

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS KATEDRA

Dieninės studijų formos
V kurso
Baudžiamosios justicijos specializacijos studentės
Sandros Nėniūtės

MAGISTRO DARBAS

PROKURORO ĮGALIOJIMAI IKITEISMINIAME TYRIME
The powers of a public prosecutor in the pre-trial investigation

Vadovas: asist. Arūnas Meška
Recenzentas: doc. dr. Remigijus Merkevičius

Vilnius
2011

TURINYS

IŽANGA	3
1. KONTROLĖ IR VADOVAVIMAS	5
1.1. Ikiteisminio tyrimo pradėjimas ir perėmimas.....	5
1.2. Kontrolė, vadovavimas ir skundų nagrinėjimas.....	17
1.3. Terminai.....	27
2. IŠIMTINIAI PROKURORO ATLIEKAMI VEIKSMAI. PROBLEMINIAI ASPEKTAI	39
2.1. Tyrimų sujungimas, atskyrimas, sustabdymas ir atnaujinimas.....	39
2.2. Apklausa pas ikiteisminio tyrimo teisėją.....	42
2.3. Kardamosios ir kitos procesinės prievartos priemonės.....	45
3. IKITEISMINIO TYRIMO UŽBAIGIMAS	50
3.1. Kaltinamasis aktas ir jam prilyginami procesiniai prokuroro sprendimai.....	50
3.2. Ikiteisminio tyrimo nutraukimas pagal BPK 213 str.	56
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	58
REZIUMĖ	60
SUMMARY	61
LITERATŪRA	62
PRIEDAS	69

IŽANGA

Ikiteisminis tyrimas, kaip pažeistų teisių bei teisėtų asmens plačiąja prasme interesų gynybos priemonė, pasitelkiamas, kai materialioje tikrovėje sutinkama padaryta konkreti nusikalstama veika bei dėl jos padarymo kilę faktiniai padariniai (teisinės pasekmės) arba yra pakankamas pagrindas manyti, kad tokia nusikalstama veika yra ar buvo padaryta. Ikiteisminio tyrimo rezultatai, galintys būti įvairūs, įskaitant ir ikiteisminio tyrimo baigimą prokurorui surašant kaltinamąjį aktą, turi ne tik lemiamą reikšmę galutiniams būsimiems teismų sprendimams, bet yra ir esminis teisinis pagrindas apskritai asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn teisme dėl jam kaltinamuoju aktu inkriminuojamos nusikalstamos veikos. Kadangi prokuroro įgaliojimai ikiteisminiame tyrime lemia, ar ikiteisminis tyrimas bus tinkamai atliekamas, ar jo rezultatai bus teigiami ir pakankami siekiant atskleisti nusikalstamą veiką, šio darbo tema yra ypač aktuali ne tik teisiniu teoriniu požiūriu, kadangi pastebimas gana dažnas teisinio reglamentavimo keitimas, bet ir visuomeniniu lygmeniu, nes šiandienos visuomenė aktyviai domisi prokuroro kompetencijos klausimais ir nuolat iškyla diskusinių svarstymų bei tam tikrų prieštaravimų, kokia turėtų būti įgaliojimų apimtis, kad prokuroras galėtų realiai efektyviai atlikti jam patikėtas funkcijas.

Tinkamas ir išsamus ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimas savo prigimtimi suponuoja, kad prokuroro veiksmai, t. y. ikiteisminio tyrimo kontrolė ir vadovavimas jam, yra teisiškai pagrįsti ir pakankami, todėl pabrėžtinai svarbu atkreipti dėmesį ne tik į paties prokuroro kompetencijos ribose esančią veiklą, bet ir į prokuroro kontroliuojamų ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbą bei imperatyvų teisinį visų pastarųjų veiksmų reglamentavimą, nuo ko priklauso, kas galiausiai bus laikoma tinkamu savo teisinių pareigų ir atitinkamų įgaliojimų laikymūsi bei atlikimu (vykdymu).

Šio darbo pagrindinis tikslas – kiek įmanoma detaliau aptarti ir išnagrinėti prokuroro įgaliojimus ikiteisminiame tyrime Lietuvos Respublikoje ir išskirti pagrindinius probleminius aspektus, susijusius ne tik su prokuroro pareigomis tiesiogiai, bet ir su įstatyminiu to reglamentavimu bei pasiūlyti savus esamo reglamentavimo pakeitimus bei papildymus. Kad darbo tikslas būtų pasiektas, analizuojami atskiri prokuroro veiklos aspektai. Šiame darbe taip pat iškėliau tikslą kiek įmanoma detaliau palyginti prokuroro įgaliojimus Lietuvos Respublikoje ikiteisminio tyrimo ribose su kitų pasirinktų valstybių įtvirtintais prokuroro

įgaliojimais minėtoje srityje. Kad šis darbo tikslas būtų pasiektas, analizuojami atskiri prokuroro veiklos aspektai skirtingų valstybių baudžiamojo proceso ikiteisminio tyrimo stadijoje, atskleidžiami Lietuvos Respublikos (toliau – LR) baudžiamojo proceso privalumai ir manomi trūkumai nagrinėjamos temos ribose, lyginant jį su užsienio valstybių (Albanija, Armėnija, Estija, Moldova, Prancūzija, Rusijos Federacija ir Uzbekija) baudžiamojo proceso kodeksuose įtvirtintomis atitinkamomis nuostatomis bei Jungtinių Amerikos Valstijų teisine mintimi, taip pat paminint Vokietijos, Ispanijos, Portugalijos, Slovakijos bei Japonijos teisinio reguliavimo ypatumus. Siekiant užtikrinti kuo tikslesnę prokuroro įgaliojimų ikiteisminiame tyrime analizę ir palyginimą, lyginamuoju aspektu atskleidžiamas ir atitinkamų LR generalinio prokuroro rekomendacijų materialus turinys.

Tyrimo objektas – LR baudžiamojo proceso normomis apibrėžiami prokuroro įgaliojimai ikiteisminiame tyrime, o tyrimo (analizės) dalykas – konkrečios normos bei jų lyginamoji analizė, įtvirtintos tiek Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse, tiek atitinkamose generalinio prokuroro rekomendacijose ikiteisminio tyrimo atlikimo bei vystymo klausimais. Darbe naudojami loginis, teleologinis, lyginamasis ir lingvistinis tyrimo metodai; pastaruoju siekiama atskleisti už formalios teisinės kalbos slypintį materialųjį turinį bei galimus jo neatitikimus su ta teisine tikrove, su kuria prokuroras vykdydamas savo pareigines funkcijas tiesiogiai susiduria.

Darbas susideda iš trijų dalių, kur kiekvienoje iš jų nagrinėjami skirtingi prokuroro įgaliojimų (kompetencijos) atliekant ikiteisminį tyrimą aspektai, iš pradžių aptariant prokuroro funkcijas ikiteisminio tyrimo kontrolės ir vadovavimo jam srityje. Antroje dalyje siekiama atskleisti probleminius išimtinių prokuroro atliekamų veiksmų aspektus. Paskutinėje, trečioje, darbo dalyje analizuojami prokuroro įgaliojimai ikiteisminio tyrimo užbaigimo kontekstu.

Svarbiausi šaltiniai darbo tikslui pasiekti – LR BPK, lyginamuoju požiūriu itin svarbios LR generalinio prokuroro rekomendacijos temos ribose, taip pat nepamirštant LR prokuratūros įstatymo ir prokurorų kompetencijos nuostatų ir specialiosios literatūros bei kitų darbe nurodytų mokslinių leidinių. Darbe stengtasi kuo detaliau atskleisti tiek teigiamus, tiek ir neigiamus atitinkamo norminimo aspektus, taigi pateikiami ir tam tikri galimi teisiniai sprendiniai, kaip, LR BPK lyginant su oficialiomis rekomendacijomis bei kitų valstybių baudžiamaisiais procesais, galima būtų patobulinti Lietuvos Respublikos baudžiamąjį procesą, kad reikalingi proceso veiksmai būtų atliekami kuo sklandžiau ir būtų gaunamas procesu siekiamas rezultatas.

1. KONTROLĖ IR VADOVAVIMAS

1.1. IKITEISMINIO TYRIMO PRADĖJIMAS IR PERĖMIMAS

Prokuroro įgaliojimus ikiteisminio tyrimo metu apibrėžčiau tokia sąvoka: tai yra visi BPK ir kituose įstatyminio lygmens teisės aktuose įtvirtinti veiksmai, kuriuos prokuroras gali ir (arba) privalo atlikti, kad būtų užtikrintas pareigos imtis visų įstatymu numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika, tinkamas įgyvendinimas. Nagrinėjant prokuroro įgaliojimus pradėdant ikiteisminį tyrimą, pravartu visų pirma aptarti prokuroro statusą apskritai, kas geriau atskleis jo funkcijų ikiteisminio tyrimo pradžios momentu esmę, taip pat galima bus aiškiau suvokti, kodėl ir kaip tiek prokuroro, tiek aukštesniojo prokuroro statusas daro įtaką ikiteisminio tyrimo pradėjimui, perėmimui, taip pat padės lyginamuoju aspektu pažvelgti į prokuroro įgaliojimų panašumus bei skirtumus nagrinėjant užsienio valstybių įstatyminį reglamentavimą.

Įgaliojimų turinys konstituciniu lygmeniu buvo siūlomas pakeisti 2002 m., priskiriant prokuroro įgaliojimams faktiškai tokią pačią teisinę galią kaip kad turi teisėjas. Vis dėlto LR Seimo Teisės departamentas argumentavo, kad pagal prigimtį prokuratūroje turi būti hierarchinio pavaldumo (subordinaciniu būdu veikia ir prokurorai Slovakijoje¹; pripažįstamas generalinio prokuroro viršenybės principas) sistema², kurią galima būtų nedelsiant panaudoti iškilus operatyvaus (greitai ir tiksliai vykstančio) ir efektyvaus ikiteisminio tyrimo užtikrinimo problemai. Konstitucijos 118 str. pakeitimui įsigaliojus 2003-04-20, prokuroro nepriklausomumas įvardytas artima teisėjo nepriklausomumo formuluote („yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo“), tačiau laikytina, kad tai neprieštarauja Prokuratūros įstatymo 14 str. 1 d., kuri numato, kad generalinio prokuroro įsakymai ir nurodymai privalomi visiems prokuratūros pareigūnams (tokį žemesniųjų prokurorų pavaldumą generaliniam prokurorui suponuoja ir BPK 35 str.), kadangi tokie nurodymai susiję su prokuroro procesinių sprendimų kontrole, o ne išankstiniu nurodymu, kaip prokuroras turi vykdyti ikiteisminį tyrimą. Be to, įdomi mokslininkų pozicija, kad prokuroras laikomas

¹ KUNOSIK, A. *The Slovak Prosecution Service*, p. 104. [Žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.csd.bg/fileSrc.php?id=1699>>.

² Išvada dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. Teisės departamentas. Nr. IXP-1728. 2002-07-01.

labiau tiesiog „viešu pareigūnu ir darbuotojų“³ nei vadovu, vykdančiu „administravimo“ ar kontrolės funkcijas, kaip tai aiškiai pasireiškia generalinio prokuroro atveju. Viršenybė (pranc. *prépondérance*) ir hierarchinė struktūra lemia, kad tam tikrais atvejais bylų tyrimų jurisdikcija gali būti perduota aukštesniesiems prokurorams persikirstymo⁴ tikslu. Lietuvoje taip pat įtvirtintas aukštesniojo prokuroro institutas. Nagrinėjant aukštesniojo prokuroro statusą, išryškėja keli aspektai: nors formaliu požiūriu prokurorui aukštesnysis prokuroras negali nurodyti, kokį proceso nutarimą priimti, kokių veiksmų imtis atliekant ikiteisminį tyrimą apskritai, tačiau prokuroro procesiniai sprendimai gali būti koreguojami aukštesniajam prokurorui raštu nurodant atitinkamas pastabas. Maža to, aukštesnysis prokuroras yra kompetentingas prokuroro priimtą proceso nutarimą išvis panaikinti motyvuotu nutarimu. Hierarchinė prokurorų pavaldumo struktūra vis dėlto kai kuriose valstybėse yra įteisinta ir konstituciniu lygmeniu: Ispanijoje prokuroras veikia hierarchinės „priklausomybės“ būdu⁵, vadovaudamasis legalumo (teisėtumo) bei nešališkumo principais (124 str. 2 d.), o Portugalijoje įtvirtinta, jog prokurorai veikia paisydami atskaitomybės reikalavimo ir yra priklausantys bendrai hierarchinei⁶ struktūrai (219 str. 4 d.). Ispanijoje įvardijamas nešališkumo principas artimas Vokietijoje veikiančiam prokuroro objektyvumo principui, atkreipiant dėmesį į tai, kad ikiteisminio tyrimo metu prokuroras turi išlikti nešališkas, vėliau – teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje – prokuroras naudojasi savo teise prašyti teismo surašyti išteisinamąjį nuosprendį (literatūroje minima, kad tokių atvejų pasitaiko net iki 20 %⁷). Savo esme aukštesniojo prokuroro statusas neprieštarauja nuostatai, kad prokuroras LR yra nepriklausomas, klauso tik LR Konstitucijos bei įstatymų ir jais vadovaujasi, nes, kaip jau minėta, aukštesnysis prokuroras, kaip ir prokuroras bei baudžiamojo proceso vadovas baudžiamojo persekiojimo pareigūnui Moldovoje, neturi įgaliojimų duoti išankstinius nurodymus, kaip turi būti vykdomas atitinkamas ikiteisminis tyrimas, o atlieka tarsi tam tikrą prokuroro procesinių sprendimų kontrolę (*šia tema plačiau 1.2. skyriuje*). Moldovos Respublikoje įtvirtintas baudžiamojo persekiojimo pareigūno (angl.

³ WILLIAMS, R. F. *The New Jersey State Constitution – a reference guide*. Connecticut: Greenwood Press, 1990, p. 107.

⁴ Russia (Federation). *The Prokuratura in a state governed by the rule of law*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1998, p. 45.

⁵ Constitución Española // Boletín Oficial del Estado. Número 311 de 29/12/1978. [Žiūrėta 2011 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-1978-31229>.

⁶ Constitution of the Portuguese Republic. Seventh revision (VII revisão). 2005. [Žiūrėta 2011 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą:

<http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf>.

⁷ COLE, G. F.; SMITH, C. E. *The American System of Criminal Justice*. Eleventh Edition. Belmont: Thomson Wadsworth, 2007, p. 324.

„*criminal prosecution officer*“) institutas, savo kompetencija apimantis LR ikiteisminio tyrimo pareigūnų statusą bei prokurorų įgaliojimus (beje, tarptautiniu mastu pripažįstama, kad Moldovos baudžiamasis procesas turi būti reformuotas⁸), kiek tai nepatenka į itin svarbių bylų tyrimo sritį. Pagal Moldovos BPK (57 str. 4 d.) baudžiamojo persekiojimo pareigūno įgaliojimai, nors ir labai platūs, nėra absoliutūs; pažymėtina, kad toks pareigūnas yra nepriklausomas ir veikia tik remdamasis kodekso normomis, kaip ir prokuroras LR (Prokuratūros įst. 11 str. 2 d.), vis dėlto šis pareigūnas privalo remtis rašytiniais prokuroro nurodymais – šiuo požiūriu norma artima LR aukštesniojo prokuroro sampratai. Pažymėtina, kad LR Kompetencijos nuostatai (39 str.) detalizuoja, kad motyvuotas aukštesniojo prokuroro sprendimas panaikinti bet kurį prokuroro proceso sprendimą galimas ne bet kuriuo atveju, o būtent kai toks sprendimas buvo neteisėtas, t. y. neatitinkantis imperatyvių (lot. *imperativus* – liepamas, įsakomas) įstatymo reikalavimų, taip pažeidžiantis ne tik pareigą paisyti atitinkamų įstatymų, bet ir ginti suinteresuotų asmenų teises bei teisėtus interesus.

Ikiteisminis tyrimas savo materialia sąranga yra neatsiejamas nuo tam tikrų baudžiamojo proceso veiksmų, pabrėžiant, jog pateisinamas teiginys, kad baudžiamojo proceso veiksmai gali būti atliekami tik esant pakankamam pagrindui – prieš atitinkamą asmenį leistina atlikti proceso veiksmus tik esant faktiškai bent iš dalies pagrįstų prielaidų, jog tas asmuo galėjo įvykdyti nusikalstamą veiką ar tam tikri procesiniai veiksmai leistini, jei asmuo kitaip prisidėjo prie nusikalstamos veikos padarymo, ar turima duomenų, kad jis kitaip gali būti naudingas nusikalstamai veikai atskleisti (pvz., liudytojo apklausa ikiteisminio tyrimo, pradėto dėl kito asmens, metu). 2010 m. spalio 1 d. įsigaliojęs LR BPK 168 str. 1 d. pakeitimas performulavo postulata, kad jokie proceso veiksmai negali būti atliekami nepradėjus ikiteisminio tyrimo, tuo labiau kad proceso veiksmų (bent vieno iš jų) ėmimasis pagal ankstesnę BPK redakciją savaime reiškė ikiteisminio tyrimo pradėjimą. Dabartinė nagrinėjamo straipsnio redakcija įnešė neapibrėžtumo tiek į teisės teoriją, tiek į prokuroro, kaip ikiteisminio tyrimo organizatoriaus bei vadovo (*plačiau žr. 1.2.*), sąmonę, kadangi tapo nebeaišku, kur pasislinko takoskyra tarp ikiteisminio tyrimo pradėjimo su atitinkamais proceso veiksmais, atliekamais iškart po to, ir proceso veiksmų atlikimo dėl sąlyginai pagrįstos informacijos tikrumo bei teisingumo apimties patikslinimo. Tokiu būdu iš prokuroro pareigybinių funkcijų ir išimtinės dalykinės kompetencijos ima nykti būtent ikiteisminio tyrimo organizatoriaus bei vadovo vaidmuo: prokuroras atitinkamai organizuoja

⁸ Pranešimas apie Moldovos Respublikos prokuratūros sistemos reformavimą. [Žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/moldova/69557>>.

bei vadovauja proceso veiksmams, kurie savo esme nėra baudžiamojo proceso sudėties dalis bei ramstis, kadangi faktiškai veikia ne pačiame procese (pastarasis dar nepradėtas), o kvaziprocese (lot. *quasi* – beveik, tartum). Tokio pakeitimo įvedimas nagrinėjamame straipsnyje gali būti suvokiamas ir kaip apsaugos nuo nepavykusių ikiteisminių tyrimų gausos priemonė, tačiau nepateisinamas proceso veiksmų atlikimas su asmenimis, materialiai neturinčiais jokio procesinio statuso. Maža to, prokuroras, kaip pareigūnas, yra ikiteisminio tyrimo vadovas, o visi kiti veiksmai neturėtų įeiti į jo veiklos sritį. Apskritai tokia straipsnio formuluotė kaip „duomenų patikslinimas“ suponuoja, kad gauti duomenys yra pakankami, kad būtų į juos teisiškai atsižvelgta, o tikslinimas yra atitinkamų aplinkybių detalesnis sužinojimas, papildomas paaiškinimas ar pareiškimas (Rekomendacijų I d. 5 p.), kuriuo detalizuojami reikiami faktai, taigi pagal tokią mąstymo kryptį nebėra prasmės tikslinti aiškiai nepagrįstų duomenų, o jei informacija yra pakankama, kad prokuroro teisinėje sąmonėje susiformuotų ikiteisminio tyrimo pradėjimo pagrindas, visi duomenų patikslinimai privalo būti atliekami jau teisiškai įforminus tokius duomenis kaip nagrinėtinus baudžiamojo proceso pirminės stadijos (etapo) tvarka, t. y. atliekant ikiteisminį tyrimą. Kita vertus, proceso veiksmų atlikimas prieš prasidedant ikiteisminiam tyrimui gali suponuoti ir savotišką ikiteisminio tyrimo terminų „taupymą“, maža to, patikslinimams pateikti terminas taip pat nėra nustatytas.

Taigi siūlyčiau šiuo metu galiojančią 168 str. 1 d. redakciją (lyginamojo varianto nepateikiau, kadangi tai užimtų nepagrįstai daug šio darbo tekstinės apimties, o siūlomi pakeitimai iš esmės skiriasi nuo šiuo metu galiojančios formuluotės) pakeisti ir išdėstyti taip:

„168 straipsnis. Atsisakymas pradėti ikiteisminį tyrimą

1. Išnagrinėjęs gautą skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką (reikiamais atvejais – ir jų patikslinimą), jei nėra pagrindo pareiškėjo nurodytus faktus vertinti kaip akivaizdžiai neteisingus ir nėra aiškių BPK 3 straipsnio 1 dalyje nurodytų aplinkybių, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas nedelsdamas priima proceso sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą. Skundo, pareiškimo ir pranešimo patikslinimo turinys yra išimtinai pareiškėjo teisėtų veiksmų rezultatas.“

Įsigaliojus aptariamoms BPK pakeitimams prie iki tol veikusios kodekso redakcijos priderintos generalinio prokuroro rekomendacijos savaimė netampa negaliojančiomis; iki kol nebus patvirtintos naujos rekomendacijos, prokurorams kils nemažai neaiškumų, kaip pasielgti vienu ar kitu praktiniu probleminiu atveju, kadangi rekomendacijos, prie kurių specifika prokurorai jau buvo įpratę, formaliai galioja, tačiau nesiderina arba iš dalies

nebesiderina su tam tikrais naujai pakeistais BPK straipsniais ar jų dalimis. Kol Generalinė prokuratūra nėra išleidusi naujų rekomendacijų ikiteisminio tyrimo klausimais, tenka jas lyginamuoju požiūriu aptarti atsižvelgiant į paskutinę BPK redakciją, kas iš esmės reiškia ankstesniojo teisinio (įstatyminio) reglamentavimo gretinimą su dabartiniu.

LR BPK, būdamas gana nekonkretizuotas prokurorų įgaliojimų atlikti skirtingo pobūdžio ikiteisminius tyrimus prasme, yra pakankamai gerai detalizuojamas Kompetencijos nuostatuose įtvirtintomis normomis, kas ir kokiais atvejais gali pradėti ikiteisminį tyrimą. Pavyzdžiui, generalinis prokuroras yra įgaliotas pavesti bet kuriam prokurorui nagrinėti skundus, pareiškimus ir pranešimus apie nusikalstamas veikas, taip pat nurodyti atlikti, organizuoti ar vadovauti ikiteisminiam tyrimui bet kurioje baudžiamojoje byloje. Estijos BPK materialiąja prasme labai panašus į LR tuo požiūriu, kad jame taip pat nėra aiškiai aprašyta nei aukštesniojo prokuroro kompetencija, nei konkretūs atskiri generalinio prokuroro ir apygardos prokurorų įgaliojimai savo kompetencijos ribose pavesti tam tikrose bylose ikiteisminį tyrimą atlikti konkrečioms prokurorams. Viena vertus, toks kodekso neapibrėžtumas gali būti vertinamas kaip ydingas, kadangi pagal bendrąją taisyklę visos svarbiausios baudžiamojo proceso nuostatos turi būti įvardytos kodekse (kaip tai padaryta Prancūzijos ir Rusijos kodeksuose), kita vertus, minėti Kompetencijos nuostatai yra LR BPK ir Prokuratūros įstatymu nustatytų reikalavimų įgyvendinimo teisės aktas, todėl turi tokią pat teisinę galią (Kompetencijos nuostatų 163 str.), t. y. yra teisinių santykių subjektams privalomas. Moldovos BPK akivaizdžiai pastebimas logiškesnis, nuoseklesnis ir detalesnis prokuroro teisinės padėties apibrėžtumas, kadangi šiuo įstatymu įtvirtintų įgaliojimų apimtis ir ribos įgalina modeliuoti atitinkamai veiksmingesnę ir racionalesnę („viskas viename įstatyme“) ikiteisminio tyrimo subjektų tarpusavio sąveiką įgyvendinant savo funkcijas. Manytina, kad taip iškyla mažiau abejonių, pvz., kaip ir kam imtis tam tikros bylos tyrimo ar kam ją formaliai pavesti atlikti. Vis dėlto Lietuvoje ir Estijoje pasirinktas kitas reglamentavimo būdas – kodeksuose įtvirtinti labiau principines nuostatas, institutus ir pagrindines funkcijas, esmines gaires, o tokių normų įgyvendinimui išleisti įstatymo galią turintys specialūs aktai, todėl materialiuoju požiūriu reglamentavimas nenukenčia, funkcijos vis dėlto detalizuojamos, o turėti (Lietuvos Respublikoje) dar du įstatymus greta kodekso, turinčius kodekso papildymo savybę, laikytina, atitinka konstitucinį teisinės valstybės principą, nes kodeksas neturi būti procedūrinių normų rinkinys ir detalių prokuroro įgaliojimų sąrašas, kadangi priešingu atveju nepagrįstai išsiplėstų paties kodekso apimtis. Maža to, jei BPK būtų siekiama itin didelio detalumo, kultų diskusijų, kiek smulkiai jame turi

būti apibrėžiamos prokuroro funkcijos ir įgaliojimai, o toks įstatymų leidėjo pasirinkimas prieštarautų kodekso esmei, kad jame turi būti įtvirtinamos būtent principinės nuostatos, o ne išsamios veiklos instrukcijos.

Prokuroras LR baudžiamajame persekiojime turi didžiausią kompetenciją iš visų ikiteisminiame tyrime dalyvaujančių pareigūnų, tokia pati jo padėtis ir Moldovos Respublikos baudžiamajame procese, tačiau prokuroras pats inicijuoja ir atlieka ikiteisminį tyrimą tik griežtai BPK nustatytais atvejais, t. y. kai įtariamas nusikaltimo padarymu respublikos prezidentas; deputatas; Vyriausybės narys; teisėjas; generolas; baudžiamojo persekiojimo pareigūnas bei dėl pasikėsینimo į policijos darbuotojo, baudžiamojo persekiojimo karininko, prokuroro, teisėjo arba jų šeimos nario gyvybę, jei tai susiję su jų veikla (270 str.). Išskirtini tokie prokuroro funkcijos apribojimo aspektai: visų pirma, prokuroras, kaip aukščiausią kompetenciją turintis pareigūnas, laikytina, ir turėtų pats vykdyti ikiteisminį tyrimą minėtais atvejais; antra, toks prokuroro išimtinės diskrecijos apibrėžtumas, t. y. pradėti ikiteisminį tyrimą ir jį vykdyti nuo pradžios iki pabaigos asmeniškai, procesui suteikia aiškumo ir užtikrina, kad įvardytose itin svarbiose bylose ikiteisminis tyrimas vyktų kuo sklandžiau; trečia, lyginant tokią minėtos BPK normos formuluotę su LR generalinio prokuroro patvirtintais Prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatais (toliau – Kompetencijos nuostatai), kur Generalinės prokuratūros prokurorų kompetencijoje yra ikiteisminio tyrimo atlikimas „itin svarbiose baudžiamosiose bylose“ (32 str.), LR baudžiamajam procesui trūksta aiškumo, kokios bylos vis dėlto laikomos „itin svarbiomis“; nors formaliu požiūriu galima būtų tokias bylų kategorijas išskirti ir be detalaus teisinio reglamentavimo, manytina, kad toks išsamus įforminimas reikalingas, kad iškilus ginčytinai situacijai nebūtų atitinkamai plečiama ar siaurinama prokuroro kompetencija, ir daromos kitos teisinės manipuliacijos skiriant asmenį konkrečiam tyrimui atlikti. Vis dėlto tokio griežto prokuroro įgaliojimų išskyrimo neigiamas aspektas, kalbant apie Moldovos Respubliką, yra tas, kad prokuroras asmeniškai nebegali atlikti tyrimo kitose, galbūt ne tokiose reikšmingose valstybiniu požiūriu bylose, pvz., organizuoto nusikalstamumo, kvalifikuotos sudėties nužudymo ir kt., nors savo apimtimi tokie tyrimai, laikytina, reikalauja itin aukštos, būtent prokuroro, kvalifikacijos. LR BPK nekonkretizuodamas bylų kategorijų, viena vertus, kaip jau minėta, gana neapibrėžtas, kita vertus, yra lankstus prokuroro diskrecijos asmeniškai vykdyti tyrimą, kai tam manoma esant pagrindo, prasme. Aptariant prokuroro diskreciją asmeniškai vykdyti tyrimą, ją reikėtų atskirti nuo prokuroro kompetencijos Japonijoje, kuri įteisinsi bene labiausiai

„kaltinančius“⁹ prokuroro įgaliojimus nei kuri nors kita demokratinė valstybė, kadangi suteikia prokurorui teisę vykdyti savo paties iniciatyva pradėtus ikiteisminius tyrimus ir prokuroras vienintelis yra įgaliotas apkaltinti asmenį, o šis negali tikėtis akistatos su savo kaltintojais ir beveik neturi galimybių prokuroro veiksmais suabejoti ar jiems prieštarauti, taigi esama mažai procedūrinių priemonių, kuriomis būtų apsaugomos kaltinamojo teisės.

Iki 2007 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusių BPK 166 str. pakeitimų šis straipsnis buvo detalesnis procedūriniu atžvilgiu; atkreiptinas dėmesys į tai, kad iš formuluotės dingo tarnybinio pranešimo surašymo nustačius nusikalstamos veikos požymius bei rezoliucijos klausimas. Jeigu laikysimės pozicijos, kad kodifikuotos turi būti labiau procesinės, o ne procedūrinės baudžiamojo proceso nuostatos, šiuo atveju pasikeitęs aptariamo straipsnio reglamentavimas nedaro neigiamos įtakos taikant jo nuostatas, kadangi patvirtinus generalinio prokuroro rekomendacijas dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos patvirtinimo nebeliko problemos, kad galimai išivyraus tam tikras teisinis neapibrėžtumas, kokia turi būti ikiteisminio tyrimo pradžios informavimo tvarka. Nors po BPK komentaro parengimo įvykę nagrinėjamo straipsnio pakeitimai akivaizdūs, materiali procesinė ikiteisminio tyrimo pradžios nagrinėjimo svarba išliko nepakitusi. Pažymėtina, kad ikiteisminis tyrimas pradamas dėl išorinio faktoriaus (kiti asmenys, ne ikiteisminio tyrimo subjektai, suteikia informacijos apie galimai padarytą nusikalstamą veiką) arba dėl vidinio, kas reiškia, jog Lietuvos Respublikoje (remiantis aktualios redakcijos BPK 166 str.) ikiteisminio tyrimo pradžia didžiama atvejų siejama su dviem faktinių aplinkybių atsiradimu, t. y. kai yra gautas atitinkamas skundas, pareiškimas ar pranešimas apie nusikalstamą veiką arba prokurorui (ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui) pačiam nustačius tam tikrus ikiteisminiam tyrimui pradėti pakankamus nusikalstamos veikos požymius. Pasak profesoriaus Petro Ancelio, tiek visas BPK, tiek ypač ikiteisminis etapas reglamentuoti itin neaiškiai, normoms trūksta konkretumo, įvardyti, tačiau nedetalizuojami institutai ar principai. Vis dėlto palyginus su Albanijos baudžiamojo proceso pradėjimu, LR BPK šiuo požiūriu yra žymiai geriau subalansuotas, nes, pavyzdžiui, Albanijos BPK nurodomos prokuroro funkcijos (vadovavimas baudžiamajam persekiojimui, tyrimo atlikimas, ikiteisminio tyrimo kontrolė, kaltinimo palaikymas teisme, teismo sprendimo įgyvendinimui reikalingų priemonių užtikrinimas), tuo tarpu dėl atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą (BPK 24 str.) pateikta tik gana deklaratyvi nuostata, jog prokuroras tiesiog turi diskreciją nuspręsti

⁹ HAYES, L. D. *Introduction to Japanese Politics*. Fifth Edition. New York: An East Gate Book, 2009, p. 212.

pradėti tyrimą arba atsisakyti jį pradėti. Palyginimui, Armėnijos BPK, pažymėtina, yra itin apibrėžtas ir nuoseklus, kalbant apie prokuroro įgaliojimus ikiteisminiame tyrime, ir nustato, jog prokuroras gali pradėti ir toliau vykdyti jau atitinkamos tardymo institucijos ar tardytojo pradėtą ikiteisminį tyrimą (53 str. 1 d. 1 p.). Šiuo požiūriu LR, atsisakiusi tardymo instituto, visas galias ikiteisminiam tyrimui pradėti (ir kontroliuoti, kai jį pradeda ikiteisminio tyrimo pareigūnai) paliko prokuroro, kaip aukščiausią kvalifikaciją turinčio teisininko ikiteisminėje baudžiamojo proceso stadijoje, diskrecijoje, o tai laikytina pažangiu požiūriu į tyrimo veiksmų atlikimą apskritai, kadangi geriau užtikrinamas profesionalus tyrimo pradėjimas ir išvengiama papildomo tardymo institucijų darbo tikrinimo. Manytina, kad tiek LR, tiek kitose valstybėse, neturinčiose tardymo instituto, ikiteisminis tyrimas vyksta operatyviau. Pastarąjį teiginį galima pagrįsti ta nuostata, kad Armėnijos BPK įgalima prokurorą atšaukti tardymo institucijos (bei tardytojo) sprendimus pradėti ikiteisminį tyrimą, kas suponuoja, jog tam tikri tardymo veiksmai su asmeniu, įtariamai galėjusiu padaryti nusikalstamą veiką, jau buvo atlikti, asmuo neabejotinai patyrė suvaržymų, o prokuroro sprendimu tokie veiksmai nebetenka prasmės – teisiniu požiūriu tampa bereikšmiai, nes byla jau nebepasieks teismo.

Prokuroro įgaliojimai Prancūzijoje diametraliai (lot. *diametralis* – visiškai priešingas) skiriasi tiek nuo LR, tiek nuo Estijos BPK įtvirtintų normų. Procesinė prokuroro pareigybė, kuri, pažymėtina, taip pat priskiriama vykdomajai valdžiai, pirmiausia buvo institucionalizuota būtent Prancūzijoje. Lyginamuju požiūriu analizuojant Prancūzijos BPK, matomas ryškus ikiteisminio tyrimo funkcijų paskirstymas tiek prokurorui, tiek policijos pareigūnams, kurie prokuratūrai yra pavaldūs. Apygardos prokuroro kompetencija pradėti ikiteisminį tyrimą nurodyta labai abstrakčiai – gavęs atitinkamą skundą sprendžia, kokių veiksmų tokiu atveju reikia imtis ir gali elgtis dviem būdais: pats pradėti tyrimą arba nurodyti reikalingus atlikti „žingsnius“ nukreipiant tokį įsakymą policijos pareigūnams tiesiogiai vykdyti (40-41 str.). Toks policijos pareigūnų pavaldumas materialiai panašus į LR ikiteisminio tyrimo pareigūnų statusą, o pats apygardos prokuroras Prancūzijoje kodekso prasme yra labiau „suvaržytas“ konkrečių terminų požiūriu, kadangi, pvz., tiesiogiai nurodyta, jog tiek suėmimo, tiek ilgesnio kardomojo kalinimo metu prokuroras privalo nuolat prižiūrėti policijos darbą, lankytis kalinimo vietose ir pildyti patikrinimų sąrašus, kurie privalo būti atliekami ne rečiau kaip kartą per vienus kalendorinius metus. Paminėtinas ir hierarchinis pavaldumas, kuris, kaip ir LR, Prancūzijos ikiteisminiame tyrime pastebimas ir tarp pačių prokurorų, kuriems jų aukštesnysis prokuroras gali duoti nurodymus tyrimo eigoje bei sprendimų priėmimo atvejais. Kadangi Prancūzijos BPK įtvirtintas LR ikiteisminio

tyrimo praktikai neįprastas reguliavimas, jis vertas detalesnio nagrinėjimo, kiek tai susiję su ikiteisminio tyrimo pradėjimu. Ikitteisminis tyrimas Prancūzijoje nėra vientisas procesas ir jau vien tuo skiriasi nuo LR; pirminis (preliminarus) tyrimas ir oficiali baudžiamojo persekiojimo pradžia nėra tapatūs (LR pirminio tyrimo, kaip pirmosios ikiteisminio tyrimo stadijos, nesama, kadangi veiksmai, atliekami iki tyrimo pradžios, nėra priskiriami ikiteisminiam tyrimui; prancūziškasis oficialus baudžiamasis persekiojimas jau artimesnis LR BPK reglamentuotam ikiteisminiam tyrimui). Oficialus baudžiamasis persekiojimas bus pradėtas ar ne – būtent pirminis tyrimas prokurorui realiai turėtų padėti dėl to apsispręsti; nors faktinis pagrindas šiam tyrimui pradėti iš pirmo žvilgsnio panašus į LR pradendant ikiteisminį tyrimą – tam tikri faktiniai duomenys apie galimai padarytą nusikalstamą veiką (ir taip pat, kaip jau darbe minėta, galintys atsirasti tiek iš „išorės“, tiek „vidiniu“ būdu, pavyzdžiui, nustatant aplinkybes tam tikro tyrimo metu), – vis dėlto tai nėra privaloma baudžiamojo proceso stadija ir prokuroro diskrecijoje yra nuspręsti, bus ji ar ne. Gilinantį į aptariamą klausimą įdomi pasirodė taisyklė, kad visos pirminio tyrimo procedūros laikomos visiškoje paslapyje (yra neviešos)¹⁰, ir ši taisyklė saisto visus, kurie šiame procese dalyvauja, nors, kita vertus, galbūt tai yra labiau siekiamybė nei faktas, turint galvoje šių laikų žiniasklaidos bei kitokias įvairaus susižinojimo galimybes, taigi egzistuoja dilema tarp atskiro asmens teisių apsaugos ir spaudos laisvės. Išskiriami net keturi ikiteisminio tyrimo tipai¹¹: tyrimas vadinamųjų „skandalingų-baisių“ (angl. „*flagrant*“) teisės pažeidimų; jau minėtas pirminis tyrimas; tyrimai asmens tapatybei (angl. *identity*) nustatyti bei oficialus baudžiamasis persekiojimas. Kitaip nei LR, Prancūzijoje ikiteisminio tyrimo pradžia laikoma labiau susijusi su procesiniais veiksmais (prokuroro surašytas reikalavimas policijos pareigūnui pradėti parengtinį tyrimą), o LR su faktiniais veiksmais, kas atsispindi ir 166 str. 1 d., nagrinėjant žodžių „gavus skundą <...>“ bei „patiems nustačius“ prasmę, nors pagal generalinio prokuroro rekomendacijas tokie veiksmai taip pat turi savo teisinį įforminimą. Taigi būtų nepagrįsta prokuroro veiksams, atliekamiems iki ikiteisminio tyrimo pradžios, suteikti pirmosios ikiteisminio tyrimo stadijos statusą, kadangi „stadija“ suponuoja, kad yra „kažko pradžios“ elementas, o LR prokuroras įgaliotas tam tikrus veiksmus atlikti ir nepradėjęs ikiteisminio tyrimo, todėl tokie veiksmai negali būti vadinami pirminiu tyrimu, koks yra reglamentuotas Prancūzijoje.

¹⁰ CLAVIER, S. M. *Perspectives on French Criminal Law*. Paris and San Francisco. San Francisco State University, July 1997, p. 23-24.

¹¹ *Ibid.*, p. 8.

Rusijos BPK (37 str. 2 d. 2 p.) ikiteisminio tyrimo pradžią sieja su prokuroro pavedimu tyrimą atlikti tardytojui, tyrėjui arba žemesniajam prokurorui, kartu suteikiant galimybę prokurorui pačiam imtis atlikti tyrimą. Lietuvos Respublikoje, jei ikiteisminį tyrimą pradeda ikiteisminio tyrimo pareigūnas, turintis tos ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo įgaliojimą savarankiškai spręsti ikiteisminio tyrimo klausimą, atskiro patvirtinimo nereikalaujama, tačiau tarnybinį pranešimą surašius kitam ikiteisminio tyrimo pareigūnui, ikiteisminis tyrimas laikomas pradėtu, kai minėtą pranešimą patvirtina ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas ar jo įgaliotas asmuo. Prokurorui surašius tarnybinį pranešimą visais atvejais laikoma, kad dėl pranešime nurodytos veikos ikiteisminis tyrimas yra pradėtas. Vis dėlto Rusijos Respublikoje tyrėjas (angl. *investigator*) turi atitinkamai tapačią kompetenciją pradėti ikiteisminį tyrimą kaip ir prokuroras LR. Tyrėjo įgaliojimai atlikti tyrimą ir jam vadovauti taip pat apima galimybę pradėti ikiteisminį tyrimą, priimti bylos medžiagą ir toliau vykdyti atitinkamas procedūras arba perduoti prokurorui, kad tyrimas būtų vykdomas kitoje tyrimo įstaigoje pagal jurisdikciją, jei yra pagrindo manyti, kad reikalinga tyrimo veiksmus atlikti kitoje vietovėje. Pažymėtina, kad tyrėjas Rusijos Federacijoje gali atlikti visus ikiteisminio tyrimo veiksmus pats, išskyrus tuos atvejus, kai reikalinga prokuroro sankcija arba teismo leidimas (38 str. 2 d. 3 p.), tuo tarpu LR prokuroras, gavęs ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno pranešimą, sprendžia, kas turi atlikti tyrimą, – tai nebūtinai turi būti ta ikiteisminio tyrimo įstaiga, kuri praneša prokurorui apie pradėtą ikiteisminį tyrimą. LR ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai pradėdant ikiteisminį tyrimą (*versus* tyrėjai Rusijoje) yra labiau suvaržyti, nes bet kuriuo atveju tokiam pareigūnui pačiam pradėjus ikiteisminį tyrimą privalu apie tai pranešti prokurorui, kuris savo ruožtu gali nuspręsti imtis tyrimo pats ar pavesti jį kitai ikiteisminio tyrimo įstaigai. Toks prokuroro funkcijų išplėtimas, palyginus su Rusijos Federacija, vertintinas kaip normalus ir įprastas, atsisakius tyrėjo instituto, kadangi priešingu atveju tiek tyrėjas, tiek prokuroras turėtų savotiškas „prokuroriškas“ funkcijas ir tai nesiderina su dabartine LR Konstitucija, kurioje vienareikšmiškai nurodoma, jog tik prokuroras organizuoja ikiteisminį tyrimą.

Atskirai aptartinas ikiteisminio tyrimo perėmimo institutas. Nors LR BPK detalčiai nereglamentuojama, bendriausia prasme galima būtų išskirti tokias praktikoje galimas perėmimo rūšis: prokurorui pačiam vienasmeniškai atliekant ikiteisminį tyrimą nuo pat pradžių („perėmimą“ suprantant kaip tyrimo pradžią, eigą ir gautus duomenis prokurorui turint asmeninėje žinioje ir atliekant tiek ikiteisminio tyrimo pareigūno, tiek prokuroro funkcijas ikiteisminio tyrimo eigoje) bei perimant tyrimą, pavyzdžiui, kokia yra Generalinės

prokuratūros struktūrinių padalinių vadovų teisė nuspręsti dėl ikiteisminio tyrimo perėmimo ir atlikimo jų vadovaujame padalinyje arba vadovavimo jam ar jo atlikimo perdavimo kitam prokurorui arba kitai ikiteisminio tyrimo įstaigai, turint galvoje jau pradėtą ikiteisminį tyrimą pagal Generalinio prokuroro rekomendacijų dėl nusikaltimų, už kuriuos baudžiamoji atsakomybė numatyta tarptautinių sutarčių pagrindu (LR BK 7 str.), ikiteisminio tyrimo organizavimo ir atlikimo 22 p. Taip pat derėtų atskirti ikiteisminio tyrimo perėmimą nuo atsakomybės dėl ikiteisminio tyrimo perėmimo, kadangi pastarasis veiksmas glaudžiai susijęs su ikiteisminio tyrimo medžiagos patekimu (svarbus greitumo elementas¹²) prokuroro žinion, bet tai savaime nereiškia, kad būtinai pats prokuroras perims visą ikiteisminio tyrimo eigą į savo rankas. Kadangi prokuroras „<...> atsako už bet kurio ikiteisminio tyrimo rezultatus“¹³, nėra pagrindo vertinti atsakomybės už ikiteisminio tyrimo baigtį diferencijuojant ją priklausomai nuo to, kiek faktiškai veiksmų atliko pats prokuroras, o kiek ikiteisminio tyrimo pareigūnas. Aplinkybė, kad vykstant ikiteisminiam tyrimui prokuroras bet kuriuo metu gali tolesnį tyrimą perduoti atlikti ikiteisminio tyrimo įstaigai, taip pat savaime nereiškia, kad vėliau jis nebegalės imtis kai kurių tyrimo veiksmų ar paties tyrimo iš esmės: netgi po rezoliucijos, kuria pavedama ikiteisminį tyrimą pradėti ikiteisminio tyrimo įstaigai, užrašymo, prokuroras turi teisę tyrimo eigos metu perimti tiek visą ikiteisminį tyrimą, tiek jo dalį. Atkreiptinas dėmesys, kad ikiteisminio tyrimo perėmimas savo žinion gali būti kaip vienakryptis veiksmas, nuo kurio prokuroras pats vykdys ikiteisminį tyrimą iki šio pabaigos, tai pat įmanomas atvejis, kai prokuroras ikiteisminio tyrimo jį perėmęs iki pabaigos pats atlikti neįsipareigoja ir bet kuriuo metu gali ikiteisminio tyrimo įstaigai vėl toliau pavesti atlikti ikiteisminį tyrimą. Prokuroras, kaip ikiteisminio tyrimo organizatorius ir vadovas, nors pats ir neatlikdamas net jokių ikiteisminio tyrimo veiksmų, negali ikiteisminio tyrimo pareigūnui perduoti pačių organizavimo ir vadovavimo tyrimui funkcijų (*plačiau 1.2. skyriuje*), ką pateisina ir taisyklė, jog už tyrimo rezultatus galutinai atsakingas vis dėlto prokuroras. Taigi nėra skirtumo, kiek veiksmų ikiteisminio tyrimo metu atliko prokuroras asmeniškai, už viso ikiteisminio tyrimo rezultatus atsakomybė visais atvejais tenka jam – tai yra vadinamasis atsakomybės dėl ikiteisminio tyrimo perėmimas nuo ikiteisminio tyrimo pradžios, kuris, kaip jau minėta, nėra tapatus ikiteisminio tyrimo perėmimo veiksmui.

¹² Germany. Country report. Eurojustice. *The relation between the Public Prosecutor and the Police*. Chapter I. [Žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.euro-justice.com/member_states/germany/country_report/2787/>.

¹³ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, Pr., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 428.

Nagrinėjant ikiteisminio tyrimo perėmimo institutą, iškyla tikslingumo problema: būtent kada prokurorui derėtų (ar yra būtina) perimti ikiteisminį tyrimą savo žinion, o kada to daryti yra nerekomenduotina. BPK atskirai nereglamentuoja nei vieno iš pateiktos problemos aspektų, tačiau tai galbūt nėra teisinis trūkumas, kadangi sunku įsivaizduoti, kad galima būtų kodifikuoti visas galimai iškiliančias gyvenimiškas situacijas, kada ikiteisminio tyrimo perėmimo klausimas turi būti svarstomas. Bendrąjį įsivaizdavimą pateikia komentaro autoriai¹⁴, nurodydami tam tikras mąstymo gaires, kad prokurorams rekomenduotina perimti ikiteisminius tyrimus, kurie kelia didesnę susidomėjimą visuomenėje. Suprantama, keičiantis visuomenės sąmonei bei gyvenimo patirčiai ir iš dalies tradicijoms, aplinkybės, galinčios kelti didesnę visuomenės susidomėjimą, taip pat varijuoja ir tam galima pasirinkti ne vieną atskaitos tašką. Jei vertintume nusikalstamos veikos sunkumo požiūriu, ne tik pačios sunkiausios nusikalstamos veikos, bet ir neįprastos (nedažnos) tyrimo praktikoje gali sukelti didžiulį rezonansą (lot. *resonans* – aidintis, atsiliepiantis), pavyzdžiui, dėl žiauraus elgesio su gyvūnais¹⁵, tačiau diskutuotina, ar visais tokiais atvejais prokuroras privalo perimti tyrimą, kadangi ikiteisminio tyrimo (policijos) pareigūnų tarnybiniai įgūdžiai bei naudojami būdai ir priemonės galimai padarytos nusikalstamos veikos duomenims surinkti gali būti pakankami. Taigi praktikoje tenka balansuoti, kada prokuroro profesinės savybės yra tinkamesnės visapusiškai atlikti konkretų ikiteisminį tyrimą, o kada atgarsis visuomenėje tiesiog turi skatinantį (ar psichologinio spaudimo) pobūdį ikiteisminio tyrimo pareigūnams atlikti visus reikalingus veiksmus per trumpesnę nei įprasta laikotarpį. Kitas ikiteisminio tyrimo perėmimo vertinimo kriterijus yra paties įtariamojo (vėliau – kaltinamojo) asmenybė. Išskirtini ne tik aukštas pareigas valstybės tarnyboje užimantys pareigūnai, prokurorai, Seimo bei Vyriausybės nariai, bet ir vadinamieji moralinio pasitikėjimo visuomenėje asmenys (dvasininkai ir kiti), dėl kurių asmenybės svarbos ikiteisminis tyrimas tampa rezonansiniu. Vis dėlto lanksti ikiteisminio tyrimo perėmimo sistema sudaro prokurorui galimybę tyrimą perimti, kai pats prokuroras tai laiko būtinu veiksmu (ar reikalingu), ir pasikeitus aplinkybėms dėl tikslingumo vėl perduoti tyrimą ikiteisminio tyrimo pareigūnams, taigi prokuroras turėtų vertinti konkretaus tyrimo bei nusikalstamos veikos aplinkybes ir elgtis

¹⁴ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, Pr., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 249.

¹⁵ Informacija apie rezonansinę nusikalstamą veiką – šuns numetimą nuo tilto (žiaurus elgesys su gyvūnais pagal BK 310 str.). [Žiūrėta 2011 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-/12584471741257704893-nuo-tilto-sered%C5%BEiuje-numestas-%C5%A1uo-liko-gyvas-%C4%AFtariamasis-ie%C5%A1komas-papildyta-nuotraukos.htm>>.

taip, kaip mano esant tuo metu tikslingiausia, atsižvelgdamas į tai, kokie veiksmai bus efektyviausi mažiausiomis laiko sąnaudomis (*apie terminus plačiau 1.3.*).

1.2. KONTROLĖ, VADOVAVIMAS IR SKUNDŲ NAGRINĖJIMAS

Ikiteisminio tyrimo kontrolė yra viena iš prokuroro kompetencijoje esančių funkcijų. Ji glaudžiai susijusi su kita funkcija – vadovavimu ikiteisminiam tyrimui – bei apskritai su atsakomybe už tinkamus ikiteisminio tyrimo pabaigos rezultatus. Bendriausia prasme kontrolė labiau reiškia ne pareigūnų atskirų veiksmų kontrolę, o priežiūrą ir užtikrinimą, kad apskritai ikiteisminis tyrimas duotų laukiamų teigiamų rezultatų nusikalstamų veikų išaiškinimo kontekstu. Dėl minėtos aplinkybės sąvokos „kontrolė“ ir „vadovavimas“ negali būti vertinamos visiškai atsietai, nes kontrolės teisę turintis prokuroras pasižymi ir vadovo savybėmis, t. y. kadangi prokuroras kontroliuoja (bendrai) ikiteisminio tyrimo pareigūnų atliekamus tyrimus, Vokietijoje (galima tai taikyti ir Lietuvai) jis vadinamas ikiteisminio tyrimo „viršininku“¹⁶ (angl. „head“ – „galva“). Taigi prokuroro galioje esančios kontrolės ir vadovavimo funkcijos papildo viena kitą. Be to, kontrolės funkcija yra „<...> išvestinė iš prokuroro vykdomų konstitucinių ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam funkcijų.“¹⁷ Nors įstatymiškai kontrolės sąvoka nėra atskirai apibrėžta, ją galima išskirti nagrinėjant generalinio prokuroro rekomendacijas dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant (toliau – Veiklos rekomendacijos) (II d.), todėl dėl teisinio aiškumo ir apibrėžtumo bendrais bruožais formuluočiau kontrolės sąvoką taip: tai yra prokuroro funkcija, pasireiškianti atliekant priežiūros veiksmus, kad būtų užtikrintas reikalavimas ikiteisminį tyrimą atlikti per įmanomai trumpiausią laiką ir ikiteisminio tyrimo metu nebūtų pažeidžiamos asmens teisės (BPK 44 str.), taip pat kitus veiksmus, kuriuos pagal nustatytus įstatymų reikalavimus, prokuroras turi atlikti, siekdamas užtikrinti tinkamą ikiteisminį tyrimą.

Lietuvos Respublikoje prokuroras, kaip jau minėta, yra ikiteisminio tyrimo vadovas, todėl jo nurodymai privalomi ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Šiuo atveju laikytinos svarbiomis generalinio prokuroro Veiklos rekomendacijos, kur konkretizuojama, kad

¹⁶ COLE, G. F.; SMITH, C. E. *The American System of Criminal Justice*. Eleventh Edition. Belmont: Thomson Wadsworth, 2007, p. 324.

¹⁷ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUCONIS, Pr., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 430.

remiamasi tiesioginio vadovavimo ir asmeninės atsakomybės principais (7 p.), kas reiškia, jog konkrečios nusikalstamos veikos tyrimui vadovauti pavedama vienam prokurorui ir su juo tiesiogiai turi būti derinami visi ikiteisminio tyrimo metu išskylantys klausimai bei problemos. Prokuroras savo veikloje turi teisę reikalauti, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas susipažinti pateiktą tyrimo medžiagą, aptartų tyrimo eigą, derintų proceso veiksmų planą ir jo realizavimo terminus, praneštų apie tyrimo rezultatus. Materialiai panašus reglamentavimas pastebimas Albanijos BPK, kur prokuroras turi visą kompetenciją kontroliuoti ikiteisminį tyrimą, kartu pabrėžiant, jog kontrolė pasireiškia ir kiekvienu konkrečiu atveju reikalingos informacijos bei duomenų išreikalavimu iš kitos prokuratūros (pvz., kai tyrimas tuo pačiu metu vykdomas prieš tą patį asmenį dėl to paties „fakto“, BPK 29 str. 1 d.), o ginčo atveju generalinis prokuroras nusprendžia, kas turi atlikti tyrimą ir kas kam persiųsti visą reikiamą informaciją. Maža to, Albanijoje prokuroras turi teisę, esant reikalui, atlikti savotišką tyrimą savo iniciatyva, kurio metu gali reikalauti teismo (net ir turinčiose slaptumo elementą bylose) tam tikrų dokumentų kopijų iš ankstesnių bylų, net ir netiesiogiai susijusių su tuo tyrimu bei kitos rašytinės informacijos, galimai reikšmingos vykstančiam tyrimui. Tokių nuostatų LR BPK bei rekomendacijose nesama, kadangi priešingu atveju būtų pažeidžiama nuostata ikiteisminio tyrimo metu atskleisti ir aiškintis visas faktines aplinkybes, tiesiogiai susijusias su tiriamu įvykiu ir atitinkamai pagrindžiančias asmens kaltumą ar nekaltumą.

Lietuvos ir Estijos BPK yra panašūs prokuroro įgaliojimais ikiteisminio tyrimo kontrolės ir vadovavimo jam srityje. Aukštesnysis prokuroras turi teisę savo nutarimu Estijoje atšaukti neteisėtą ar nepagrįstą („nepateisinamą“) žemesniojo prokuroro nutarimą, nutartį, nurodymą ar reikalavimą (213 str. 6 d.). LR Veiklos rekomendacijos detalizuoja tokią aukštesniojo prokuroro teisę ir įtvirtina, jog neteisėto ir (ar) nepagrįsto sprendimo panaikinimas galimas ir kaip absoliuti šio prokuroro prerogatyva – pateisinama ir nesant proceso dalyvio skundo, tik visais atvejais būtinas motyvuotas nutarimas. Vis dėlto Estijos BPK apskritai nedetalizuoja, kuriais atvejais reikalingas proceso dalyvių skundas sprendimų panaikinimo atveju, taigi galima daryti išvadą, kad aukštesnysis prokuroras kiekvieną kartą gali pats motyvuotu nutarimu šį klausimą išspręsti. Tačiau kitos prokuroro funkcijos nagrinėjamu klausimu Estijoje nurodytos pakankamai detalios: pvz., prokuroro kompetencija ne tik dalyvauti tam tikruose procedūriniuose veiksmuose, bet ir esant reikalui įsikišti tuos veiksmus atliekant; panaikinti ir pakeisti tyrimo pareigūnų nurodymus; reikalauti iš tyrimo pareigūnų pateikti žodinę ar rašytinę informaciją – pasiaiškinimus (213 str. 1 d. 10 p.) dėl tyrimo aplinkybių bei pateikti visą kitą medžiagą peržiūrėjimui ir patvirtinimui. Kaip ir LR,

Estijoje prokuroras turi teisę pavesti ikiteisminį tyrimą atlikti (visą ar atskirus proceso veiksmus) kitam ikiteisminio tyrimo pareigūnui (Estijoje, atkreiptinas dėmesys, įvardijama kaip „tyrimo jurisdikcijos pakeitimas“ (212 str. 5 d.), atskiriant jį nuo pareigūno nušalinimo nuo tyrimo); paaiškėjus atitinkamos aplinkybėms prokuroras pagal savo kompetenciją konkretų ikiteisminį tyrimą paveda tokiai kitai ikiteisminio tyrimo įstaigai, kuri galėtų išsamiai ir per trumpiausią laiką atlikti ikiteisminį tyrimą ir atskleisti nusikalstamą veiką bei, pažymėtina, kurios veiklos teritorijoje padaryta ta nusikalstama veika.

Lietuvoje daugeliu normų pabrėžiamas prokuroro vaidmuo organizuojant ikiteisminį tyrimą, jam vadovaujant ir kontroliuojant tyrimo vyksmą, tačiau nesama pakankamo ikiteisminio tyrimo įstaigos ir prokuroro santykių apibrėžtumo, kartais ir pačių prokurorų santykių apibrėžtumo. Esama mokslinės pozicijos, kad ikiteisminio tyrimo modelis, Lietuvoje apibrėžtas BPK, Prokuratūros įstatymu ir generalinio prokuroro rekomendacijomis, neracionalus, prieštarauja elementariems ikiteisminio tyrimo veiklos organizavimo principams ir neužtikrina proceso dalyvių teisėtų interesų apsaugos ir gynybos, varžo nusikalstamų veikų tyrimo procesą ir ignoruoja vieną iš fundamentalių ikiteisminio tyrimo principų – ikiteisminio tyrimo pareigūno savarankiškumą ir nepriklausomumą, nes kodeksas nenumato už tyrimą atsakingo asmens (anot prof. Petro Ancelio), o atliekamos funkcijos dažnai dubliuojamos. Vis dėlto remiantis BPK 2 str. ir 164 str. akivaizdu, kad tokia kategorinė teiginyje trūksta logikos, kadangi už tyrimo sėkmę apskritai atsakingi prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai, o už ikiteisminio tyrimo rezultatus atsako prokuroras, kadangi tokia ir yra konstituciniu lygmeniu įtvirtintų ikiteisminio tyrimo organizatoriaus ir vadovo sąvokų esmė: vadovas yra atsakingas už viską, kas yra jo kompetencijos ribose, o ikiteisminio tyrimo vadovas vienareikšmiškai yra prokuroras. Taip pat ir remiantis Prokuratūros įstatymu, galima teigti, jog už tyrimą yra atsakingas prokuroras, kaip tyrimo organizatorius ir vadovas bei kontrolę atliekantis asmuo, nes tyrimo eiga, kryptingumas tiesiogiai priklauso nuo prokuroro tinkamai atliekamų pareiginių funkcijų. Vis dėlto ikiteisminio tyrimo rezultatai ne visada priklauso nuo prokuroro veiklos tiesiogiai, nes dažnai tyrimo baigtis gali būti nulemta ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbo našumo, profesinio atidumo bei pareigingumo, nes grynai prokuroro asmeniškai vykdomų tyrimų proporciškai yra mažai, taigi galima teigti, jog prokuroras turi visas galimybes kontroliuoti tyrimo vyksmą (eigą) ir rezultatus, tačiau pastarieji ne visada gali būti numatomi ir (ar) laukiami. Maža to, Lietuvoje prokuroras, būdamas atsakingas už ikiteisminį tyrimą, realiai pats vienas negali atsakyti už visus ikiteisminio tyrimo metu atliekamus veiksmus – jis

privalo atsakyti už savo įgaliojimų tinkamą nevykdymą, kas apima ikiteisminio tyrimo organizavimą, vadovavimą jam, atitinkamų veiksmų atlikimą ir kontrolę, nes pati tyrimo baigtis negali būti nulemta vien prokuroro valios, o ir pačių ikiteisminio tyrimo pareigūnų sąmoningumas reikalingas tinkamiems rezultatams pasiekti. Maža to, prokuroro kompetencijoje esanti kontrolės funkcija, kaip jau minėta, taip pat nėra absoliuti. Palyginus su teismų sistema, prokurorų atsakomybės apibrėžtumas bent jau kol kas yra probleminis – akivaizdžiai gana abstraktus – ir reikalinga atlikti išsamius tyrimus, kaip ir kokiu apimtimi vertėtų koreguoti įstatyminę bazę, įvedant daugiau aiškumo šioje srityje. Vis dėlto Veiklos rekomendacijose tiesiogiai įvirtintas prokuroro asmeninės atsakomybės principas (12 p.), kai jis pats atlieka tyrimo veiksmus bei nurodyta prokuroro atsakomybė už tyrimo, kuri organizuoja ir kuriam vadovauja, rezultatus, tačiau, pažymėtina, ne vienasmenė, o kartu su ikiteisminio tyrimo įstaiga, – tokiu būdu ir atsiranda tam tikras neapibrėžtumas atsakomybės paskirstymo srityje.

Iš esmės pritartina teiginiui, kad negalima vienareikšmiškai lyginti prokuroro kontrolės funkcijos, kai jo kontrolės srityje yra ikiteisminio tyrimo pareigūnai bei tokio prokuroro, kuris kontroliuoja kitus prokurorus, t. y. aukštesniojo prokuroro, atliekamos kontrolės. Tačiau teisės moksle egzistuojanti mintis, kad prokurorui, kurio žinioje yra ikiteisminio tyrimo pareigūnai su daugybe kitų bylų tyrimų, yra sudėtingiau įgyvendinti kontrolės funkciją nei tam prokurorui, kuris, kaip, pavyzdžiui, apygardos prokuratūros vyriausiasis prokuroras, kontroliuoja tos prokuratūros prokurorų atliekamo ikiteisminio tyrimo vyksmą, yra diskutuotina. Visų pirma, kontrolė pati savaime nėra nei lengvesnė, nei sudėtingesnė, o jos efektyvumas priklauso didžiaja dalimi būtent nuo kontroliuojamo asmens atsakingumo ir profesinio pareiškimo. Visų antra, nors ir neabejojama faktų, kad kiekybiškai galbūt ir lengviau kontroliuoti tame pačiame pastate dirbančius prokurorus, ypač jei jų vyriausiojo prokuroro žinioje nėra itin daug, nei įvairiose ikiteisminio tyrimo įstaigose dirbančius pareigūnus, tačiau tai savaime netrukdo kokybiškai vienodai gerai atlikti kontrolės funkciją, o kartais pasitaikantis pareigūnų aplaidus požiūris į atskaitomybę prokurorui nepaneigia pačios kontrolės funkcijos normalaus veikimo. Taigi negalėtų būti vienareikšmiškai pagrįstas toks argumentavimas, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas dėl savo dalykinių uždavinių netinkamo vykdymo arba tam tikru momentu apskritai nevykdymo galėtų būti pateisinamas vien tuo, kad jis turi „mažiausiai du viršininkus“.¹⁸ Vis dėlto nėra būtinybės keisti

¹⁸ JURKA, R.; JOVAIŠAS, K.; KANAPECKAITĖ, J., *et al.* *Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai*. Vilnius: Teisės institutas, 2005, p. 42.

baudžiamojo proceso kodekso, siekiant įtvirtinti dar ir tikslus ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo ar jo įgalioto asmens įgaliojimus ikiteisminio tyrimo metu, lyginant su prokuroro įgaliojimų sfera kontrolės funkcijos įgyvendinimo kontekstu, kadangi tam yra atitinkami pareigybiniai nuostatai.¹⁹ Taigi kontrolės įgyvendinimo mechanizmas, kiek tai susiję su ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklos kontrole, nereikalauja detalesnio įstatyminio reglamentavimo, o jo veikimo efektyvumas nepriklauso vien tik nuo atitinkamų taisyklių sunorminimo.

Kontrolės aspektas tarp prokuroro ir jam aukštesniojo prokuroro pastebimas ir Jungtinių Amerikos Valstijų teisinėje praktikoje, materialiuoju požiūriu jis panašiai atsispindi Lietuvos Respublikoje, kadangi nurodinėjimo „grandinė“²⁰ (angl. *chain*) tarp generalinio prokuroro ir jam pavaldžių prokurorų nėra ir negali būti suprantama paraidžiui – generalinis prokuroras nėra atsakingas už kasdienį prokuratūrų funkcionavimą²¹, t. y. neprižiūri kiekvieno prokuroro atlikto paprasto veiksmo darbo eigoje. Vis dėlto prokuroro teisės įgyvendinimo funkcija (t. y. tinkamas įgyvendinimas) visad gali būti peržiūrima aukštesniu lygmeniu: tai daroma ne atsitiktinai, kadangi generalinė prokuratūra turi atlikti bendrąją prokuroro veiksmų priežiūrą tuo požiūriu, kad būtų palaikomas efektyvus ir nuo vienodos teisinio reglamentavimo įgyvendinimo praktikos nenukrypstantis prokurorų darbas.

Aptartini ir rekomendacijų dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant probleminiai aspektai. Viena iš rekomendacijose įvardytų daugiau praktinio pobūdžio prokuroro funkcijų (kontroliuoti, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai, atlikdami ikiteisminį tyrimą, nepažeidintų asmens teisių; II d. 5.4. p.), yra gana deklaratyvi ir sunkiai gali būti įsivaizduojamas jos faktinis tinkamas įgyvendinimas, kadangi, pavyzdžiui, pagal BPK 44 str. 9 d. pažeidimus pašalinus žala vis tiek jau bus padaryta, todėl keisčiau ir papildyčiau nagrinėjamos rekomendacijų formuluotės pabaigą taip: „<...> ir sukeltai žalai atlyginti.“ Be to, apskritai tokią prokuroro funkciją labiau priskirčiau ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo kompetencijai, kadangi realiai prokurorui labai sunku kontroliuoti ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus, tiesiogiai susijusius su ikiteisminio tyrimo atlikimu, o tokie gretutiniai žalingi pareigūno veiksmai kaip asmens privataus gyvenimo neigimas

¹⁹ JURKA, R.; JOVAIŠAS, K.; KANAPECKAITĖ, J., et al. *Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai*. Vilnius: Teisės institutas, 2005, p. 36.

²⁰ *Yurick v. State of New Jersey*. New Jersey Supreme Court. Argued March 29, 2005. Decided June 22, 2005. A-34/35-2004. III. A. [Žiūrėta 2011 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://caselaw.findlaw.com/nj-supreme-court/1029167.html>>.

²¹ DOW, P. T. *Report of the County Prosecutor Study Commission*. New Jersey. Trenton: Office of the Attorney General, 2011-02-04, p. 12.

(BPK 44 str. 9 d.) ir kt., neturėtų priklausyti prokuroro atsakomybei kontrolės srityje. Manau, kad pastaroji mintis neprieštaruoja nagrinėjamų rekomendacijų 7.5. p. nuostatai, kad prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaiga kartu yra atsakingi už ikiteisminio tyrimo, kuriam prokuroras tuo metu vadovauja ir kurį organizuoja, rezultatus, kadangi prokuroro pirminėi kompetencijai turi būti priskirta būtent kontrolė tokių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų, kurie tiesiogiai daro įtaką ikiteisminio tyrimo, kaip proceso, tinkamumui, todėl visi kiti pareigūnų pažeidimai turėtų būti analizuojami ne prokuratūros, o ikiteisminio tyrimo įstaigos lygmenyje; jeigu apie pažeidimus sužino pirmiausia prokuroras, jis apie tai praneša tiesioginiam pareigūno vadovui.

Kontrolės funkcijos pasireiškimas ne itin sunkių nusikalstamų veikų atvejais gali būti mažiau intensyvus, o sudėtingose nusikalstamosiose veikose (jų tyrimuose) prokuroras turėtų nuolat ir įdėmiai sekti ikiteisminio tyrimo eigą, patikrinti, kaip atlikti visi svarbesni ikiteisminio tyrimo veiksmai, kokie gauti rezultatai. Neatsiejamai su prokuroro įgaliojimais atlikti tyrimo kontrolės ir vadovavimo jam veiksmus nagrinėtinas ir terminų klausimas, kadangi konkrečių veiksmų atlikimas visuomet nustatomas tam tikru laiko tarpu. Kadangi Lietuvos baudžiamasis procesas iki 2010 m. spalio 1 d. nebuvo visa apimtimi griežtai apribotas terminais, šiuo požiūriu LR ir Moldovos BPK buvo labai panašūs; kai kuriais atvejais (įstatymų numatytais) terminus Moldovoje gali nustatyti ir pats prokuroras. Prokuroro kontrolės bei vadovavimo funkcijos pasireiškia ir galimybėmis, atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo sunkumą, baudžiamosios bylos apimtį bei sudėtingumą, pavedimu ikiteisminio tyrimo įstaigai, pvz., nurodyti terminą, iki kurio ikiteisminis tyrimas turi būti užbaigtas (ar tai pasiteisina – diskusinis klausimas, nes ne visada laikomasi reikalaujamų terminų, ir dėl objektyvių, kartais ir dėl subjektyvių priežasčių, tačiau ir tokiais atvejais – jei pavedimas neįvykdomas per nustatytą terminą – prokuroras išlaiko vadovavimo tyrimui įgaliojimus, reikalaudamas rašytinio ikiteisminio tyrimo pareigūno pasiaiškinimo), bei datą, kada ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi pateikti pranešimą apie tyrimo eigą ar atvykti pas prokurorą ir tyrimą aptarti. Remiantis LR BPK 170 str. 1 d. (prokuroro teise pačiam atlikti visą ikiteisminį tyrimą) ikiteisminio tyrimo terminų laikymosi kontrolę vykdo aukštesnysis prokuroras. Nors LR BPK tikslūs ikiteisminio tyrimo trukmės terminai (išskyrus išimtis: procesinių prievartos priemonių taikymą ir asmens, kaip įtariamojo, apklausą) nebuvo įsigalioję iki 2010 m. spalio 1 d., rekomendacijomis terminų kontrolės tvarka buvo detalizuojama. Vis dėlto toks savotiškas eksperimentavimas bandant poįstatyminiais aktais sureguliuoti iškylančias problemas, pasak Petro Ancelio, nebuvo efektyvus, nes vien

generalinio prokuroro rekomendacijos „<...> seniai viršijo BPK apimtį, tačiau spragų neužpildė“²², o buvo sukelta savotiška sumaištis dėl esamo įstatymų nenuoseklumo ir neapibrėžtumo. Kai bus galutinai iširtas baudžiamųjų įstatymų ir poįstatyminių aktų santykio klausimas bei tokio santykio tikslingumas, laikytina, jog ir prokuroro veiklos aspektai (ypač tyrimo kontrolės ir vadovavimo jam įgaliojimų realizavimas) labiau atitiks efektyvumo kriterijų. Vis dėlto argumentas, kad generalinio prokuroro rekomendacijos savo apimtimi viršija BPK, nėra rimtas, grindžiant nuomonę, kad tam tikros įstatymo „spragos“ turi būti taisomos keičiant kodeksą. Pirma, jeigu „spraga“ laikomas BPK nepakankamas detalumas, tai rekomendacijos šią problemą išsprendžia; antra, jei laikytumėmės pozicijos, kad prokuroro veikla stokoja „efektyvumo“, situacija nepasikeistų rekomendacijų nuostatas perkėlus į BPK, nes generalinio prokuroro rekomendacijos ir taip turi imperatyvų pobūdį. Taigi prokuroro veiklos efektyvumas priklauso ne nuo veiklos instrukcijų kodifikavimo, o nuo – pabrėžtina – visų ikiteisminio tyrimo subjektų atsakingumo vykdant savo funkcijas.

Lietuvoje prokuroro įgaliojimai priimti sprendimą dėl ikiteisminio tyrimo užbaigimo vertintini kaip išimtinai prokuroro atliekami veiksmai (*apie juos plačiau darbo 2. dalyje*), o Rusijos Federacijoje tokie veiksmai laikytini kartu ir kaip prokuroro kontrolė vykstant ikiteisminiam tyrimui bei vadovavimas jam, kadangi ir tyrėjas turi teisę nutraukti tyrimą, o prokuroras tik patvirtina tokį tyrėjo sprendimą, įvertindamas šio pagrįstumą. Rusija išlaikiusi ir parengtinio tardymo institutą, kai prokuroras, nurodęs pradėti ikiteisminį tyrimą, kontroliuoja, kaip vyksta tiek parengtinis tardymas, tiek visi kiti ikiteisminio tyrimo veiksmai (149 str.); kodekse aiškiai nurodytos veikos, dėl kurių parengtinis tardymas būtinas visais atvejais (valstybiniu lygiu pripažįstamiems sunkiems nusikaltimams), o prokuroro raštiškas nurodymas atlikti minėtus tardymo veiksmus reikalingas jau „mažesnės arba įprastos svarbos“ (150 str. 3 d. 2 p.) bylų atveju. Kadangi šiuo metu Lietuvos baudžiamajame procese nėra parengtinio tardymo instituto, nėra lengva lyginti prokuroro galias tokiu klausimu, tačiau vien tas faktas, jog yra detalios išvardytos veikos, dėl kurių (pažymėtina – vien tik esant įtarimui dėl jų padarymo) būtinas parengtinis tardymas, kai dar neaišku, ar išvis tokia veika padaryta, o jei padaryta, ar būtent ta apimti, tokiomis aplinkybėmis ir tų asmenų, su kuriais jau atliekami tardymo veiksmai, dar nesant pakankamai duomenų, pagrindžiančių jų kaltę, kelia žmogaus teisių užtikrinimo problemą. Toks institutas pateisinamas nebent kitokia teisine mintimi bei teisės vystimosi istorija Rusijoje, tačiau Lietuvos kontekstu tokie

²² ANCELIS, P. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Vilnius: Saulelė, 2007, p. 142.

veiksmai ikiteisminiame tyrime negalimi; nors galbūt ir padėtų greičiau bei dažniau atskleisti nusikalstamų veikų esmę, tai nebūtų suderinama su pagrindiniais baudžiamosios teisės bei proceso principais. Taigi ikiteisminio tyrimo kontrolė ir vadovavimas jam visose aptartose valstybėse, nepaisant teisinių tradicijų skirtumų, yra itin reikšmingos prokuroro funkcijos, leidžiančios užtikrinti optimalų ikiteisminio tyrimo vyksmą ir pasiekti iškeltus ikiteisminio tyrimo eigai bei rezultatams tikslus.

Atskirai aptartinas vadovavimas ikiteisminiam tyrimui. LR pagal nustatytą kompetenciją prokuroras gali sudaryti tyrimo grupę (realus vadovavimo funkcijos veikimas) iš kelių skirtingų ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų (BPK 171 str. 3 d.), jeigu „<...> padaromos kelios tarpusavyje susijusios nusikalstamos veikos, kurių tyrimas priskiriamas kelių ikiteisminio tyrimo įstaigų kompetencijai ar atskleidžiant šias nusikalstamas veikas tikslinga pasinaudoti skirtingų įstaigų tyrimo patirtimi <...>“.²³ Moldovoje pastebimas materialiai panašus reglamentavimas tyrimo grupės sudarymo atveju, tik formaliai baudžiamąjį persekiojimą ten atliks jau keli baudžiamojo persekiojimo pareigūnai (iš skirtingų baudžiamojo persekiojimo institucijų, bet nebūtinai), tačiau pabrėžiama, jog tai galima tik sudėtingose ir didelės apimties bylose. Lietuvoje dėl ypatingo bylos sudėtingumo ar didelės apimties gali būti sudaryta tyrimo grupė iš kelių prokurorų, tuo tarpu Moldovoje prokuroras tik nurodo (gali, bet neprivalo to daryti), kaip turėtų vykti tyrimas, tačiau pats jo neatlieka, o tyrimui vadovauja (prokuroro sutikimu) atitinkamos institucijos vadovas. Lietuvoje pastebimas efektyvesnis reglamentavimas šiuo klausimu (Veiklos rekomendacijose), kadangi leidžiama tyrimo grupes sudaryti ne vien tik iš ikiteisminio tyrimo pareigūnų, kaip tai yra Moldovoje, bet ir prokurorų (aukščiausią teisinę kvalifikaciją turinčių pareigūnų, o tai ypač reikšminga tiriant sudėtingas bylas) bei prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų, kai bendradarbiavimas itin naudingas. Apskritai tarp prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų turėtų būti surasti būdai, kaip optimaliai bendradarbiauti ikiteisminio tyrimo metu, o tam galėtų padėti tiek generalinio prokuroro, tiek ikiteisminio tyrimo funkciją turinčių įstaigų vadovų įsakymai.

Skundų nagrinėjimo analizei taip pat turi būti skiriamas atskiras dėmesys. Šalių, kurios yra suinteresuotos byloje, teisė apskusti ikiteisminiame tyrime įgaliotų pareigūnų veiksmus baudžiamajame procese taip pat atspindi procesinės teisinės kontrolės mechanizmą, todėl prokuroro vykdoma ikiteisminio tyrimo kontrolė yra ne vienintelė kontrolės apraiška

²³ ANCELIS, P. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Vilnius: Saulelė, 2007, p. 134.

ikiteisminiame tyrime. Tokia kontrolė, kurią vykdo kiti asmenys, pasireiškia dvejopai: atskleidžiant informaciją, kad buvo padarytas tam tikras teisių pažeidimas, ir kaip prašymas reaguoti dėl tų padarinių, kuriuos sukėlė tokie neteisėti veiksmai. Atkreiptinas dėmesys į dar vieną LR Konstitucijos nuostatą, kad prokuroras yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo; Rusijoje tyrėjas turi savotišką kontrolę prokuroro veiksmų (ar neveikimo) atžvilgiu, kadangi tyrėjui suteikiama teisė raštu skusti prokuroro veiksmus aukštesniajam prokurorui (38 str. 3 d.), išdėstant savo prieštaravimus, savo ruožtu aukštesnysis prokuroras panaikina skundžiamus žemesniojo prokuroro nurodymus (iki sprendimo priėmimo jų vykdymas nesustabdomas) arba gali pavesti ikiteisminį tyrimą atlikti kitam prokurorui. Tokie tyrėjo įgaliojimai prieštarauja LR dabartinei teisei, kadangi LR prokuroro veiksmus ikiteisminio tyrimo metu turi teisę apskusti tik proceso dalyviai (nei tyrėjas (Rusija), nei ikiteisminio tyrimo pareigūnas (LR) proceso dalyviais nelaikomi) bei asmenys, kuriems taikytos procesinės prievartos priemonės (*apie jas plačiau 2.3.*). Maža to, prokurorų nurodymai ikiteisminio tyrimo pareigūnams LR yra privalomi ir jų apskundimo tvarka BPK nenumatyta, taip pat kaip ir nevykdymo galimybės, taigi pareigūnas galėtų nebent kreiptis su pastabomis arba į ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovą, arba į aukštesnįjį prokurorą, kad būtų sprendžiamos iškilusios problemos.

LR prokuroras, atliekantis ikiteisminį tyrimą, kartu šį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, o plačiau kontrolės ir vadovavimo įgaliojimai atskleisti minėtose Veiklos rekomendacijose. Pažymėtina, kad didžiąja dalimi tokios rekomendacijos atspindėtos Armėnijos BPK, kas pačiam kodeksui suteikia daugiau konkretumo, nuoseklumo ir apibrėžtumo. Vis dėlto skundų nagrinėjimo prasme Lietuvos BPK yra išsamesnis, kadangi gana aiškiai ir detalai nurodoma, kaip ir kada prokurorui galimi skusti ikiteisminio tyrimo pareigūno proceso veiksmai bei paties prokuroro – aukštesniajam prokurorui, tuo tarpu Armėnijos BPK tik teigiama, jog žemesniojo prokuroro ir tyrėjo (tyrimo institucijos) veiksmų skundus prokuroras įgaliotas išspręsti ta apimtimi, kuri neįeina į teismo kompetenciją, tad prokurorui tokia norma veikia kaip nukreipiančioji į teisės normas, reglamentuojančias teismo galią spręsti skundų klausimus.

Remiantis LR generalinio prokuroro rekomendacijomis dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos (8 str.) prokurorui (ar jo padėjėjui) draudžiama atsisakyti priimti skundus, pareiškimus ar pranešimus apie nusikalstamą veiką motyvuojant tuo, kad nurodytos nusikalstamos veikos tyrimo organizavimas priskirtas kitai prokuratūrai. Pastaroji nuostata suponuoja, kad visgi turi būti užtikrintas pažeistų teisių gynimas, o siekiant kuo

spartesnio ir išsamesnio tyrimo, jis gali būti pavedamas kitos vietovės prokurorui (LR BPK 174 str. 2 d.), o Albanijos BPK dar nurodo, kad tai turi būti atlikta tučtuojau (protingas įmanomas trumpiausias laiko tarpas), kai tik prokuroras nutaria, kad ikiteisminį tyrimą kompetentinga atlikti kita prokuratūra (28 str.). Kadangi LR BPK atskirai nustatyta, kad ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas per kuo trumpiausius terminus, laikytina, kad ši norma taikoma visiems be išimties ikiteisminio tyrimo metu atliekamiems veiksams, todėl atskiras detalizavimas, kokį turi Albanijos BPK, nėra būtinas.

Kadangi ikiteisminio tyrimo terminai LR BPK aiškiai apibrėžti, iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, jog terminų nustatymas ir skundų nagrinėjimui yra pozityvus dalykas, tačiau šiuo atveju galima išskirti du neigiamus to aspektus: visų pirma, septynios dienos, manytina, nėra trumpiausias galimas terminas kilusiems prieštaravimams išspręsti, kadangi turi būti siekiama proceso koncentruotumo ir tyrimo atlikimo per įmanomai trumpiausius terminus, o jeigu skundų nagrinėjimui yra paliekama tiek dienų, kiek jų nustatyta šiuo metu, ir ypač prokurorui pripažinus skundžiamo veiksmo ar nutarimo vykdymo sustabdymą reikalingu, tyrimas, manytina, nepagrįstai pailgėja (pvz., keturiolika dienų), tuo labiau kad ikiteisminio tyrimo metu galimi keli skundai; antra, egzistuoja mokslinė pozicija, jog „<...> nėra gerai, kai skundai dėl prokuroro veiksmų paduodami iš pradžių aukštesnės pakopos prokurorui, o tik tada ikiteisminio tyrimo teisėjui. Juolab kad prokuroras ir ikiteisminio tyrimo teisėjas tik per penkias [aut. past. – nuo 2010 m. spalio 1 d.: septynias] dienas nuo skundo ir jam išnagrinėti reikiamos medžiagos gavimo privalo jį išnagrinėti ir priimti nutarimą ar nutartį.“²⁴ Tokiu būdu kyla svarstymas, ar nevertėtų prokuroro sprendimus dėl tam tikrų skundų pakeisti į neskundžiamus (esant didesnei jo atskaitomybei aukštesniajam prokurorui, kas suponotų kiek įmanoma spartesnį skundų išnagrinėjimą), o kitais atvejais skundus teikti iš karto ikiteisminio tyrimo teisėjui, – laikytina, jog bent jau diskusija dėl galimai per ilgo skundų išnagrinėjimo termino nuostatos būtų nebe tokia aštri.

Plačiau analizuojant prokuroro kompetenciją skundų nagrinėjimo ikiteisminiame tyrime požiūriu, atkreiptinas dėmesys į tai, jog LR skundas paduodamas tiesiogiai prokurorui arba per ikiteisminio tyrimo pareigūną, dėl kurio veiksmų skundžiamasi, – pastarasis gautą skundą su savo paaiškinimais privalo per vieną dieną nuo skundo gavimo perduoti prokurorui, o savo ruožtu prokuroro sprendimas nėra galutinis ir dar gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Apskritai nėra įstatymiškai sureguliuota, kokius konkrečiai

²⁴ ANCELIS, P. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Vilnius: Saulelė, 2007, p. 114.

sprendimus ikiteisminio tyrimo teisėjas gali priimti dėl apskūsto prokuroro nutarimo, tačiau nagrinėjant sistemiškai BPK nuostatas paaiškėja, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas gali panaikinti prokuroro nutarimą, nustatęs jame esančius pažeidimus; tokia išvada kyla dar ir todėl, kad prokurorui Lietuvos Respublikos įstatymai nesuteikia teisės pačiam panaikinti (ar pakeisti) nutarimo, kurį jis pats buvo priėmęs. Prokuroras privalo iš naujo nagrinėti proceso dalyvio skundą, kai prieš tai priimtas nutarimas buvo panaikintas ikiteisminio tyrimo teisėjo, kartu pašalindamas teisėjo nutartyje atskleistus pažeidimus ir dėl to skundo priimti naują sprendimą. Taigi skundų nagrinėjimo tvarka užtikrina proceso dalyvių teisę reikalauti, kad nebūtų pažeidžiamos jų teisės bei teisėti interesai, o galimiems pažeidimams pasireiškus jų teisės galėtų būti apgintos. Tokia skundo padavimo prigimtis teisinėje valstybėje turi ypatingą reikšmę, prieš kurią nublanksta ir mokslinės diskusijos, ar kelių pakopų apskundimo tvarka yra racionali ir koks dienų skaičius skundo nagrinėjimui yra pateisinamas: svarbiausia, kad skundą išsprendus būtų pasiektas teisių gynbos tikslas.

1.3. TERMINAI

Baudžiamajam procesui, kaip vyksmui, o atitinkamai ir ikiteisminiam tyrimui, kaip baudžiamojo proceso eigos daliai, itin reikšmingas terminų institutas. Ikiteisminis tyrimas turi savo eigos pradžią bei pabaigą, žymimas tam tikrais terminais, taip pat ir visi ikiteisminio tyrimo veiksmai gali būti vertinami terminų požiūriu, t. y. ar atitinka juos, ar pažeidžia. Materialiuoju aspektu nagrinėjant BPK 99 str. pateiktą terminų paskirtį išaiškėja, kad jie būtent nustato procesinę reikšmę turinčių veiksmų pradžią, įvykdymo ar pabaigos laiką (ikiteisminio tyrimo atveju geriau vartoti jungtuką „ir“, kadangi ikiteisminis tyrimas turi savo pabaigos laiką – kai yra užbaigiamas tiek jį nutraukiant (BPK 212 str.), tiek pabaigiant pagal BPK IV dalies XVI skyrių kaltinamojo akto surašymu). Terminų definicijos įstatymų leidėjas BPK atskirai nėra pateikęs, tačiau, remiantis BPK 99-101 str. išdėstytais požymiais, ją būtų galima bendruoju atveju pateikti tokia: terminas – tai valandomis, dienomis ir mėnesiais skaičiuojamas laikotarpis, kurio, kaip nustatančio procesinę reikšmę turinčių veiksmų pradžios, įvykdymo ar pabaigos momentą, privalu laikytis. Ikiteisminio tyrimo pradžios, eigos bei pabaigos terminus, atsižvelgiant į prieš tai pateiktą formuluotę, galima įvardyti taip: ikiteisminio tyrimo terminas – tai valandomis, dienomis ir mėnesiais skaičiuojamas laikotarpis, kurio, kaip nustatančio procesinę reikšmę turinčių ikiteisminio tyrimo veiksmų

pradžios, įvykdymo ar pabaigos momentą, privalu laikytis. Iš to, kas išdėstyta, galima išskirti tokius probleminius aspektus:

- 1) diskusinis klausimas, kada atitinkamas ikiteisminio tyrimo terminas (veiksmo atlikimo laikotarpis) yra laikomas pagrįstu, o kada pernelyg ilgu;
- 2) ikiteisminio tyrimo, kaip proceso, trukmės skaičiavimo atskaitos momentas;
- 3) ikiteisminio tyrimo vyksmo trukmės vertinimo kriterijai;
- 4) ikiteisminio tyrimo spartos formuluotės „per kuo trumpiausius terminus“ suderinamumas su proceso greitumo elementu bei tinkamu ikiteisminio tyrimo atlikimu *in corpore*.

Ikiteisminio tyrimo terminų pagrįstumas susijęs su tokiu protingu laikotarpiu, kuris nebus uždelstas, taip pat jei bus laikomasi ikiteisminio tyrimo greitumo bei operatyvumo reikalavimų, o nukrypimas „<...> nuo operatyvaus bylos tyrimo, nepagrįstai ilga trukmė tarp atskirų procesinių veiksnių atlikimo, reikštų tyrimo institucijų procesinius pažeidimus“²⁵. Cituojamoje byloje atskleistas operatyvumo reikalavimo turinys, kad tik atitinkantys šią sąlygą prokuroro veiksmai laikytini teisėtais; kadangi didžiausia atsakomybė už bylos (ikiteisminio tyrimo medžiagos) parengimo trukmę, tyrimo vilkinimo negalimumą tenka ikiteisminio tyrimo institucijų pareigūnams, tiriantiems bylą, ir prokurorams, kontroliuojantiems bylos ikiteisminio tyrimo atlikimą, terminų tinkamas laikymasis vertintinas kaip reikšmingas aspektas ikiteisminio tyrimo sėkmės požiūriu.

Ikiteisminio tyrimo trukmės skaičiavimo atskaitos momentas, t. y. pradžia, laikytina nuo įtarimo asmeniui pareiškimo, kad jis padarė nusikalstamą veiką, ir terminas skaičiuojamas iki tam tikro procesinio sprendimo, kuris užbaigia ikiteisminį tyrimą, priėmimo. Nuo įtarimo asmeniui pareiškimo momento prasideda ir asmens teisė reikalauti sau baudžiamojo proceso (ikiteisminio tyrimo) per kuo trumpesnę laiką, jei toks asmuo gali pagrįstai manyti, jog jo atžvilgiu pradėdamas baudžiamasis persekiojimas (sąvoka dabartiniu metu vartojama tik BPK 65 str. tarptautinių sutarčių pagrindu pradėdamiems ar perimamiems baudžiamiesiems persekiojimams apibūdinti bei BK 9¹ str. 7 d. dėl Europos arešto orderio, o yra panaikinta iš Konstitucijos 118 str. ir Prokuratūros įstatymo), remdamasis aktyviais prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmais, iš kurių pobūdžio galima daryti išvadą, kad esama faktinės asmens įtarimo nusikalstamos veikos padarymu pradžios. Pažymėtina,

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis c. b. *Michailas Bolotovas v. Teisingumo ministerija ir Generalinė prokuratūra* dėl asmens teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimo ir šiuo pažeidimu padarytos žalos atlyginimo, Nr. 3K-7-298/2004, kat. 39.6.2.3. // Teismų praktika. Nr. 22. 2005.

kad tokie aktyvūs ikiteisminio tyrimo subjektų procesiniai veiksmai turi „simbolizuoti“²⁶ jų siekį asmenį persekioti *sensu largo* (lot. plačiąja prasme), nesvarbu, ar turime oficialaus įtarimo dokumentą, ar vykdomas asmens laikinas sulaikymas pagal BPK 140 str. Vis dėlto reiktų atskirti, jog asmuo, kurio atžvilgiu vykdomas baudžiamasis persekiojimas, nebūtinai taps asmeniu, padariusiu nusikalstamą veiką (įrodyta) ir patrauktu baudžiamojon atsakomybėn. Kadangi baudžiamojo persekiojimo nutraukimas nebūtinai turi būti susietas su ikiteisminio tyrimo nutraukimu²⁷, t. y. ikiteisminis tyrimas gali tęstis ilgesnį laikotarpį, jei neįrodoma, jog tas asmuo padarė konkrečią nusikalstamą veiką, o terminai, skirti skaičiuoti ikiteisminio tyrimo eigą, toliau taikomi kitų įtariamųjų atžvilgiu.

Vien tik *en face* (pranc. iš priekio) proceso greitumo principo vertinimas visapusiškai neatskleidžia jo veikimo bei taikymo realijų, todėl turėtų būti žvelgiama kiek plačiau – būtent koks ikiteisminio tyrimo vykdymo subjektų, kitų šio baudžiamojo proceso etape dalyvaujančių subjektų indelis į tinkamą šio principo įgyvendinimą ir kiek objektyviai yra sudėtingas ikiteisminis tyrimas atlikimo prasme, pvz., ikiteisminiam tyrimui reikalingų duomenų surinkimo bei vertinimo trukmės didėjimas pagal tyrimo sudėtingumą. Pažymėtina, kad vertėtų išskirti objektyvius ikiteisminio tyrimo termino didėjimo veiksnius bei subjektyvius (įskaitant ir subjektų piktnaudžiavimo savo teisėmis galimybę). Prie nepriklausančių nuo ikiteisminio tyrimo subjektų valios (objektyvių) ikiteisminio tyrimo trukmei turinčių įtakos veiksnių priskirčiau jau minėtą ikiteisminio tyrimo veiksnių sudėtingumą bei kompleksiskumą, eiles laukiant ekspertizės (BPK 208 str.) rezultatų ir pan. Subjektyvūs veiksniai gali būti nulemti ne tik vadinamojo „žmogiškojo faktoriaus“ (šis faktorius tyrinėjamas moksliniu lygmeniu, kaip žmogus atlieka veiksmus normaliomis sąlygomis, sujungiant jutiminius, kognityvinius (mąstymo) bei fiziologinius aspektus²⁸), bet ir tikslingo pareigūnų pareiginių funkcijų nepakankamo atlikimo ar nepakankamai spartaus atlikimo. Ikiteisminio tyrimo trukmės vertinimo kriterijai remiasi į objektyvius bei subjektyvius faktorius, taip pat atkreiptinas dėmesys į bendrosios teisės (angl. *common law*) tradicijos valstybės – Jungtinių Amerikos Valstijų – Aukščiausiojo Teismo (*U. S. Supreme*

²⁶ JURKA, R. *Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas* // Teisės problemos. Nr. 2009/1(63). 2009, p. 64.

²⁷ AŽUBALYTĖ, R. *Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis*. // Jusrisprudencija. Nr. 1(79). 2006, p. 19.

²⁸ RAHMAN, M.; GROSSMAN, D.; ASKEN, M. *High Velocity Human Factors: Factoring the human being into future police technology*. PoliceOne.com. 2008-02-05. [Žiūrėta 2011 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.policeone.com/training/articles/1646301>>.

Court) praktikoje suformuluotus teiginius²⁹, kurie turi įtakos ne tik teismo bylos nagrinėjimo, bet ir ikiteisminio tyrimo trukmės vertinimui (o būtent paties delsimo trukmei ir priežasčiai), tačiau nėra vieninteliai kriterijai atriboti, kada dėl ilgos trukmės galima fiksuoti proceso pažeidimą, o kada tokia trukmė vis dar yra pateisinama. Faktinės bei teisinės bylos aplinkybės taip pat veikia vertinimo kriterijus: būtent tokios aplinkybės kaip didelis padarytų nusikalstamų veikų skaičius, atliekamų procesinių veiksmų gausa bei procedūrinis sudėtingumas kartu su siekiu garantuoti kitų proceso principų veikimą, pvz., proceso išsamumo principo, kurio reikalavimų laikymasis, būdama viena iš esminių ikiteisminio tyrimo institucijų pareigų³⁰, yra atitinkamai būtinas (siektinas) ne tik teismo nagrinėjimo stadijoje³¹, bet ir ikiteisminiame tyrime.

Siekdama atkleisti BPK 176 str. 1 d. įtvirtinto proceso per kuo trumpiausią laiką principo lingvistinę problematiką ir pusiausvyrą tarp proceso greitumo elemento bei tinkamo ikiteisminio tyrimo atlikimo detaliau panagrinėsiu dr. R. Jurkos straipsnį. Teoriniu bei praktiniu lygmeniu proceso per kuo trumpiausią laiką principas yra gana įvairiai įvardijamas (daugiau ar mažiau pabrėžiant skirtingus to principo aspektus): teisės į greitą procesą principas (darbo temos atveju – teisė į greitą ikiteisminį tyrimą), proceso operatyvumo principas, nepateisinamo delsimo draudimas, procesas per protingą terminą ir pan.³² Nepageidaujamo uždelsimo ikiteisminio tyrimo metu išvengimui apibrėžti kuo tiksliau įstatymo leidėjo pasirinkimas formuluotėje vartoti sąvoką „terminas“ kartu su ikiteisminio tyrimo vyksmo laikotarpio „trumpumo“ elementu yra tinkamas, kadangi proceso veiksmų ir laiko sąnaudų jiems atlikti proporcija geriausiai atsispindi terminui priskiriant trumpumo siekiamybę. Laikotarpio „trumpumas“ atitinkamai sietinas su proceso greitumo elementu, kadangi BPK 176 str. 1 d. išreiškia patį proceso greitumo principą; prokuroras yra įpareigotas, kartu su ikiteisminio tyrimo pareigūnais, „<...> atlikti ikiteisminį tyrimą kiek įmanoma greičiau. Šią <...> pareigą atitinka įtariamojo teisė reikalauti, kad procesas jo atžvilgiu truktų kiek įmanoma trumpiau. Jei ikiteisminis tyrimas trunka nepateisinamai ilgai, gali atsirasti pagrindas teigti, kad pažeidžiama EŽTK 6 str. numatyta įtariamojo ir

²⁹ *Barker v. Wingo*. U. S. Supreme Court. 407, U. S. 514 (1972). No. 71-5255. Argued April 11, 1972. Decided June 22, 1972. [Žiūrėta 2011 m. kovo 3 d.].

Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/407/514/case.html>>.

³⁰ JURKA, R.; AZUBALYTĖ, R.; GUŠAUSKIENĖ, M., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 205.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas. // Valstybės žinios. Nr. 69-2798. 2009.

³² JURKA, R. *Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas* // Teisės problemos. Nr. 2009/1(63). 2009, p. 57.

kaltinamojo teisė į kuo greitesnį jo bylos išsprendimą.³³ Tokio pažeidimo konstatavimas galimas, kai atliktų ikiteisminio tyrimo veiksmų skaičius bei sudėtingumas nėra adekvatūs tyrimo trukmei, o tokios aplinkybės, kaip mažas ikiteisminio tyrimo pareigūnų skaičius, prokuroro darbo krūvis, nepakankami materialiniai ištekliai bei netinkama (ar nepakankama) kvalifikacija, pačios savaimė negali pateisinti ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės. Taigi būtent prokuroras turi pareigą garantuoti³⁴, kad ikiteisminis tyrimas netruktų per ilgai, t. y. nepateisinamai ilgai, o pats ikiteisminis tyrimas būtų atliekamas optimaliai, kiek tai yra įmanoma.

Lingvistiniu požiūriu nauja Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso redakcija, t. y. būtent š. m. spalio pirmą dieną įsigaliojęs BPK 176 str. pakeitimas, vis dėlto kelia tam tikrą ne tik teisinių, bet ir žmogiškųjų („protingo apdairaus žmogaus“ – *bonus pater familias*) abejonių. Visų pirma, pati formuluotė, kad ikiteisminis tyrimas turėtų būti atliekamas per „kuo trumpiausius terminus“, kelia tam tikrą tinkamumo svarstymą – priimtinesnis teiginys būtų tas, kad ikiteisminis tyrimas būtų atliekamas per „kiek įmanoma trumpesnį terminą“. Pastaroji mintis neprieštarauja suvokimui, kad ikiteisminis tyrimas, remiantis proceso koncentruotumo principu, turi tęstis protingą laiko tarpą, per kurį visi reikalingi proceso veiksmai būtų tinkamai atlikti, ir kad laikas, skirtas ikiteisminiam tyrimui vystyti, būtų naudojamas ekonomiškai, – kas reiškia, kad laikotarpis, per kurį bus atliekamas ikiteisminis tyrimas, būtų pakankamas tinkamam procesui ir ikiteisminio tyrimo uždavinių įgyvendinimui ir neužimtų papildomo, su minėtais reikalavimais nesusijusio, laiko, o visi veiksmai ikiteisminio tyrimo metu turėtų būti atliekami kiek įmanoma sparčiau. Frazė „kuo trumpiausius terminus“ tam tikra prasme suponuoja, kad terminas bus trumpinamas beatodairiškai, t. y. neapskaičiavus, ar tai nepakenks paties tyrimo veiksmingumui ir materialiam tvarkingumui, o jeigu dėl įvairių priežasčių, kaip antai prokuroro darbo krūvis, ikiteisminio tyrimo pareigūnų neoperatyvumas (nepakankamas operatyvumas ar tam tikru mastu aplaidumas), nebūtų „įtelpama“ į nustatytus nagrinėjamo straipsnio ikiteisminiam tyrimui „išskirtus“ terminus, siekiant geresnės įstaigos darbo statistikos, neatmetama galimybė, kad būtų dirbtinai nutraukiami ikiteisminiai tyrimai. Kadangi prokuroras atlieka atitinkamus ikiteisminio tyrimo „administravimo“-organizacinius veiksmus, kas neišvengiamai susieta su terminais, prokurorui, vykdančiam kontrolės ir vadovavimo

³³ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUCONIS, Pr., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 451.

³⁴ *Ibid.*, p. 451.

funkcijas ikiteisminiame tyrime, tampa taip pat itin aktualus klausimas, pvz., kaip dėl sunkių ir labai sunkių nusikaltimų ikiteisminį tyrimą atlikti per devynis mėnesius (176 str. 1 d. 3 p.), jei, pvz., iš septynių įtariamųjų penki slepiasi užsienyje ir jų paieška jau tęsiasi pusę kalendorinių metų, dar net nediskutuojant apie jų ir įvykio (įvykių) liudytojų apklausas, kardomųjų priemonių paskyrimą: pvz., vien H. Daktaro paieška, pasitelkiant Jungtinės Karalystės, Norvegijos, Ispanijos ir Europolo pareigūnus truko apie septynis mėnesius³⁵. Taigi iš to, kas pasakyta, kyla išvada, kad nustatyti atitinkamai trys, šeši ir devyni mėnesiai ikiteisminiam tyrimui užbaigti (176 str. 1 d. 1, 2 ir 3 punktai) gali būti vertinami kaip pertekliniai, jei teigiame, kad laikomės taisyklės ikiteisminį tyrimą vystyti ir užbaigti per kiek įmanoma trumpesnę terminą. Pastarajai minčiai galima pateikti du argumentus: pirma, jei sugebama objektyviai ikiteisminį tyrimą užbaigti per aštuonis su puse mėnesio, tačiau įstatymiškai reglamentuota, kad „viskas bus gerai“, jei toks tyrimas tęsis iki devynių mėnesių, kyla pagrįsta abejonė, ar kuris nors vienas (ar keli) iš pareigūnų būtinai, pvz., penktadienį (dieną prieš savaitgalį) skubės gauti reikiamo parašo į kitą įstaigą, jei tam turės ir visą kitą savaitę. Antra, ne itin logiškas atrodo sprendimas ikiteisminio tyrimo atlikimo terminus didinti vis po tris mėnesius, atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, kadangi, visų pirma, jei tai padaryta pagrindus, jog tokia yra vidutinė ištyrimo statistika, o nesiginčijama, kad visapusiškai taikoma nuostata, kad ikiteisminis tyrimas atliekamas per įmanomai trumpiausius terminus, atskirai tokių mėnesių įvardyti nėra būtinybės, nes ir taip prokurorui turi būti (ir, neabejotinai, yra) aišku, kad proceso koncentruotumo principas jį, kaip atsakingą pareigūną, įpareigoja („persekioja“) nuo pat sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą priėmimo. Vis dėlto mano atlikta ikiteisminių tyrimų per 2010 metus (sausio – gruodžio mėn.) statistikos analizė (žr. *priedą*) rodo, kad ikiteisminiai tyrimai, kurių atlikimo trukmė yra dveji ir daugiau metų, sudaro vidutiniškai 14 procentų (palyginimui pagal apskritis: Vilniaus – 11,1 %, Kauno – 13,3 %, Klaipėdos – 17,2 %, Alytaus – 13,1 %), o tyrimai, užtrunkantys iki 12 mėn., sudaro apie 15,8 % visų tyrimų, kas reiškia, jog apytiksliai kas trečias (t. y. apie 30 %) ikiteisminis tyrimas objektyviai nesutelpa į reglamentuotus konkrečius terminus.

Atkreiptinas dėmesys, kad konkrečių terminų nebuvimas (neįteisinimas) nereikštų, kad apskritai ikiteisminis tyrimas turėtų vykti nekreipiant dėmesio į jokių terminus, be to,

³⁵ Policijos departamento pranešimas apie Bulgarijoje sulaikytą H. Daktarą. [Žiūrėta 2010 m. lapkričio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.policija.lt/index.php?id=6900>>; Policijos departamento pranešimas apie paskelbtą H. Daktaro paiešką. [Žiūrėta 2010 m. lapkričio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.policija.lt/index.php?id=4819>>.

remiantis ilgamete praktika konkrečių terminų buvimas „<...> ypatingai teigiamų rezultatų gerinant tyrimo kokybę ir ginant proceso dalyvių teises neduoda“³⁶. Visų antra, ikiteisminiam tyrimui, jeigu jis vykdomas pagal visas taisykles ir atsižvelgiant į svarbiausius baudžiamojo proceso principus, toks trijų, šešių ir devynių mėnesių griežtas nustatymas galėtų būti traktuojamas kaip „patogių“ įsiminti skaičių įteisinimas. Jeigu įstatymų leidėjo pozicijos palaikymui kiltų diskusija (ar ginčas) dėl pastaruoju teiginiu išreikštos pozicijos pasitelkiant argumentus, kad nustatyti mėnesiai terminai nėra absoliuti imperatyvi norma, turint galvoje aptariamo straipsnio 2 dalį, jog „dėl bylos sudėtingumo, didelės apimties ar kitų svarbių aplinkybių <...> numatytus terminus ikiteisminiam tyrimui vadovaujančio prokuroro prašymu gali pratęsti <...>“ aukštesnysis prokuroras (Prokuratūros įst. 15 str.) rezoliucija, kontrargumentuočiau, kad nėra tikslinga teisinėje valstybėje (šis principas aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio, remiantis Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimu) nustatyti terminus, kurie, viena vertus, materialiai kyla iš proceso greitumo ir koncentruotumo principų, jei, kita vertus, dar vėliau vis tiek galimas jų pratęsimas. Terminų pratęsimo klausimą detaliau analizuoti padeda Rusijos BPK (37 str. 2 d. 12 p.) įtvirtinta nuostata, jog prokuroras turi teisę, esant reikalui, pratęsti nustatytą ikiteisminio tyrimo terminą; nors apie terminų prailginimą kalbama ir Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose, apie ikiteisminio tyrimo termino pratęsimą, kaip išskirtinę prokuroro funkciją, atskirai ir aiškiai Lietuvos BPK užsiminta įsigaliojus 2010 m. spalio 1 d. 176 str. pakeitimams. Vis dėlto nors iki minėtų pakeitimų, sistemiškai aiškinant Lietuvos baudžiamuosius įstatymus, buvo galima daryti išvadą, jog išimtiniais atvejais prokuroras gali pratęsti tam tikro ikiteisminio tyrimo veiksmo atlikimą (kaip ir nurodyti jį atlikti iki tam tikros kalendorinės datos), manytina, jog tokios normos reglamentavimas kodekso lygmeniu yra naudingas suteikiant prokurorui konkrečiai apibrėžtų galių kontroliuoti tyrimo eigą terminų prasme, maža to, pripažįstant, kad esama objektyvių situacijų, kai tam tikriems tyrimo veiksmais atlikti būtinas ilgesnis nei numatyta (pavedimu iš anksto nurodyta) terminas, todėl minėtos atskiros nuostatos įrašymas Rusijos BPK (dabar – jau ir LR) greta kitų prokuroro įgaliojimų tyrimo kontrolės sferoje vertintinas kaip teigiamas žingsnis. Be to, neaišku, kokią teisinę situaciją turėtume, jeigu terminas nebūtų pratęsiamas tokiems ikiteisminiams tyrimams, kurie atliekami kokybiškai, išsamiai ir nepažeidžiant jokių kitokių teisės normų, o tik konkrečius termino reikalavimą. Kadangi

³⁶ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUCONIS, Pr., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 451.

tvarkingai vykstančiam ikiteisminiam tyrimui neišsivaizduojamas termino nepratęsimas, kyla išvada, kad pačiam ikiteisminiam tyrimui realios naudos iš reglamentuotų konkrečių ikiteisminio tyrimo terminų faktiškai nėra.

Proceso greitumo principas neatsiejamas nuo ikiteisminio tyrimo spartos ir terminų, kurie, siektina, tą ikiteisminio tyrimo spartą dar pagreitintų. Kaip jau minėta anksčiau, ikiteisminio tyrimo spartos formuluotė, apibrėžta būtent „per kuo trumpiausius terminus“ (BPK 176 str. 1 d.) nėra itin pavykusi, kadangi suteikia galimybę tiek prokurorui, tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnui tam tikru būdu nedviprasmiškai spekuliuoti ikiteisminio tyrimo veiklos kokybe, tad vertėtų atsižvelgti į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. 1 d. normą, jog byla turi būti išnagrinėta per įmanomai trumpiausią laiką; kadangi baudžiamosios bylos nagrinėjimas bei ikiteisminio tyrimo veiksmai tai bylai parengti apima tą patį kertinį tikslą ginti pažeistas asmens (plačiaja prasme) teises bei teisėtus interesus, tai ir ikiteisminio tyrimo terminai, mano nuomone, turėtų būti įforminti tokiu būdu, kad būtų apjungtas ir greitumo elementas („kiek įmanoma trumpesnis (ar trumpiausias) laikas“) bei tinkamo ikiteisminio tyrimo atlikimo, organizavimo ir „administravimo“ požymiai, be kurių galimi prieštaravimai pačių pareigūnų sąmonėje, kai kokybine prasme siekiama sutrumpinti ikiteisminio tyrimo vyksmo laikotarpį. Nors pažymėtina, kad ikiteisminiam tyrimui vadovaujantis prokuroras turi užtikrinti reikalavimo ikiteisminį tyrimą užbaigti per kiek įmanoma trumpesnius terminus laikymąsi, kai yra įtvirtintas konkretus laikotarpis skaitine išraiška, o prokuroras tiesiog užtikrina, kad ikiteisminis tyrimas vyktų kiek įmanoma trumpiau, tačiau nesutilpus į reglamentuotus konkrečius terminus, vis dėlto jo profesinių pareigų atlikimas būtų nepagrįstai nuvertinamas.

Dabar galiojanti 176 str. 1 ir 2 d. redakcija (su korekcijomis) yra tokia:

„176 straipsnis. Ikiteisminio tyrimo terminai

1. Ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas per kuo trumpiausius terminus, ~~bet ne ilgiau kaip:~~

- 1) ~~dėl baudžiamojo nusižengimo — per tris mėnesius;~~
- 2) ~~dėl nesunkių, apysunkių ir neatsargių nusikaltimų — per šešis mėnesius;~~
- 3) ~~dėl sunkių ir labai sunkių nusikaltimų — per devynis mėnesius.~~

2. Dėl bylos sudėtingumo, didelės apimties ar kitų svarbių aplinkybių ~~šio straipsnio 1 dalyje numatytus terminus~~ ikiteisminiam tyrimui vadovaujančio prokuroro prašymu gali pratęsti aukštesnysis prokuroras rezoliucija <...>.“

Taigi siūlyčiau pakeisti dabar galiojančių ikiteisminio tyrimo terminus apibrėžiantį straipsnį iš dalies sugrąžinant iki 2010 m. spalio 1 d. galiojusį reglamentavimą ir straipsnio 1 ir 2 d. išdėstyti taip:

„176 straipsnis. Ikiteisminio tyrimo terminai

1. Ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas per kuo trumpiausius terminus, užtikrinančius tinkamą ikiteisminio tyrimo atlikimą.
2. Generalinio prokuroro nustatyta tvarka prokurorai privalo kontroliuoti, kaip laikomasi šio straipsnio 1 dalyje nustatyto reikalavimo. Jei dėl bylos sudėtingumo, didelės apimties ar kitų svarbių aplinkybių šio straipsnio 1 dalyje numatyta nuostata objektyviai negali būti pritaikyta visa apimtimi, ikiteisminiam tyrimui vadovaujantis prokuroras apie tai praneša aukštesniajam prokurorui.“

Savo siūlomame BPK 176 str. 1 d. pakeitime įtraukiau sąvoką „tinkamą“ siekdama pabrėžti ne tik ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo spartos svarbą, bet ir atkreipdama dėmesį, kad terminai visgi turi būti pakankami, kad nenukentėtų ikiteisminio tyrimo kokybė.

Diskutuotina mokslinė pozicija, kad „<...> procesiniuose įstatymuose turi būti nuostatos, leidžiančios matyti, per kiek laiko turi būti išspręstas teisinis konfliktas.“³⁷ Terminus kokybiškai atlikti ikiteisminį tyrimą prokurorui gali trukdyti tikslingo bendradarbiavimo stoka su atitinkamomis įstaigomis ir pavieniais asmenimis. Prokuroras, įgyvendindamas savo funkciją ginti asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus, savo profesinėje veikloje susiduria su institucijų ir (ar) jų pareigūnų nenoru ar net atsisakymu bendradarbiauti, o nesuteikta ar laiku negauta reikalinga tyrimui informacija stabdo prokuroro darbą, kas reiškia, kad yra trukdoma prokurorui įgyvendinti įstatymiškai nustatytą viešojo intereso ir pažeistų teisių gynimo funkciją.³⁸ Taigi laikytis ikiteisminio tyrimo atlikimo ir užbaigimo terminų, kurie įtvirtinti paskutiniu LR BPK 176 str. pakeitimu (LR Seimo įstatymas Nr. XI-1014), gali pasirodyti nebe taip ir paprasta, ir tai ne visuomet priklauso nuo prokuroro teisingai ir tikslingai atliktų veiksmų spartos, kadangi, pasak tuometinio generalinio prokuroro Algimanto Valantino, įvairios institucijos nesinaudoja joms suteiktais įgaliojimais viešojo intereso gynimo srityje, laiku nepateikia reikiamų prašomų dokumentų, o tai atitinkamai yra kliuvinys pačiam prokurorui ginti viešąjį interesą³⁹. Nors pastaroji išreikšta pozicija buvo adresuota civiliniam procesui, vis dėlto ir baudžiamajame

³⁷ JURKA, R.; AŽUBALYTĖ, R.; GUŠAUSKIENĖ, M., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 189.

³⁸ VILIMAITĖ, E. *Gerės sąlygos, bus daugiau teisingumo* // Teisės žinios. Nr. 4 (17). 2006, p. 20.

³⁹ *Ibid.*, p. 21.

procesė išryškėja tam tikri geranoriško bendradarbiavimo trūkumo aspektai; BPK 97 bei 155 str. įtvirtina prokuroro teisę išreikalauti daiktus bei dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti bei susipažinti su informacija, kuri yra reikalinga tiriant ir nagrinėjant atitinkamą nusikalstamą veiką, o BPK 163 str. nustato teisėtų prokuroro nurodymų nevykdantiems asmenims taikomas prievartos priemones, t. y. baudą. Vis dėlto geranoriško bendradarbiavimo stoka dažnai sukuria situaciją, kad dabar galiojančių konkrečių ikiteisminio tyrimo užbaigimo terminų faktiškai beveik neįmanoma tinkamai laikytis.

Kiekvienas ikiteisminis tyrimas yra savitas ir neretai baudžiamųjų bylų, už kurias nenumatyta itin griežta baudžiamoji atsakomybė, tyrimai užtrunka ilgai ne tik dėl atitinkamų pareigūnų veiksmų. Jeigu tas „teisinis konfliktas“ neišsprendžiamas per įstatymiškai įtvirtintą terminą, nors buvo telkiamos visos pastangos ir atlikti visi įmanomi teisiškai pagrįsti veiksmai, kad būtų galima tą konfliktą išspręsti, kyla klausimas, ar toks ikiteisminis tyrimas atsiduria tarp kitų „nepasisekusių“ tyrimų, kartais vadinamų „tamsiomis“ bylomis, ar vis dėlto turi būti tęsiamas. Nagrinėdama teisinę literatūrą neradau vienareikšmio atsakymo, koku tikslu vis dėlto reikia formalizuoti „gero“, t. y. tinkamo, ikiteisminio tyrimo trukmę mėnesių skaičiumi, jei prokuroro darbinėje praktikoje daug (gal net didžiąją dalį) ikiteisminių tyrimų reikės vis pratęsti, tad formaliai situacija nepasikeis nuo to laikotarpio, kai įstatymų leidėjas atsisakė konkrečių ikiteisminio tyrimo terminų reglamentavimo, tik galimai padaugės dokumentacijos, kuria bus prašoma leidimų tokius „užsitęsusių“ ikiteisminius tyrimus dar pratęsti. Idealus atvejis proceso greitungui užtikrinti būtų tuomet, kai tinkamai veiks visi jį sudarantys tarpusavyje susiję elementai, o būtent: greitai ir operatyviai atliekamos apklausos bei kiti procesiniai tyrimo veiksmai; neilgos procesinių sprendimų priėmimo procedūros, trumpas laiko tarpas tarp pačių atskirų proceso veiksmų bei greitas atitinkamų procesinių prievartos priemonių taikymas, kartu nepamirštant ir operatyvaus tikslinio institucinio bei tarpasmeninio bendradarbiavimo informacijos teisėto gavimo tikslais. Galima sutikti su nuomone, kad sprendžiant, ar buvo laikomasi proceso greitungo principų, būtina atsižvelgti ir į faktinius baudžiamosios bylos aspektus, ir į teisinius, pabrėžiant, kad ikiteisminiam tyrimui labiau reikšmingi faktiniai bylos medžiagos aspektai, pavyzdžiui, trauktinų baudžiamojon atsakomybėn asmenų skaičius, procesinių veiksmų ir procedūrų sudėtingumas ir kt.⁴⁰ Taigi siūlyčiau „neprisirišti“ prie konkrečiais laikotarpiais

⁴⁰ JURKA, R.; AŽUBALYTĖ, R.; GUŠAUSKIENĖ, M., *et al.* *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 197.

įtvirtintų atliktinų ikiteisminių tyrimų trukmės, bet analizuoti, ar objektyvūs minėti aspektai iš tikrųjų galėjo lemti ir, pabrėžtina, lėmė, tam tikrą ikiteisminio tyrimo uždelsimą, kurį būtina atskirti nuo tokio, kuris įvyksta prokurorui ar kitam pareigūnui piktnaudžiaujant savo įgaliojimais. Jeigu bus laikomasi pamatinės nuostatos ikiteisminį tyrimą ir visus jį sudarančius proceso veiksmus atlikti per įmanomai trumpiausią laiką, neturėtų kilti tokių proceso spartos problemų, kad jas reikėtų taisyti įvedant konkrečius terminus ikiteisminiams tyrimams užbaigti.

Prokuroras, kaip ikiteisminio tyrimo vadovas, turėtų susirūpinti (manau, kad neišvengiamai taip ir bus), galutinai įsisąmonindamas š. m. spalio 1 dieną įsigaliojusią pasikeitusio LR BPK 176 str. 2 dalies nuostatą, kad ikiteisminis tyrimas turi būti *prioritetinis* byloje, kuriose įtariamieji yra suimti, taip pat byloje, kuriose įtariamieji ar nukentėjusieji yra nepilnamečiai. Galima prieštarauti tokiems gana vienpusiškiems nurodymams argumentuojant tuo, kad jie paneigia visų pirma pagarbą visų tų piliečių teisėms, kurie nepatenka į suimtų įtariamųjų ir nepilnamečių nukentėjusiųjų bei įtariamųjų sferą. Aiškinamajame rašte dėl BPK 176 str. pakeitimo įstatymo projekto įvardytas uždavinys – užtikrinti tinkamą ikiteisminio tyrimo atlikimą bei mažamečio interesų apsaugą – disonuoja (pranc. *dissonance*, lot. *dissonans* – nedarniai skambantis) su nuostata, jog visi yra lygūs prieš įstatymą (LR Konstitucijos 29 str.), kiekvieno žmogaus teisės turi būti vienodai ir gerbiamos, ir ginamos. Jeigu preziumuojame, kad ikiteisminis tyrimas Lietuvos Respublikoje vykdomas iš esmės tinkamai, o jeigu ne visiškai tinkamai, siekiama, jog darbas su įvairių institucijų pagalba ir resursais būtų kiek įmanoma greičiau optimizuojamas, nėra būtinybės nustatyti, kokiais atvejais ikiteisminio tyrimo metu atitinkamai bylai bus skiriamas didesnis pareigūnų profesinis dėmesys. Jei laikytume nagrinėjamą nuostatą tinkama, liktų neaišku, ką daryti su nepilnamečiais liudytojais, kurie po apklausos ir (arba) akistatos su įtariamu padarius nusikalstamą veiką asmeniu galėtų tapti potencialiais nukentėjusiais, – kyla klausimas, ar tada tokia byla taip pat taptų prioritetine, jei būtų konkrečiam nepilnamečiui pritaikytas liudytojų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio (BPK 183 str. 4 d., 279 str. 6 d.) institutas. Vis dėlto netikslinga, kad prokuroro veikla būtų grindžiama ne taisyklėmis, o išimtimis iš taisyklių. Nesama pavojaus šaltinio vien tame, kad taisyklės gali turėti išimčių, tačiau problema kyla tada, kai išimtys tampa taisyklėmis; jei kiekvieną išimtį laikysime taisykle, paneigiančia pagrindinę taisyklę⁴¹, išeitų, kad nepilnamečių nukentėjusiųjų interesai

⁴¹ POSNER, R. A. *The Problems of Jurisprudence*. Cambridge: Harvard University Press, 1993, p. 46.

yra aukščiau visų kitų nukentėjusiųjų interesų. BPK 176 str. 2 dalies nuostata yra taisytina dar ir tuo pagrindu, kad konkrečios didelį atgarsį ir prieštaringas reakcijas visuomenėje sukėlusios bylos galimai neigiamai paveiks tolesnį prokurorų darbą, o likusių BPK straipsnių ir kituose prokuroro veiklą bei kompetenciją reglamentuojančiuose teisės aktuose įtvirtintų taisyklių visiškai pakanka sureguliuoti, kaip turi veikti prokuroras. Maža to, privalo būti išlaikytas prokuroro sprendimų nepriklausomumo (Prokuratūros įst. 11 str. 2 d.) principas, kad rezonansinės bylos⁴² nedarytų nepagrįstų pertvarkų įstatyminėje bazėje, kas susiję su prokuroro ikiteisminio tyrimo organizavimu ir vadovavimu jam.

Teisė į teisminę gynybą yra ir turi būti prieinama visiems, kurių teisės bei teisėti interesai pažeidžiami, nepamirštant šios teisės universalumo, maža to, kaip minima LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, asmens teisė kreiptis į teismą „<...> suponuoja ir jo teisę į tinkamą teisinį procesą.“⁴³ Pastaroji teisinė mintis neprieštarauja, o, atvirkščiai, duoda pradžią teiginiui, kad ir teisinis procesas ikiteisminio tyrimo stadijoje turi būti optimalus ir tinkamas, norint materialiai apginti pažeistas asmens teises bei teisėtus interesus, tad visi asmenys, atitinkantys pastarąjį požymį, turi vienodas teises tikėtis tinkamos pažeistų teisių ir teisėtų interesų gynybos. Maža to, tokią mintį patvirtina ir EŽTK 6 str. 1 d., kurioje nurodoma, jog nustatant „<...> jam [aut. past. – kiekvienam asmeniui] pareikštą baudžiamąjį kaltinimą jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką lygybės <...> sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo“, kas reiškia, jog atitinkamai ši jo teisė teisme būtų tam tikra prasme nebeveiksminga, tiksliau – ne visiškai išbaigta, jei iki tol buvęs atliekamas ikiteisminis tyrimas būtų vykęs nesilaikant lygybės sąlygų, tad jokių prioritetų negali būti suteikiama jokiems asmenims ir jokioms baudžiamosioms byloms (jų tyrimams), nes privalo būti teikiamas vienodas dėmesys pažeistoms asmenų teisėms ir skiriama tam vienodos apimties pagarba. Kiek profesinio darbo, pastangų ir laiko sąnaudų reikės vienam ar kitam ikiteisminiam tyrimui sėkmingai vystyti ir protingu laiku užbaigti – jau bylos medžiagos sudėtingumo ir kompleksiško klausimas, o ne tyrimų pirmenybės.

⁴² Informacija apie rezonansinę bylą dėl D. Kedžio mirties priežasties nustatymo. [Žiūrėta 2010 m. lapkričio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.prokuraturos.lt/Pirmaspuslapis/Rezonansin%C4%97sbylos/ITd%C4%97IDKed%C5%BEiomirtiesprie%C5%BEastiesnustatymo/tabid/468/Default.aspx>.

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. // Valstybės žinios. 2005. Nr. 1-7.

2. IŠIMTINIAI PROKURORO ATLIEKAMI VEIKSMAI. PROBLEMINIAI ASPEKTAI

2.1. TYRIMŲ SUJUNGIMAS, ATSKYRIMAS, SUSTABDYMAS IR ATNAUJINIMAS

Ikiteisminių tyrimų sujungimas, atskyrimas, sustabdymas, taip pat ir jau nutrauktų tyrimų atnaujinimas yra sukonzentruoti prokuroro išimtinėje kompetencijoje. Ikiteisminių tyrimų sujungimas gali būti paskatintas ne tik BPK nurodytų motyvų, bet ir kitų priežasčių taigi BPK 170 str. 4 d. nurodyti atvejai yra pavyzdiniai, tačiau jų sąrašas negalutinis, t. y. galimi ir kitokie atvejai, kai prokuroras mano esant reikalinga ikiteisminius tyrimus sujungti. Praktikoje gali kilti tam tikrų problemų ta apimtimi, kur prokurorui palikta teisė vertinti ir nuspręsti, ar konkrečiu atveju sujungus ikiteisminius tyrimus iš tikrųjų bus lengviau vykdyti pareigą, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika (BPK 2 str.). Vis dėlto sujungti ikiteisminius tyrimus yra prokuroro teisė, o ne pareiga, todėl laikytina, kad jis šia teise gali naudotis visais atvejais, kai pagrįstai mano, jog taip bus užtikrintas efektyvesnis ikiteisminių tyrimų vyksmas.

Ikiteisminių tyrimų išskyrimas panašus į sujungimą tuo požiūriu, kad ir tyrimų išskyrimo atveju prokuroras turi vertinti tokio veiksmo tikslingumą, o kartu susiduriama su problema, kaip tai padaryti nepakenkiant ikiteisminio tyrimo išsamumui ir objektyvumui. Ar tokie faktai, kad ikiteisminis tyrimas inkorporuoja daug nusikalstamų veikų, taip pat kai yra daug įtariamųjų, savaime daro ikiteisminį tyrimą per sudėtingą atlikti jo neišskyrus (neiškaidžius) yra prokuroro vertinimo dalykas. Atsižvelgdamas į tokias aplinkybes kaip egzistuojantis ryšys tarp ketinamų išskirti ikiteisminių tyrimų, tyrimo sudėtingumo laipsnis, pasiekimai tyrimą atliekant, taip pat nusikalstamos veikos padarymo bei nukentėjusiųjų buvimo vietos, ar bus procesinės teisinės bei ekonominės (finansinės, o kartu ir laiko sąnaudų taupymo) naudos prokuroras gali patikrinti savo ketinimo pagrįstumą bei tikslingumą. Taigi ikiteisminių tyrimų išskyrimo procedūra, kaip ir ikiteisminių tyrimų sujungimo atveju, turi būti atliekama esant pagrįstam prokuroro manymui, kad tokiu būdu bus pasiektas didesnis ikiteisminių tyrimų eigos efektyvumas.

Nagrinėjant atskirų tyrimų susiejimą (sujungimą) bei atskyrimą atkreiptinas dėmesys, jog LR šiuo metu šis klausimas BPK nebereglamentuojamas (skirtingai nei Estijoje), tačiau

detalizuojamas generalinio prokuroro rekomendacijose. Lyginant Estijos BPK ir LR rekomendacijas dėl nusikalstamų veikų tyrimų sujungimo ir atskyrimo (toliau – Sujungimo ir atskyrimo rekomendacijos), pastebimas tapatus pagrindų susiejimui įtvirtinimas: kai keli asmenys yra įtariami bendrininkavę vienoje ar keliuose nusikalstamosiose veikose; vienas asmuo yra įtariamas kelių nusikalstamų veikų padarymu; vienas asmuo įtariamas nusikaltimo padarymu, o kitas – nepranešimu apie šį nusikaltimą ar iš anksto nepažadėtu to paties nusikaltimo ir nusikaltimą padariusio asmens slėpimu (Estija – „be išankstinio leidimo“; laikytina, kad tokia formuluotė labiau vykusi, kadangi nėra aišku, kaip pagal minėtas rekomendacijas Lietuvoje faktiškai toks „pažadas“ būtų įgyvendinamas ir jo „laikymasis“ užtikrinamas). Vis dėlto pagrindų veikų tyrimui susieti prasme LR geriau atskleidė šio instituto esmę, įtvirtindama ir galimybę tyrimams susieti, kai tai padeda greičiau ir išsamiau iširti nusikalstamas veikas, – Estijos BPK tokio reglamentavimo nėra. Apskritai (turint galvoje, kad generalinio prokuroro rekomendacijos praktikoje vertinamos kaip „rekomendaciškai imperatyvaus“ pobūdžio) Lietuvoje, palyginus su Estija, veikų tyrimų sujungimo ir atskyrimo klausimai reglamentuojami itin detalai, kadangi Estijoje atskyrimas galimas, kai tai nepablogina tyrimo išsamumo, visapusiškumo bei objektyvumo, taigi darytina išvada, kad esant reikalui Estijoje tyrimą galima atskirti, jei tik tai neprieštarauja minėtai nuostatai, kuri vertintina kaip bendro pobūdžio.

Prancūzijos BPK tyrimų sujungimo klausimu įvardijama, jog „procesinių veiksmų“ sujungimas galimas kaip „fakultatyvus arba išimtinis žingsnis“, kai pirmininkaujantis teisėjas savo iniciatyva arba prokuroro teikimu sujungia procesus esant tokiems pagrindams: tos pačios veikos padarymu kaltinami skirtingi asmenys ar vienas asmuo kaltinamas padaręs kelias skirtingas nusikalstamas veikas. Artimesnis LR reglamentavimas pastebimas Uzbekijos BPK, nes atskirai įvardijamas bylų sujungimas ir atskyrimas ikiteisminio tyrimo stadijoje. Vis dėlto esama esminių skirtumų tarp Uzbekijos BPK ir LR Sujungimo ir atskyrimo rekomendacijų; Uzbekijoje sujungimas galimas tik tuo atveju, kai keli asmenys kaltinami padarę vieną ar kelias nusikalstamas veikas bendrininkaudami arba kai vienas asmuo padaro kelias nusikalstamas veikas, – LR reglamentavimas platesnis, tačiau Uzbekijoje sujungti ir atskirti ikiteisminius tyrimus yra įgaliojimas ne tik prokuroras, bet tokie veiksmai atliekami ir pagal ikiteisminio tyrimo pareigūno rezoliuciją, taigi šiam suteikiami platesni įgaliojimai. Lietuvoje – priešingai – ikiteisminio tyrimo pareigūnas pats negali to nuspręsti, todėl jo padėtis labiau primena vykdytojo, o ne savarankiško ir iniciatyvaus tyrėjo procesinę padėtį, kokia buvo iki dabartinio LR BPK įsigaliojimo.

Ikiteisminio tyrimo sustabdymo galimybė naujai reglamentuota 2010 metais, nuostatos įsigaliojo spalio 1 dieną. Tyrimo sustabdymas nenustačius nusikalstamą veiką padariusio asmens nuo ikiteisminio tyrimo nutraukimo skiriasi tuo, kad gali būti vėl atnaujinamas be atskiuro prokuroro nutarimo, atlikus bent vieną proceso veiksmą, kai tik išnyksta pagrindai, lėmę ikiteisminio tyrimo sustabdymą. O tokie pagrindai yra įstatymiškai detalizuoti, todėl, pažymėtina, prokuroras negali bet kada savo nuožiūra sustabdyti ikiteisminio tyrimo eigos, tokia jo teisė atsiranda tik tada, kai išnaudojamos visos galimybės nusikalstamai veikai nustatyti ir atlikti visi reikiami proceso veiksmai. Kyla diskusinis klausimas, kada vis dėlto turi būti laikoma, kad jau atlikta „viskas“, kas įmanoma, ir daugiau jokie papildomi veiksmai nebegalėtų padėti tyrimo sėkmei. Šiuo atveju, kaip ir kitais, kai susiduriama su asmeninio vertinimo apraiškomis, nėra įmanoma garantuoti, kad tokia teise nebus net iš dalies piktnaudžiaujama. Kaip jau minėta, ikiteisminio tyrimo sustabdymas sukelia ne tokius pačius teisinius padarinius kaip jo nutraukimas, kadangi pastaruoju atveju dėl ikiteisminio tyrimo teisėjo sutikimu nutraukto ikiteisminio tyrimo atnaujinimo prokuroro nutarimas įsigalioja nuo to momento, kai jį patvirtina ikiteisminio tyrimo teisėjas. Atkreiptinas dėmesys į tokius atvejus, kai net ir nesant paduoto skundo dėl galimai nepagrįstai nutraukto ikiteisminio tyrimo prokuroras savo nuožiūra gali nuspręsti, kad ikiteisminis tyrimas turi būti atnaujinamas. Vis dėlto, kitaip nei ikiteisminio tyrimo sustabdymo atveju, nutraukto tyrimo atnaujinimo klausimu prokurorui tenka mažiau galimybių svarstyti dėl pagrįstumo, kadangi dažnai paaiškėja naujos aplinkybės, kurios rodo, jog sprendimas nutraukti ikiteisminį tyrimą buvęs klaidingas; atnaujinus ikiteisminį tyrimą, siekiant užtikrinti, kad proceso dalyviai galėtų naudotis savo teisėmis, privalu jiems pranešti apie atnaujinimo faktą. Visais atvejais atnaujintas ikiteisminis tyrimas yra tęsiamas toliau, o anksčiau atliktų ikiteisminio tyrimo veiksmų dar kartą atlikti nereikalaujama, nebent prokuroras pats nusprendžia kai kuriuos veiksmus pakartoti.

Atkreiptinas dėmesys ir į prokuroro įgaliojimus Lietuvoje nutraukiant ikiteisminį tyrimą. Išimtinai prokuroro kompetencijai palikta nutraukti ikiteisminį tyrimą dėl surinktų duomenų nepakankamumo įtariamojo kaltei pagrįsti ar paaiškėjus bent vienai iš aplinkybių, kurioms esant baudžiamasis procesas apskritai negalimas (LR BPK 3 str.). Vis dėlto diskutuotina, ar reikalavimas, kad tokį prokuroro nutarimą patvirtintų ikiteisminio tyrimo teisėjas, visais atvejais būtinas ir nėra neproporcingai varžantis prokuroro įgaliojimus. Toks reglamentavimas gali būti pateisinamas kaip pranašesnis nei Uzbekijoje pasirinkta kryptis visais atvejais leisti ikiteisminio tyrimo pareigūnui nutraukti tyrimą, nereikalaujant prokuroro

patvirtinimo, – reglamentavimas akivaizdžiai per platus ir galintis sukelti neigiamų pasekmių taikant normas praktikoje, – įmanomi tarnybinio piktnaudžiavimo suteiktais įgaliojimais atvejais, taigi Lietuvos BPK įtvirtintos nuostatos šiuo klausimu nekeistinos.

2.2. APKLAUSA PAS IKITEISMINIO TYRIMO TEISĖJĄ

Prokuroro išimtinė teisė kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl liudytojo apklausos reglamentuota 184 str. 1 d., t. y. galima tokiais atvejais: liudytojo nebus įmanoma apklausti nagrinėjimo teisme metu; liudytojas nagrinėjimo teisme metu gali pakeisti parodymus arba pasinaudoti teise atsisakyti duoti parodymus; liudytojas ikiteisminio tyrimo teisėjui duos išsamesnius parodymus, nors egzistuoja mokslinė pozicija, kad praktikoje toks prokuroro sprendimas dažnai siejamas su įtariamojo prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką, dėl kurios jam prieš tai buvo įteiktas pranešimas apie įtarimą.⁴⁴ Svarstyтина, ar prokurorui duotiems parodymams turi būti suteikiamas statusas, panašus į ikiteisminio tyrimo teisėjo apklausos metu surinktų duomenų reikšmę. Argumentai, jog teisiama jame posėdyje kaltinamasis gali laikyti apklausos metu prokurorui duotų parodymų arba – priešingai – juos iš esmės keisti ir teismas nepajėgus konstatuoti, ar prokurorui duoti parodymai buvę teisingi ir negalintis dėl tos priežasties jais remtis priimdamas nuosprendį, iš principo gana svarūs. Įžvelgtina tokia problema: jeigu prokurorui duotų parodymų svarba yra daugiau teorinė ir formalioji, kyla logiškas klausimas, kokia tuomet yra prokuroro atliekamų pakartotinės ir papildomos apklausų materialinė teisinė vertė, jei išliktų tikimybė, jog teismo proceso metu tokie parodymai bus reikalingi tik teisėjo vidiniam įsitikinimui formuoti. Verta prisiminti, kad prokuroro vykdomoms apklausoms, ypač kai jų reikalinga atlikti kiekvienam tyrimui ne viena, užtrunkama nemažai laiko, turint galvoje, kad ne visada procedūriškai paprasta išsikviesti asmenį apklausai. Vis dėlto LR BPK lygmeniu nereikėtų suteikti apklausoms, kurias atlieka prokuroras, tokio paties statuso, koks priskirtas apklausoms rengiant ikiteisminio tyrimo teisėjui. Priešingu atveju, nors ir būtų galimai išvengta dvigubo (ar net trigubo, jeigu atkreipsim dėmesį, kad kartais ir teismo posėdžio metu kaltinamasis dar kartą apklausiamas apie tas pačias aplinkybes) apklausinėjimo veiksnio, kartu būtų paneigtas žodiškumo teisme principas. Laikantis nuostatos, kad teorine žinių baze prokuroras ikiteisminio tyrimo teisėjui

⁴⁴ BUČIŪNAS, G.; GRUODYTĖ, E. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 47.

nenusileidžia apklausų vykdymo kontekstu, visgi svarbu nepaneigti įtariamojo teisės apskritai vėliau keisti byloje jau duotus parodymus ar iš viso atsisakyti juos duoti. Ta aplinkybė, kad įtariamasis ikiteisminio tyrimo teisėjo labiau „bijo“ ir dėl to jam gali duoti tikslesnius parodymus yra teisinga tik iš dalies, kadangi parodymų teisinio statuso kitimo galimybės ir priklauso nuo įstatyminio reglamentavimo bei nuo susiformavusios teisminės praktikos tuo atžvilgiu, taip pat ir baudžiamąsias bylas nagrinėjančių teisėjų vidinio įsitikinimo, tačiau ne dėl teisėjo profesinio statuso *per se* (lot. savaime, pats vienas), nes bylą teismo procese nagrinės jau kitas teisėjas. Vis dėlto teigiama, kad įtariamajam gali būti palanku⁴⁵ duoti parodymus ikiteisminio tyrimo teisėjui, ypač tais atvejais, kai tyrimo medžiagoje yra pastebimas įrodymų trūkumas. Įtariamasis bet kuriuo apklausos metu gali naudotis savo teise nekalbėti, net jeigu iš pradžių ir buvo sutikęs bendradarbiauti, išlaiko teisę keisti savo nuomonę bet kada⁴⁶ – į tai prokuroras taip pat privalo atsižvelgti. Įtariamasis ne tik turi teisę neduoti parodymų, bet ir nepristatyti save galimai apkaltinsiančių dokumentų, taip išlaikydamas teisę savęs neinkriminuoti. Jungtinių Amerikos Valstijų Teisių Bilio (*Bill of Rights*) penktoji pataisa (*Fifth Amendment*⁴⁷) taip pat įtvirtina, kad niekas negali būti verčiamas liudyti prieš save, o teismų praktikoje minima teisė tylėti, nebent asmuo pats nevaržomai pasirenka teisę kalbėti savo paties valia („*speak in the unfettered exercise of his own will*“⁴⁸), tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisminiame nagrinėjime: istoriškai vystantis teisės mokslui buvo išaiškinta, kad priverstinis savęs apkaltinimas turi būti panaikintas visose proceso stadijose, kas lėmė, jog atsirado efektyvi teisė tylėti⁴⁹, kokia yra suprantama šiais laikais. Taigi prokuroras, sprenddamas apklausos pas ikiteisminio tyrimo teisėją tikslingumo klausimą, privalo atsižvelgti ne tik į tokios apklausos būsimą naudą tyrimo rezultatams, bet ir į įtariamojo teises, nepaisant to, kad prokuroras, kaip išimtinai kaltinanti institucija, turi šališkumo⁵⁰ požymį.

⁴⁵ ABRAMAVIČIŪTĖ, I. *Prie-trial Investigation – Interrogation*. European Criminal Bar Association. 2005-09-13. [Žiūrėta 2011 m. vasario 22 d.].

Prieiga per internetą: <http://www.ecba-eaw.org/cms/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=998>.

⁴⁶ EMANUEL, S. L. *Criminal Procedure*. Sixth Edition. New York: Aspen Publishers, 2009, p. 86.

⁴⁷ United States Bill of Rights. Introduced by James Madison. Ratified December 15, 1791. [Žiūrėta 2011 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://topics.law.cornell.edu/constitution/billofrights#amendmentv>>.

⁴⁸ *Miranda v. Arizona*. U. S. Supreme Court. 384 U. S. 436 (1966). Argued February 28 – March 1, 1966. Decided June 13, 1966. [Žiūrėta 2011 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=384&invol=436>>.

⁴⁹ HELMHOLTZ, R. H., et. al. *The privilege against self-incrimination: its origins and development*. Chicago: The University of Chicago Press, 1997, p. 163.

⁵⁰ MERKEVIČIUS, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: Registrų centras, 2008, p. 458.

Pažymėtina, kad prokurorui atlikus įtariamąją apklausą, tiek įtariamasis, tiek jo gynėjas gali turėti pretenzijų dėl apklausos eigos ir (ar) rezultatų priimtinumą, todėl gali prašyti ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamos apklausos (BPK 189 str.), pavyzdžiui, jeigu prokuroras „<...> naudojo teisinės etikos požiūriu neleistinus būdus (apgaulę, nepagrįstus pažadus ir pan.).“⁵¹ Vis dėlto pats prokuroras prašymą dėl apklausos naudoja kaip siekio užtikrinti įtariamąjo parodymų stabilumą garantą ir vadovaujasi teisingumo interesais: šioje situacijoje iškyla vertinimo kriterijų problema (subjektyvusis faktorius), kada įtariamasis yra galimai veikiamas grasinimų ar kitų neleistino poveikio priemonių iš aplinkos, ir dėl tos priežasties teisme gali atsisakyti duoti parodymus ar juos iš esmės pakeisti (nebėra jo laisvo pasirinkimo dėl teisės duoti parodymus). Žodiškumo principas reikalauja apsaugoti įtariamąjį, todėl net jeigu jis ikiteisminio tyrimo teisėjo atliktos apklausos metu patvirtino savo prisipažinimą, prieš tai duotą prokurorui, jis išsaugo teisę vėliau pakeisti parodymus – tokią teisę turi visose proceso stadijose ir įstatymas to nedraudžia, be to, proceso šalių lygiateisiškumas garantuoja vienodą laisvę ir kaltintojui, ir besiginančiajam pasirinkti tinkamiausią laiką, kada nuosekliai išdėstyti savo poziciją⁵². Prokuroras, atsižvelgdamas į perspektyvą, kad parodymai, kuriuos įtariamasis davė ikiteisminio tyrimo teisėjui, gali būti perskaitomi teisme, kai teisiama jame posėdyje, pavyzdžiui, įtariamasis duoda parodymus, iš esmės besiskiriančius nuo ikiteisminio tyrimo metu duotųjų, taip pat gali prašyti ikiteisminio tyrimo teisėjo atlikti įtariamąją apklausą, t. y. kad tai gali būti naudinga ne vien tik įtariamajam, kaip jau minėta, bet ir prokurorui, vykdančiam savo funkcijas.

Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamos liudytojo apklausos kontekstu (BPK 184 str.) pastebima vertinimo problema – kiek ir kada prokuroras turi naudotis savo teise prašyti ikiteisminio tyrimo teisėją atlikti liudytojo apklausą. Net ir BPK išvardyti tokios apklausos pagrindai negali absoliučiai garantuoti, kad neįmanomas piktnaudžiavimas prašymo pateikimo teise; kadangi teisėjas negali atsisakyti atlikti apklausą procesiniais pagrindais, iškyla dilema, ar visada tikslingai prokuroras prašo liudytojo apklausos, ypač svarstant, būtent kodėl prašydamas atlikti veiksma, kurį gali atlikti ir pats⁵³, prokuroras turėtų kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją. Taigi reikėtų išlaikyti balansą ir kiekvienu konkrečiu atveju prokurorui spręsti, ar ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama apklausa iš tikrųjų duos geresnių rezultatų, siekiant tinkamai užbaigti ikiteisminį tyrimą, nes priešingu atveju ikiteisminio

⁵¹ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUCONIS, Pr., et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 509.

⁵² MERKEVIČIUS, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamąjo samprata*. Vilnius: Registrų centras, 2008, p. 520.

⁵³ *Ibid.*, p. 166.

tyrimo teisėjai gali būti nepagrįstai užkraunami darbu, kurį tinkamai galėtų atlikti ir pats prokuroras, ir atsakomybe už tokių apklausų atlikimo kokybę. Yra nuomonių, kad liudytojas duos kitokius parodymus teisme dar ir todėl, kad apklausos protokolas, kurį jis pasirašo ikiteisminio tyrimo metu, tėra tik glausta (angl. *terse*) reziumė ir ne visiškai atspindi, ką liudytojas iš tikrųjų turi pasakyti⁵⁴, todėl galbūt ši problema galėtų būti išsprendžiama apklausą atliekant ikiteisminio tyrimo teisėjui. Taigi prokurorui apsispręsti galėtų padėti paties liudytojo duoti parodymai, kadangi nėra draudimo prieš kreipiantis į ikiteisminio tyrimo teisėją prokurorui jau būti apklausus liudytoją, o svarbiausias aspektas prokurorui sprendžiant dėl kreipimosi į ikiteisminio tyrimo teisėją, kad šis atliktų apklausas, yra tikslingumo reikalavimo paisymas, ir kiekvienu konkrečiu atveju privalu svarstyti turimus duomenis, kaip ir kokia apimtimi asmuo ikiteisminio tyrimo eigoje gali būti neigiamai paveikiamas trečiųjų asmenų, todėl prokuroras turėtų prisiimti moralinę atsakomybę, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo teise atlikti apklausas nebūtų naudojamas nepagrįstai.

2.3. KARDOMOSIOS IR KITOS PROCESINĖS PRIEVARTOS PRIEMONĖS

Kardomosios priemonės Lietuvoje skiriamos kaip įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimo procese užtikrinimas, taip pat siekiant garantuoti netrukdomą ikiteisminį tyrimą, o vėliau ir pašalinti kliūtis bylos nagrinėjimo teisme metu bei vykdant nuosprendį. Kadangi paskirti vieną ar kitą kardomąją priemonę yra prokuroro teisė, o ne pareiga (nors pripažintina, kad esama ir būtinumo elemento), tačiau visais atvejais privalu įsitikinti, kad yra pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad atitinkamas įtariamasis padarė tą konkrečią nusikalstamą veiką. Lietuvoje prokuroras negali vienasmeniškai skirti suėmimo (*versus* Uzbekija, kur tik prokuroras gali skirti suėmimą, tačiau pažymėtina, kad jo rangas negali būti žemesnis kaip apygardos prokuroro – BPK 243 str. 2 d.), tačiau turi teisę su pareiškimu kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją, kad būtų tokia kardomoji priemonė paskirta. Viena vertus, gali atrodyti, kad prokurorui vadovaujant ikiteisminio tyrimo veiksmams galėtų būti suteikta ir teisė skirti suėmimą bent trumpam, o jau po to iškart kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją, tačiau suėmimas yra palyginus griežta kardomoji priemonė ir taikoma tik tais atvejais, kai švelnesnėmis negalima pasiekti LR BPK 119 str.

⁵⁴ BERGMAN, P.; BERMAN, S. J. *The Criminal Law Handbook – know your rights, survive the system*. Eleventh Edition. Berkeley: NOLO, 2009, p. 340.

nurodytų tikslų, maža to, skiriama tik tiriant bylas dėl nusikaltimų, už kuriuos numatyta griežtesnė nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmė; taigi pagrįstas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimo (siaurąja prasme – motyvuotos nutarties) būtinumas. Prancūzija, turinti kitokią teisinę tradiciją kardomųjų priemonių atžvilgiu, suteikia arešto skyrimo teisę ne tik prokurorui, bet ir policijos pareigūnams (angl. „*judicial police officer*“, BPK 63 str.), taigi pastebimas ryškus įgaliojimų neatitikimas, tačiau pateisinamas ne tik skirtinga įstatymų leidybos tradicija bei teisėsaugos struktūra, bet galbūt ir didesniu visuomenės pasitikėjimu – Prancūzijoje – policijos pareigūnų atliekamais veiksmais, laikantis pozicijos, kad psichologiniai tokio reglamentavimo aspektai taip pat labai svarbūs.

Lietuvoje prokuroras įgaliotas skirti šias kardomasias priemones savo iniciatyva (tačiau nė vienos iš jų skyrimas nėra išimtinai jo atliekamas veiksmas, nes kartu galima ir ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartis tuo pačiu klausimu): užstatas, dokumentų paėmimas, įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje, rašytinis pasižadėjimas neišvykti, o specialiams subjektams – kariams ir nepilnamečiams – atitinkamai tarnavimo vietos karinio dalinio vadovybės stebėjimas ir atidavimas tėvams (ar kitiems besirūpinantiems asmenims) prižiūrėti. Prokuroras dėl jau minėto suėmimo atvejo bei namų arešto ir įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo gali surašyti pareiškimą, bet nutartimi skirti šias kardomasias priemones turi kompetenciją tik ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas. Vis dėlto prokuroro kompetencijos savotiškas išimtinumas kardomųjų priemonių paskyrimo atveju pasireiškia tuo, kad, kitaip nei Rusijoje ar Prancūzijoje, joks žemesnio rango pareigūnas negali tokio veiksmo atlikti, o tai laikytina kaip įstatyminė reglamentavimo kryptis, galbūt labiau užtikrinanti asmenų, kuriems taikoma viena ar kita kardomoji priemonė, teises į teisingą procesą, tinkamą procesinių veiksmų eigą bei rezultatus.

Nors apskritai Rusijos ir Lietuvos BPK kardomųjų priemonių skyrimo atžvilgiu gana skirtingi, tokių priemonių panaikinimo ar pakeitimo klausimu prokuroro kompetencijoje išvelgiama daugiau panašumų. Neturi reikšmės, kas Rusijoje buvo paskyręs kardomąją priemonę (prokuroras, tyrėjas ar tardytojas – BPK 110 str.), jos panaikinimo ar pakeitimo klausimą sprendžia išimtinai jau tik prokuroras. Lietuvoje, sistemiškai analizuojant kardomųjų priemonių skyrimo normas, pagrįstas reglamentavimas, jog tokių priemonių panaikinimas ar pakeitimas yra tiek prokuroro, tiek teismo (ar ikiteisminio tyrimo teisėjo) prerogatyva, t. y. atitinkamai tų, kas ir paskyrė pačią kardomąją priemonę, tačiau tam tikra prasme išplečiamos prokuroro galios, išnykus suėmimo bei LR BPK 132, 132¹ str. nurodytiems pagrindams ar šioms kardomosioms priemonėms taikyti reikalingoms sąlygoms

(pasibaigus procesui), nedelsiant priimti reikalingus nutarimus, o ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo gauti tokio nutarimo nuorašą, bet pats pastarųjų klausimų nebesprendžia.

2010 m. spalio 1 d. įsigalioję 121 str. 1 ir 4 d. pakeitimai reformulavo principą, jog kardomąsias priemones skirti įgaliotas tik prokuroras arba procesinių sprendimų hierarchine tvarka aukštesnis subjektas – ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas, – panaikino specifika, kad tokį reikšmingą procesinį sprendimą, suvaržantį asmens vienas iš esminių teisių, turi teisę priimti tik aukšto procesinio teisinio rango subjektai. Ir pastaroji nuostata pagrįsta teisinės valstybės principu (šiuo konstituciniu imperatyvu dažnai siekiama pabrėžti išskirtinę ar aukštesnę žmogaus teisę ar fundamentalią procesinę garantiją įtvirtinančios Konstitucijos nuostatos reikšmę⁵⁵), nes bet kurios procesinės prievartos priemonės, būdamos teisėtos (vis dėlto tai yra prievarta prieš asmenį, tačiau leistina, nes atitinka baudžiamojo proceso normas bei postulatus), ženkliai suvaržo asmens teisių apimtį, nors ir laikinai, taigi toks sprendimas turi būti priimamas apgalvotai, tinkamai įvertinus galimus padarinius ir kardomoji priemonė (esama mokslinės pozicijos, jog tai įsiskverbimas į žmogaus teises⁵⁶) skiriama tokiu atveju, jei neigiami padariniai asmeniui bus materialiai mažesni už galimas nepageidaujamas pasekmes, jei tokia kardomoji priemonė nebūtų paskirta. Kyla išvada, kad tokį sprendimą konkrečiu atveju priimti galima patikėti prokurorui, o ne ikiteisminio tyrimo pareigūnui, tuo labiau kad net prokuroras neįgaliotas skirti tokių kardomųjų priemonių kaip suėmimas, namų areštas ir įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo. Skiriant kardomąją priemonę turi būti vertinama, ar konkrečiu atveju pakanka duomenų priimti tokį sprendimą, ir nors nėra būtina turėti tiek duomenų, kiek reikėtų pagrįstam apkaltinamajam nuosprendžiui, neleidžiama absoliučiai nepagrįsti kardomosios priemonės skyrimo būtinybės. Taigi siūlyčiau įstatymų leidėjui grįžti prie ankstesnio teisinio reglamentavimo ir išbraukti ikiteisminio tyrimo pareigūną iš asmenų, kurie turi teisę skirti kardomąsias priemones, rato. Išimtiniais atvejais teisiškai pateisinamas būtų ikiteisminio tyrimo pareigūno neimperatyvus siūlymas prokurorui skirti asmeniui vieną iš lengvesnių kardomųjų priemonių (pvz., dokumentų paėmimas), tačiau galutinis sprendimas turi būti prokuroro prerogatyva. Atsižvelgiant į tai, kad, kaip jau minėta, kardomosios priemonės paskyrimas reiškia asmens teisių suvaržymą, ikiteisminio tyrimo pareigūnui neturėtų būti suteikta teisė⁵⁷ priimti sprendimą dėl kardomųjų priemonių paskyrimo. Be to, rekomendacijose dėl kardomųjų

⁵⁵ MERKEVIČIUS, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: Registrų centras, 2008, p. 95.

⁵⁶ GODA, G. *Procesinės prievartos priemonės samprata* // Teisė. Nr. 32. 1998, p. 56-58.

⁵⁷ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUCONIS, Pr., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 303.

priemonių akcentuojama nuostata, kad prokuroras, ikiteisminio tyrimo metu gavęs rašytinį ar žodinį prašymą, išimtiniais atvejais gali laikinai leisti nesilaikyti kardomosiomis priemonėmis nustatytų sąlygų, o apie tokį sprendimą raštu informuoja policijos įstaigą, kuriai pavesta vykdyti kardamosios priemonės sąlygų laikymosi kontrolę. Paskyręs kardomąją priemonę pareigūnas galėtų leisti ir laikinai paskirtos priemonės nesilaikyti; ikiteisminio tyrimo įstaiga, kontroliuojanti kardomųjų priemonių tinkamą laikymąsi, per savo pareigūnus galėtų nuspręsti, kokia apimtimi asmens procesinius suvaržymus sumažinti, o tai nėra pateisinama. Visų pirma, kaip jau minėta, nepritartina ikiteisminio tyrimo pareigūnų kompetencijos plėtimui kardomųjų priemonių skyrimo sferoje, atitinkamai ir sąlygų keitimui; antra, prokuroras praranda galimybę veikti kaip tikrasis ikiteisminio tyrimo vadovas.

Kitos procesinės prievartos priemonės taip pat svarbios atskleidžiant prokuroro įgaliojimus. Pavyzdžiui, suimto įtariamojo atidavimas į sveikatos priežiūros įstaigą ikiteisminio tyrimo metu yra išimtinė prokuroro teisė Lietuvoje, o Uzbekijoje tokios procesinės prievartos priemonės taikymas galimas dar ir ikiteisminio tyrimo pareigūno ar tardytojo iniciatyva, su sąlyga, kad asmuo, kuriam taikomas atidavimas į sveikatos priežiūros įstaigą, kaltinamas padaręs nusikaltimą, už kurį taikoma laisvės atėmimo bausmė (BPK 265 str.). Kadangi Lietuvoje kitos procesinės prievartos priemonės taikomos ne tik įtariamojo ar kaltinamojo asmens (kaip tai yra kardomųjų priemonių atveju, išskyrus karinio dalinio vadovybę ir asmenis, prižiūrinčius nepilnametį), o ir bet kurio kito asmens atžvilgiu, pateisinama ir prokuroro teisė susipažinti su informacija, kuri yra įstaigų, įmonių ar organizacijų žinioje, kai tai reikalinga nusikalstamai veikai tirti; Estijos BPK tokios procesinės prievartos priemonės nėra. Kitos procesinės prievartos priemonės nuo kardomųjų skiriasi tuo, kad gali būti taikomos ne tik įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo atžvilgiu, bet ir kiekvieno kito asmens, jei būtina surinkti reikšmingus ikiteisminiam tyrimui duomenis, todėl bendruoju požiūriu pateisinama taisyklė, kad procesines prievartos priemones gali skirti tiek prokuroras, tiek teismas, tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnas. Vis dėlto atvedinimą reglamentuojančio BPK straipsnio pagrindumas kelia abejonių: 142 str. 1 d. pakeitimu įtvirtinta ne tik prokuroro ir teismo teisė skirti atvedintino asmens paiešką, kai įtariamojo ar kaltinamojo buvimo vieta nežinoma, bet prie šių subjektų rato priskirtas ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas. Manytina, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas neturi būti įgaliotas spręsti dėl tokių asmenų paieškos skyrimo, kadangi toks proceso veiksmas reikalauja nuodugnaus proporcingumo principo (BPK 11 str.) taikymo ir detalaus ikiteisminio tyrimo medžiagos išnagrinėjimo. Suteikus tokią sprendimo teisę ikiteisminio tyrimo pareigūnui, tikėtina, būtų

daugiau skubotų, nepagrįstų ir netikslingų paieškų arba, priešingai, dėl didelio pareigūno darbo krūvio bei apimties gali būti stengiamasi išvengti įtariamojo ar kaltinamojo paieškos skelbimo, kai tai yra neatidėliotina ir būtina, o atskaitomybės prokurorui trūkumas gali lemti pavėluotas paieškas, kurios bus mažiau veiksmingos. Be to, nagrinėjamame straipsnyje pažymima, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalomai apie įtariamojo paieškos paskelbimą nedelsdamas raštu turi pranešti prokurorui, tačiau apie kaltinamojo paieškos paskelbimo pranešimą neminima. Taigi išskirtini tokie momentai: pirma, ikiteisminio tyrimo pareigūnui netikslinga suteikti teisę pačiam spręsti dėl paieškos paskelbimo, tuo labiau kad jis vis tiek turės savo sprendimą raportuoti prokurorui, o jeigu tokia paieška, kaip vėliau paaiškėtų, būtų buvusi nepagrįsta, kiltų nepageidaujami teisiniai padariniai, prokurorui taisant ikiteisminio tyrimo pareigūno padarytą klaidą, įskaitant ir laiko sąnaudas. Antra, diskutuotina nuostata, kodėl ikiteisminio tyrimo pareigūnas neprivalėtų apie kaltinamojo paieškos paskelbimą pranešti prokurorui. Taigi prokuroras, kaip ikiteisminio tyrimo vadovas, iš dalies praranda savo statusą, o ikiteisminio tyrimo pareigūnui nepagrįstai priskiriama viena iš prokuroro funkcijų, todėl dabartinės redakcijos 142 str. 1 d. yra taisytina; siūlyčiau panaikinti ikiteisminio tyrimo pareigūną iš asmenų, turinčių teisę spręsti dėl atvesdintino įtariamojo ar kaltinamojo, kai jų buvimo vieta nežinoma, paieškos paskelbimo, rato.

Dabar galiojanti 142 str. 1 d. redakcija (su korekcijomis) yra tokia:

„142 straipsnis. Atvesdinimas

1. <...> Jeigu įtariamojo ar kaltinamojo buvimo vieta nežinoma, ~~ikiteisminio tyrimo pareigūno~~, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi skelbiama įtariamojo ar kaltinamojo paieška. ~~Ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo apie įtariamojo paieškos paskelbimą nedelsdamas raštu pranešti prokurorui.~~“

Galimas liberaliausias ikiteisminio tyrimo pareigūno atžvilgiu toks reglamentavimas:

„142 straipsnis. Atvesdinimas

1. <...> Jeigu įtariamojo ar kaltinamojo buvimo vieta nežinoma, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi skelbiama įtariamojo ar kaltinamojo paieška. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, manydamas, kad yra pakankamas pagrindas, privalo nedelsdamas kreiptis į prokurorą dėl įtariamojo ar kaltinamojo paieškos skelbimo.“

Taigi pritarčiau nebent patariamajai ikiteisminio tyrimo pareigūno funkcijai nagrinėjamų paieškų skelbimo kontekstu, o paieškas savo iniciatyva turi turėti teisę skelbti tik prokuroras, kaip ikiteisminio tyrimo vadovas, bei atskirais atvejais teismas.

3. IKITEISMINIO TYRIMO UŽBAIGIMAS

3.1. KALTINAMASIS AKTAS IR JAM PRILYGINAMI PROCESINIAI PROKURORO SPRENDIMAI

Lietuvos Respublikoje ikiteisminis tyrimas gali būti baigiamas bylos perdavimu pirmosios instancijos teismui, nutraukiant ikiteisminį tyrimą, pareiškimu dėl supaprastinto proceso formų (baudžiamojo įsakymo ar proceso užbaigimo pagreitinto proceso tvarka) taikymo arba pereinant į priverčiamųjų priemonių taikymo procesą. Sprendimą dėl tyrimo duomenų pakankamumo, taikyti vieną ar kitą ikiteisminio tyrimo užbaigimo būdą visose ikiteisminio tyrimo įstaigose tiriant nusikalstamas veikas Lietuvoje dabar priima tik prokuroras, tačiau esama pozicijos, kad reikiamos vienovės reglamentuojant šiame etape procesinę tvarką bei proceso dalyvių teisinę padėtį nėra.⁵⁸ Šioje darbo dalyje plačiau bus nagrinėjamas ikiteisminio tyrimo baigimas kaltinamojo akto surašymu, prokuroro pareiškimas dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu, prokuroro pareiškimas dėl bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka ir konkrečios prokuroro įgaliojimų ribos šiose srityse.

Lietuvoje net ir tais atvejais, kai prokuroras asmeniškai organizuoja tyrimo eigą ir jai vadovauja, skiriamas laikotarpis, per kurį prokuroras susipažįsta su ikiteisminio tyrimo medžiaga (kada pats ikiteisminio tyrimo neatlieka) bei trumpa rašytine ikiteisminio tyrimo pareigūno atliktų tyrimo veiksmų ataskaita, o tada jau privalo (imperatyvi nuostata; *plačiau žr.* LR generalinio prokuroro rekomendacijos dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui (toliau – Kaltinamojo akto rekomendacijos)) objektyviai įvertinti, ar yra pagrindas pabaigti ikiteisminį tyrimą. Estijos BPK šiek tiek detaliau reglamentuoja prokuroro veiksmus gavus atliktų ikiteisminio tyrimo veiksmų ataskaitą (223 str.), nes prokuroras, skirtingai nei numatyta LR BPK, gali ne tik atlikti papildomus proceso veiksmus, bet ir eliminuoti tam tikrą medžiagą, kuri, jo požiūriu, yra nereikšminga konkrečiai bylai, taip pat susisteminti jam pateiktus duomenis savo nuožiūra, pvz., kitaip juos išdėstyti, bet nekeičiant materialiosios informacijos esmės. Pažymėtina, kad ikiteisminio tyrimo metu renkamos informacijos neskelbtinumo principas nebetaikomas tyrimui pasibaigus, kai yra rašomas kaltinamasis aktas (Albanijos BPK pastarąjį nurodo kaip „prašymą teisminiam nagrinėjimui“, 331 str. 1 d.), taigi jeigu proceso dalyviai tada kreipiasi į prokurorą su prašymu susipažinti su visais

⁵⁸ ANCELIS, P. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Vilnius: Saulelė, 2007, p. 212.

ikiteisminio tyrimo duomenimis, taip pat ir garso bei vaizdo įrašais (jei tokie buvo daryti), prokuroras neturi teisės neleisti susipažinti su prašoma informacija, taigi supažindinimas tampa prokuroro ne tik teise, bet ir pareiga.

Prokuroras, pagrįstai manydamas (būdamas įsitikinęs), kad ikiteisminio tyrimo metu surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę padarius nusikalstamą veiką (pagrįstas ir pakankamas įtarimas *in personam*⁵⁹), kuo greičiau surašo kaltinamąjį aktą (veikia greitumo⁶⁰ principas; įtariamojo teisė į bylos išsprendimą per įmanomai trumpiausią laiką BPK 44 str. 5 d. suponuoja, kad visi proceso veiksmai neužims daugiau nei „protingą“⁶¹ laiko tarpą), kaip dokumentą, pagal kurį bus pradėtas teisminis bylos nagrinėjimas – kita baudžiamojo proceso stadija. Nagrinėjant Armėnijos BPK atkreiptinas dėmesys, kad jame kaltinamąjį aktą yra įgaliotas motyvuotai surašyti ikiteisminio tyrimo pareigūnas, tik tada byla su kaltinamuoju aktu perduodama prokurorui peržiūrėti ir patikrinti daug punktų, nurodytų baigtiniu sąrašu 273 str., o jau po to, ne vėliau kaip per penkias dienas po bylos medžiagos su paruoštu kaltinamuoju aktu gavimo, prokuroras sprendžia, ar savo dekretu patvirtinti kaltinamąjį aktą visiškai, ar patvirtinti padarius jame pakeitimus sušvelninant nurodytą bausmę, ar gražinti jį papildomiems tyrimo veiksams atlikti arba tiesiog perrašymui ir t. t. Toks reglamentavimas šiandien Lietuvai yra neįprastas, tačiau galima rasti teiginių, pagrindžiančių jo tikslumą: pvz., ikiteisminio tyrimo pareigūnas, jei tyrimo veiksmus visa apimtimi atliko pats, o prokuroras vykdė tik veiksmų eigos priežiūrą ir kontrolę, laikytina, yra pakankamai detaliai susipažinęs su visa tyrimo medžiaga ir iš gautų procesinių veiksmų rezultatų gali formuluoti kaltinamojo akto turinį. Maža to, kaltinamojo akto įsiteisėjimas nėra paliekamas savieigai, o visais atvejais praeina prokuroro patikrinimą, taigi mažai galimybių, jog toks dokumentas galų gale bus materialiai netinkamas. Kita vertus, nuostatos, leidžiančios prokurorui ne tik daryti taisymus gautame kaltinamajame akte, bet ir gražinti jį atitinkamoms korekcijoms ar perrašymui (maksimalus leidžiamas gražinimų skaičius nenurodytas) gali nepagrįstai užvilkti procesą ir lemti pavėluotą (palyginus, pvz., su Lietuva) bylos pristatymą teismui. Galų gale pažymėtina, kad kaltinamojo akto surašymas Lietuvos Respublikoje yra visais atvejais prokuroro pareiga, o ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali būti įpareigojamas pateikti ataskaitą apie atliktus ikiteisminio tyrimo veiksmus, kuri

⁵⁹ MERKEVIČIUS, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: Registrų centras, 2008, p. 177.

⁶⁰ *Barker v. Wingo*. U. S. Supreme Court. 407, U. S. 514 (1972). No. 71-5255. Argued April 11, 1972. Decided June 22, 1972. [Žiūrėta 2011 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://supreme.justia.com/us/407/514/case.html>>.

⁶¹ ASSEFA, S. K. *Criminal Procedure Law: principles, rules and practices*. San Francisco: Xlibris Corporation, 2010, p. 349-350.

padėtų⁶² prokurorui rašant kaltinamąjį aktą, todėl svarbus ataskaitos turinio tikslingumo reikalavimas.

Moldovos BPK numato panašius prokuroro įgaliojimus kaltinamojo akto požiūriu kaip ir LR, tiesiog Moldovoje prokuroras turi ilgesnį terminą (10 dienų; 290 str.) gautos medžiagos analizei bei patvirtinimui (ar atmetimui) ir konkretaus sprendimo priėmimui. Tam tikra prasme, lyginant tokį reglamentavimą su LR BPK ir Kaltinamojo akto rekomendacijomis, gali kilti išvada, jog Moldovoje nustatytas ilgesnis terminas pernelyg prailgina procesą, ypač turint galvoje, kad per minėtą terminą formaliai jokie veiksmai neatliekami, o vyksta tik svarstymas. Vis dėlto Lietuvos atveju galima būtų pabrėžti, kad, esant dideliame prokuroro darbo krūviui ir kai jis pats asmeniškai neatlieka to ikiteisminio tyrimo, perpus trumpesnis laikas nei Moldovoje ne visada padeda visa apimtimi įsigilinti į pristatytos medžiagos turinį (vienu metu dažnai analizuojami ne vienas, o keli tokie tyrimai), o taip gali kilti atitinkamos neigiamos pasekmės, pvz., nepakankamai įsigilinęs į pristatytus jam duomenis prokuroras, pasiklojęs vien tik ikiteisminio tyrimo pareigūno surašyta ataskaita ir savo ruožtu perdavęs bylą į teismą, gali būti nepakankamai pasirengęs vykdyti savo įgaliojimus teisminėje baudžiamojo proceso stadijoje. Vis dėlto paminėtina, jog tam tikra prasme minėtoje rekomendacijoje leidžiama prokuroro vadovui pratęsti nurodytą terminą, jei tai objektyviai būtina.

Reikalaujamas kaltinamojo akto turinys imperatyviai nurodytas tiek Lietuvos, tiek Moldovos kodeksuose, tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog prokuroras Moldovoje privalo visais atvejais atsižvelgti į įtariamojo (vėliau – kaltinamojo) poziciją ir ją įtraukti į kaltinamojo akto tekstą, ne tik tais atvejais, kai įtariamasis su įtarimu nesutinka, kaip tai reglamentuota Lietuvoje. Tokia Moldovos pasirinkta pozicija laikytina teigiama praktika, primenančia Lietuvos teismo bylos nagrinėjimo stadijoje įtvirtintą kaltinamojo paskutinio žodžio institutą (LR BPK 294 str.). Nors prokuroras Moldovoje turi papildomai klausti kaltinamojo nuomonės, ar šis neturi papildomų pastebėjimų („komentarų“) dėl kaltinamojo akto, ar ketina surašyti atsiliepimą, toks prokuroro veiksmas vertintinas kaip vienas iš pagrįstų ir proporcingų būdų kaltinamojo teisėms užtikrinti.

Panašiai kaip ir Armėnijos atveju kaltinamasis aktas surašomas Uzbekijoje (BPK 379 str.) – tai atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnas, o prokuroro įgaliojimai kaltinamojo akto srityje prasideda tada, kai jam perduodamas jau surašytas minėtas dokumentas su visais

⁶² GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUCONIS, Pr., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 597.

reikalingais rekvizitais ir priedais. Prokuroras Uzbekijoje privalo peržiūrėti gautus duomenis, bet tai už save gali paskirti atlikti ir pavaduotoją, kuris toliau įgauna visas pirmojo prokuroro teises ir galiausiai gali atstovauti bylai teisme. Apskritai Uzbekijos BPK daug dėmesio skiria kaltinamajam aktui ir pasižymi nuosekliu detaliu reglamentavimu, pvz., įtvirtinta norma, leidžianti prokurorui savo nuožiūra, peržiūrėjus pateiktą medžiagą, kaltinimo ribas sumažinti ir sušvelninti turinį, o esant priešingai situacijai – kai, jo nuomone, reikalinga pateikti dar ir papildomus kaltinimus ar didesnę bausmės ribą, ar įrašyti kitus pakeitimus, pabloginančius kaltinamojo padėtį, – gražinti aktą papildomam tyrimui, kad papildomi kaltinimai ir kiti pakeitimai vėliau būtų galiojantys, kai perrašytas kaltinamasis aktas vėl bus pristatytas prokuroro vertinimui. Rusijoje kaltinamasis aktas taip pat surašomas ne prokuroro, o tardytojo (tokios pareigybės naujajame LR BPK nebeliko) ir patvirtinamas tos tardymo įstaigos vadovo, tik tada perduodamas prokurorui. Su Lietuvoje galiojančiu reguliavimu tokią Rusijos praktiką sunku lyginti, bet sugretinus ją su Uzbekijos BPK konkrečiomis normomis galima būtų daryti išvadą, kad Rusijoje bent įtvirtintas papildomas savotiškas saugiklis (tardymo įstaigos vadovo patvirtinimas), kad prokuroras gaus pakankamai profesionaliai surašytą kaltintąjį aktą, kuriame, tikėtina, bus mažiau koreguotinių dalykų. Galbūt būtent dėl pastarosios priežasties prokuroras Rusijoje turi tik dvi dienas (BPK 226 str. 1 d.) nuspręsti, ar patvirtinti kaltinamąjį aktą ir perduoti baudžiamąją bylą teismui, nors plačiau neįsigilinus į tokio reglamentavimo praktinę naudą abejotina, ar dvi dienos yra pakankama tinkamai susipažinti su bylos medžiaga ir toliau dalyvauti teisminiame bylos nagrinėjime, kai visi tyrimo veiksmai buvo atlikti kitų pareigūnų.

Kaltinamojo akto surašymas bei apskritai visi kiti prokurorui suteikti įgaliojimai ikiteisminiame tyrime šiame darbe nagrinėjamų valstybių kodeksuose reglamentuoti labai skirtingai, atskleidžiant tų valstybių ikiteisminio tyrimo norminimo istorinę raidą ir ypač dabartinę požiūrį į prokuroro statusą ir suteikiamą jam kompetenciją. Pastebima, kad Lietuvos BPK iš kitų aptariamų kodeksų išsiskiria tam tikru reglamentavimo paviršutiniškumu, nelabai aiškiai atskleistu teisių ir pareigų bei funkcijų įvardijimu. Nors kartu LR turi daugybę išleistų rekomendacijų prokuroro įgaliojimų klausimais, kurios detalizuoja ir papildo galiojantį BPK, kitų valstybių išsamus procesinių teisės normų įtvirtinimas kodeksuose, įskaitant itin kruopščiai išdėstytus prokuroro įgaliojimus, padeda žymiai aiškiau suvokti ne tik sąveiką tarp baudžiamąjį persekiojimą atliekančių pareigūnų, bet ir išsamiai (dažnai netgi vienoje kodekso normoje) apibrėžiamas atitinkamo proceso dalyvio teises ir pareigas. Lietuvoje, jeigu būtų visuomet atsižvelgiama ne tik į BPK, bet ir į

išleistas rekomendacijas, manytina, galima būtų išvengti kartais kylančios painiavos ikiteisminio tyrimo atlikimo metu, tačiau tam reikalingas visų ikiteisminio tyrimo subjektų, ne tik prokuroro, aktyvus domėjimasis rekomendacijomis ir kitomis darbo veiklos instrukcijomis, ir reikiamų nuostatų taikymas praktikoje, o pastarajam uždaviniui įgyvendinti reikalingas atidumas ir sugebėjimas vienu metu derinti kelis teisės aktus, reglamentuojančius tą patį tyrimo veiksmą.

Prokuroro pareiškimas dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu yra prokuroro teisė (BPK 418 str.), ne pareiga, tačiau padeda užtikrinti greitesnę nei įprasta procesą tiek ikiteisminėje, tiek teismo nagrinėjimo stadijose, taip pat išvengiama skundų išsprendimo bei susipažinimo su baudžiamąja byla etapų. Greitumas šiame bylų supaprastintame procese, būdamas teigiama ir patraukli savybė, vis dėlto nesuteikia prokurorui teisės bet kurią procesą užbaigti aptariamu būdu, kadangi tokia galimybė suteikiama tik tokių nusikalstamų veikų atveju, už kurių padarymą gali būti skirta tik bauda arba bauda numatyta kaip alternatyvi bausmė. Taigi nusikaltimų atveju baudžiamasis įsakymas nėra galimas, nepaisant to, kad kaltininkas tam neprieštarautų ir išipareigotų atlyginti padarytą žalą. Taip pat pabrėžtina, kad proceso greitumas „<...> ir pigumas negali būti pasiekiami žmogaus teisių suvaržymo sąskaita <...>“⁶³, taigi prokuroras privalo atsižvelgti į teismo baudžiamąjį įsakymą reglamentuojančių normų konstrukciją bei materialiąją esmę, kad įtariamojo teisės būtų užtikrinamos visa apimtimi. Ta aplinkybė, kad prokuroras, kreipdamasis į teismą dėl teismo baudžiamąjo įsakymo surašymo, neprivalo teismui pateikti kaltinamojo akto, gali būti vertinama dviem požiūriais: pirma, prokurorui tai yra tam tikras „palengvinimas“, nes teismui privalės pateikti tik tą ikiteisminio tyrimo medžiagą, iš kurios matyti siūlymo užbaigti procesą nagrinėjamu būdu pagrįstumas; antra, prokuroras gali ne visais atvejais laikytis reikalavimo ikiteisminį tyrimą atlikti taip pat kokybiškai, kaip ir perduodant bylą teismui nagrinėti bendrąja tvarka. Jeigu pastaroji galimybė įgyvendinama siekiant užmaskuoti ikiteisminio tyrimo eigos ir rezultatų broką, tokie prokuroro veiksmai negali būti pateisinami, tačiau įmanomas toks variantas, kad prokuroras dėl laiko taupymo ne visai nuodugniai atlieka ikiteisminio tyrimo veiksmus, žinodamas, kad procesas bus užbaigtas teismo baudžiamuoju įsakymu, – vertinimo dalykas, kiek tai gali būti pateisinama. Tačiau turint galvoje tą aplinkybę, kad nekokybiškai atliktu ikiteisminiu tyrimu vėliau gali pasinaudoti kaltinamasis savo naudai, atsisakydamas vykdyti

⁶³ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, Pr., *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso komentaras*. II knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 479.

ši įsakymą, prokuroras visais atvejais privalo užtikrinti, kad ikiteisminis tyrimas būtų atliktas tinkamai, o jeigu iki kreipimosi į teismą dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu prokuroras mato trūkumų ikiteisminio tyrimo veiksmuose, rekomenduotina tuos trūkumus pašalinti, kad vėliau teismas nepagrįstai nepriimtų išteisinamojo nuosprendžio.

Prokuroro pareiškimas dėl bylos nagrinėjimo pagreitinoto proceso tvarka (BPK 426 str.) taip pat užtikrina greitesnį procesą (tai rodo ir pati formuluotė „pagreitintas procesas“), tačiau negalimas bet kuriuo atveju, o tik tada, kai nusikalstamos veikos aplinkybės yra aiškios ir byla teisinga apylinkės teismui. Nusikalstamos veikos aplinkybių aiškumas gali sudaryti svarstymo problemų, būtent kada tam tikros aplinkybės laikytinos aiškiomis, o kada reikia imtis papildomų veiksmų joms ištirti. Bendruoju atveju laikytina, kad aplinkybės yra aiškios, jei tiksliai žinoma nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, būdas, padariniai, įtariamas tos nusikalstamos veikos padarymu asmuo ir kitos reikšmingos aplinkybės. Jeigu dėl išvardytų aplinkybių prokurorui nekyla abejonių, derėtų atskirai pabrėžti, kad įtariamas asmuo turi būti ne tik numanomas, bet aiškiai nustatytas, – taigi yra svarbu išvengti klaidų, kad vėliau teisme nebūtų svarstomas kaltės klausimas asmens, kuris nedalyvavo darant nusikalstamą veiką. Taigi įtariamojo nustatymas turi būti tiesioginis: tiesiogiai nurodytas (tuoj po nusikalstamos veikos padarymo nukentėjęs asmuo nurodo) arba tiesiogiai nustatytas (asmuo užkluptas bedarantis nusikalstamą veiką, ant jo drabužių, prie jo ar jo būste rasti aiškūs nusikalstamos veikos pėdsakai, taip pat kai asmuo atvyksta ir prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką – šiuo atveju būtinas aiškus aplinkybių atitikimas). Kita vertus, kaltės nepripažinimas arba tik dalinis pripažinimas savaime nereiškia, kad nusikalstamos veikos aplinkybės nėra aiškios, – tai tik vienas iš duomenų, pagal kuriuos prokuroras turi spręsti aiškumo klausimą. Ikiteisminio tyrimo medžiagos nesurinkimą prokuroras privalo kompensuoti užtikrindamas reikalingų bylos nagrinėjimui teisme proceso dalyvių atvykimą, kad būtini bylai išspręsti duomenys tuoj pat galėtų būti nagrinėjami teisme; prokuroro pasirinkimas nekaupiti ikiteisminio tyrimo medžiagos ir nepristatyti visų reikalingų proceso dalyvių į teismą yra negalimas. Visais atvejais, kai byla teisinga apylinkės teismui ir sankcijoje numatyta galimybė skirti baudą, prokuroras procesui užbaigti gali pasirinkti bet kurią iš aptartųjų supaprastinto proceso formų. Taigi pareiškimo dėl bylos nagrinėjimo pagreitinoto proceso atveju dėl tokio sprendimo priėmimo prokuroras turi daugiau vertinimo kriterijų nei rašydamas pareiškimą dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu, tačiau visais atvejais prokuroras negali kurios nors aplinkybės vertinti atsietai nuo kitų; nors

įstatyminis reglamentavimas yra gana aiškus, kurį nors normos reikalavimą iškelus aukščiau kitų, įmanoma apskritai netinkamai pritaikyti bylų supaprastinto proceso institutą.

3.2. IKITEISMINIO TYRIMO NUTRAUKIMAS PAGAL BPK 213 STR.

Ikiteisminio tyrimo nutraukimas, kaip prokuroro prerogatyva, kelių nusikalstamų veikų padarymo atveju reglamentuotas BPK 213 str. Suprantama ir pateisinama įstatymų leidėjo intencija tokiu būdu užtikrinti, kad baudžiamųjų nusižengimų ar nesunkių nusikaltimų atžvilgiu, jei asmuo yra padaręs kitų sunkių ar labai sunkių nusikaltimų, būtų ikiteisminis tyrimas nutrauktas, taip savotiškai garantuojant, kad ne tik ikiteisminis tyrimas vyks sparčiau, bet ir sumažėjus tirtinų aplinkybių gausai, tikėtina, trumpės ir ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo terminas. Kadangi ikiteisminio tyrimo pareigūnai gali koncentruoti pastangas sunkaus ir labai sunkaus nusikaltimo tyrimui nedalydami jėgų kelioms tyrimo kryptims, teigiamas rezultatas – nusikalstamų veikų išaiškinimas – gali būti pasiekiamas žymiai greičiau. Taip pat ikiteisminio tyrimo nutraukimas dėl dalies padarytų nusikalstamų veikų, kurios neturi reikšmės galutinės baudmės skyrimui, laikytinas racionaliu ir civilizuotu bei neiškreipiančiu valstybės baudžiamosios politikos. Vis dėlto sprendimas nutraukti ikiteisminį tyrimą kelių nusikalstamų veikų padarymo atveju yra prokuroro teisė, bet ne pareiga, todėl jokie proceso dalyviai iš esmės negali to reikalauti.

Pažymėtina, kad tas faktas, jog baudžiamuoju nusižengimu ar nesunkiu nusikaltimu buvo padaryta žala, pats savaime nėra kliūtis nutraukti ikiteisminį tyrimą, nebent yra pareikštas civilinis ieškinys. Generalinio prokuroro rekomendacijose dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo kelių nusikalstamų veikų padarymo atveju neatsargių nusikaltimų bei neatsargių baudžiamųjų nusižengimų įtraukimas į nagrinėjamojo straipsnio apibrėžimo sritį kelia svarstymų, ar tokiu būdu pernelyg neišplečiamas nusikalstamų veikų sąrašas, minimas BPK 213 str., t. y. tik baudžiamieji nusižengimai ir nesunkūs nusikaltimai. Prokurorui, tiesiogiai vykdančiam jam patikėtas funkcijas, gali pagrįstai iškilti abejonė, ar nesunkių nusikaltimų sudedamoji dalis yra neatsargūs nusikaltimai, ar atvirkščiai. Vis dėlto kadangi neatsargūs nusikaltimai, priešingai, apima ir nesunkius nusikaltimus, taip pat apysunkius, sunkius ir labai sunkius kartu – visus nusikaltimus, kurie nepatenka į tyčinių nusikaltimų sferą, – todėl galimas netinkamas BPK aptariamo straipsnio pritaikymas ir sunkesniems nei tokiems nusikaltimams, už kurių padarymą baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia baudmė

neviršija trejų metų laisvės atėmimo (nesunkus nusikaltimas pagal BPK 11 str. 3 d.). Tiek loginiu, tiek lyginamuoju požiūriu nagrinėjant BPK 213 str., kur, pavyzdžiui, apysunkiai, nors ir neatsargūs nusikaltimai, neišskirti kaip galintys būti toliau nebetiriami, jei kartu yra padaryta kitų sunkių ar labai sunkių nusikaltimų, o ikiteisminis tyrimas galimas nutraukti, tik jeigu greta tokių nusikaltimų padarytas nesunkus nusikaltimas, kyla išvada, kad prokuroras, vadovaudamasis ir rekomendacijomis, gali nepagrįstai nutraukti ikiteisminį tyrimą neatsargaus apysunkio nusikaltimo atveju, nors BPK jokio dispozityvumo nepateikia – sunkesni už nesunkius nusikaltimai tiriami toliau, tyrimai dėl jų nutraukti būti negali. Gilinantį į rekomendacijose reglamentuotas nuostatas susidaro įspūdis, kad neatsargus nusikaltimas būtinai reiškia nesunkų nusikaltimą, išskyrus sunkius ir labai sunkius (kas detalai nurodyta), tačiau, kaip jau minėta, neatsargūs gali būti ir apysunkis nusikaltimas, kuris jokiais atvejais netampa nesunkiu. Taigi kad nebūtų teisinio nesusipratimo bei disbalanso tarp rekomendacijų ir BPK, pirmiausia siūlyčiau įstatymų leidėjui konkrečiai apsispręsti, ar apysunkius nusikaltimus su įvardyta kaltės forma (ar be jos) įtraukti į BPK, taip papildant aptariamą straipsnį. Antra, rekomendacijose neįžvelgiu tikslingumo išskirti baudžiamąjį nusižengimą ir neatsargų baudžiamąjį nusižengimą, kadangi pastarasis yra apimamas pirmojo; jei išskirta tikslingai, t. y. kad prokurorui būtų itin aišku, yra nesuvokiama, kaip šalia nesunkių nusikaltimų atsidūrė neatsargūs nusikaltimai, kurie gali, atsižvelgiant į sunkumą, reikšti visas keturias nusikaltimų rūšis ir tik analizė leidžia išskirti, kad sunkių ir nesunkių nusikaltimų, kaip nebetirtinų, rekomendacijose nebuvo turėta galvoje, tačiau vis dar lieka apysunkiai nusikaltimai, dėl kurių ir išvelgiu esminę problemą.

Rekomendacijose minimas BPK 213 str. tvarka nutraukto ikiteisminio tyrimo atnaujinimas (III d. 12 str.) prokuroro darbe turėtų įnešti daugiau sumaišties nei naudos paties ikiteisminio tyrimo, kaip pažeistų asmenų teisių ir teisėtų interesų gynybos garanto, tinkamam vystymui. Visų pirma, ikiteisminio tyrimo terminai yra baigtiniai, o ir baudžiamosios atsakomybės senaties terminai nėra ilgi, kas gali lemti, kad iš pradžių, nepritaikius BPK 213 str., asmuo būtų patrauktas atsakomybėn, o po ikiteisminio tyrimo nutraukimo vėl atnaujinus tyrimą, tos pačios nusikalstamos veikos aplinkybės neberekštų ir tapačios atsakomybės. Maža to, pakankamai komplikuotas turėtų būti prokuroro darbas, jei jis tam tikru metu jau tyręs nusikalstamą veiką, buvo surinkęs nemažai naudingos ikiteisminiam tyrimui medžiagos, o tokį tyrimą nutraukus ir vėliau jį atnaujinus, būtų sunku tikėtis, kad ikiteisminis tyrimas toliau vyks taip pat sklandžiai kaip būtų vykęs, jei pirminiame etape nebūtų buvęs nutrauktas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Proceso greitumo principas neatsiejamas nuo ikiteisminio tyrimo spartos ir terminų, kurie ikiteisminį tyrimą dar labiau pagreitintų; ikiteisminio tyrimo spartos formuluotė, apibrėžta būtent „per kuo trumpiausius terminus“ (BPK 176 str. 1 d.) nėra itin pavykusi, nes suteikia galimybę ikiteisminio tyrimo subjektams galimai neatsižvelgti į ikiteisminio tyrimo atlikimo kokybę.
2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. 1 d. norma, jog byla turi būti išnagrinėta per įmanomai trumpiausią laiką, turi būti taikoma ir ikiteisminiame tyrime atsižvelgiant į šiuos aspektus: greitumo elementą („kiek įmanoma trumpesnis (ar trumpiausias) laikas“) ir tinkamo ikiteisminio tyrimo atlikimo, organizavimo bei „administravimo“ požymį, kadangi teisminis baudžiamosios bylos nagrinėjimas bei ikiteisminio tyrimo veiksmai tai bylai parengti kartu apima kertinį tikslą ginti pažeistas asmens teises ir teisėtus interesus.
3. Įstatymų leidėjo pasirinkimas BPK įtvirtinti principines nuostatas, institutus ir pagrindines prokuroro funkcijas bei šių normų įgyvendinimui išleisti įstatymo galią turintys teisės aktai atitinka konstitucinį teisinės valstybės principą.
4. Ikiteisminio tyrimo pareigūnui suteikus teisę organizuoti ikiteisminį tyrimą būtų pažeista LR Konstitucija, todėl tik prokuroras privalo organizuoti ikiteisminį tyrimą.
5. Ikiteisminio tyrimo perėmimas nėra tapatus atsakomybės dėl ikiteisminio tyrimo rezultatų atsiradimui, kadangi prokuroras visais atvejais atsakingas už tyrimo rezultatus, nepaisant to, kiek veiksmų jis atliko asmeniškai.
6. Geranoriško bendradarbiavimo su prokuratūra stoka dažnai sukuria situaciją, kad dabar galiojančių konkrečių ikiteisminio tyrimo užbaigimo terminų faktiškai beveik neįmanoma tinkamai laikytis, kadangi apytiksliai kas trečias ikiteisminis tyrimas objektyviai nesutelpa į reglamentuotus terminus.
7. Prokuroro kontrolės kitiems prokurorams ar ikiteisminio tyrimo pareigūnams efektyvumas priklauso didžiąja dalimi nuo kontroliuojamo asmens atsakingumo ir profesinio pareiškumo; nors kiekybiškai galbūt lengviau kontroliuoti tame pačiame pastate dirbančius prokurorus, ypač jei jų vyriausiojo prokuroro žinioje nėra itin daug, nei įvairiose ikiteisminio tyrimo įstaigose dirbančius pareigūnus, tačiau tai savaime

- netrukdo kokybiškai atlikti kontrolės funkciją, o kartais pasitaikantis pareigūnų aplaidus požiūris į atskaitomybę prokurorui nepaneigia kontrolės funkcijos veikimo.
8. Įstatymų leidėjas turėtų apskritai išbraukti ikiteisminio tyrimo pareigūną iš asmenų, kurie turi teisę skirti kardomasias priemones, rato; atskirais išimtiniais atvejais teisiškai pagrįstas būtų ikiteisminio tyrimo pareigūno siūlymas prokurorui skirti atitinkamam asmeniui vieną iš lengvesnių kardomųjų priemonių (pvz., dokumentų paėmimą), tačiau galutinis sprendimas turėtų būti prokuroro prerogatyva.
 9. Iš prokuroro pareigybinių funkcijų ir dalykinės kompetencijos ima nykti ikiteisminio tyrimo organizatoriaus ir vadovo vaidmuo, kadangi prokuroras atitinkamai organizuoja bei vadovauja dar ir tokiems proceso veiksmams, kurie nėra baudžiamojo proceso sudėties dalis – faktiškai neveikia procese, nes jis dar nepradėtas, todėl skundo, pareiškimo ir pranešimo patikslinimo turinys turėtų būti tik pareiškėjo teisėtų veiksmų rezultatas, o ne prokuroro atliekamų procesinių veiksmų, kadangi tokių veiksmų atlikimas turėtų būti leidžiamas tik pradėjus procesą.
 10. Prokuroro pirminei kompetencijai turi būti priskirta kontrolė tokių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų, kurie tiesiogiai daro įtaką ikiteisminio tyrimo, kaip proceso, tinkamumui, todėl visi kiti pareigūnų pažeidimai turėtų būti analizuojami ne prokuratūros, o ikiteisminio tyrimo įstaigos lygmenyje.
 11. Prioritetinių ikiteisminių tyrimų įtvirtinimas yra žalingas, kadangi tyrimas turi vykti laikantis asmenų lygybės dėl teisės į pažeistų teisių gynybą reikalavimo.
 12. BPK lygmeniu nederėtų prokuroro atliekamoms apklausoms suteikti tokio paties statuso, koks priskirtas apklausas vykdant ikiteisminio tyrimo teisėjui, kadangi, nors būtų galima išvengta dvigubo apklausinėjimo, būtų paneigtas žodiškumo teisme principas.
 13. BPK 213 str., kur apysunkiai, nors ir neatsargūs, nusikaltimai, neišskirti kaip galintys būti toliau nebetiriami, jei kartu yra padaryta kitų sunkių ar labai sunkių nusikaltimų, o ikiteisminis tyrimas galimas nutraukti, tik jeigu greta pastarųjų nusikaltimų padarytas nesunkus nusikaltimas, prokuroras, besivadovaujantis ir generalinio prokuroro rekomendacijomis, kurios yra imperatyvaus pobūdžio, gali nepagrįstai nutraukti ikiteisminį tyrimą neatsargaus apysunkio nusikaltimo atveju, todėl toks reglamentavimas yra taisytinas.

REZIUMĖ

Prokuroro įgaliojimai ikiteisminiame tyrime

Prokuroro įgaliojimai lemia, ar ikiteisminis tyrimas bus tinkamai atliktas, ar jo rezultatai bus pasiekti – būtent pakankami, kad būtų atskleista nusikalstama veika, todėl šis darbas yra aktualus ne tik teisiniu teoriniu požiūriu, bet ir praktiniu aspektu bei visuomeniniu lygiu, kadangi visuomenė aktyviai reiškia susidomėjimą prokuroro kompetencijos klausimais. Dabartiniu metu nuolat iškyla diskusinių svarstymų, kokia turėtų būti optimali prokuroro įgaliojimų apimtis, kad jam patikėtos funkcijos būtų įgyvendinamos kuo efektyviau.

Tema aktuali tiek aptariant įstatyminio reglamentavimo pokyčius bei kaip tai galimai turi įtakos ikiteisminio tyrimo sėkmingam vyksmui, tiek palyginant Lietuvos Respublikos teisės normas su pasirinktų užsienio valstybių teisine mintimi, kas rašant šį darbą ypač padėjo plačiau pažvelgti į prokuroro įgaliojimų materialiąją esmę, įvairiapusiškiau įvertinti įgaliojimų turinį. Tema nėra itin plačiai nagrinėta mūsų valstybėje, todėl darbe stengiasi atrasti originalių sprendimo būdų, kaip galima būtų patobulinti ir (ar) papildyti esamą įstatyminį reglamentavimą (pagrindinis darbo tikslas), analizuojant ir vertinant skirtingų teisinių tradicijų valstybių patirtį temos ribose.

Darbe analizuotos praktinės problemos ir atitinkami teoriniai jų aspektai. Į įstatyminį reglamentavimą sugrąžinti konkretūs ikiteisminio tyrimo užbaigimo terminai realiai neveikia visa apimtimi, kadangi apytiksliai kas trečias ikiteisminis tyrimas išeina iš tų terminų ribų, o tokia situacija nėra sukuriama vien galimo pareigūnų nepareigingumo.

Teiginyje, kad prokuroras yra ikiteisminio tyrimo organizatorius ir vadovas, ima rasti tam tikro deklaratyvumo, kadangi prokurorui suteikta teisė vadovauti ir tokiems proceso veiksmams, kurie faktiškai procese neveikia, todėl išvelgtina teorinė problema, kaip pagrįsti tokio reglamentavimo tinkamumą bei apskritai reikalingumą.

SUMMARY

The powers of a public prosecutor in the pre-trial investigation

The powers of a public prosecutor preponderate whether the pre-trial investigation is fulfilled properly and whether its results are encompassed altogether. Moreover, those powers determine that is to say if the outcome of the pre-trial investigation is satisfactory in order to unfold the criminal (unlawful) act and establish due facts, that is why this work for a master's degree is topical and relevant not only in terms of legal theoretical basis but also practical dimension and social level. The society is positive and active in indicating and conveying its lively interest (involvement, some may say) in the subject of the competence which is incorporated in the capacity of the public prosecutor. Nowadays some argumentative deliberations constantly arise so that it would be probable or even possible to distinguish what kind of extent vested in the powers of a public prosecutor should be considered optimum.

The subject of this work is relevant while discussing the alterations of the statutory regulation and how this matter may have an impact on the prosperous process of the pre-trial investigation as such. Also, it is topical making a comparison of the rules of law of the Republic of Lithuania with the legal mind of the selected foreign countries. The latter notably benefited when taking a broader estimation of the tangible inwardness which is incorporated in the powers of a public prosecutor and making a miscellaneous judgment on the substance. The subject has not been broadly analysed to the national extent, therefore the vast efforts of the author have been devoted in order to come up with some novel means to refine and improve the present statutory regulation.

The practical problems and their corresponding theoretical aspects have been analysed. The concrete legal terms to terminate the pre-trial investigations do not function in their entirety because approximately every third investigation infringes the boundaries of the legal terms.

There is a problem worth taking into consideration; the proposition that a public prosecutor is an undertaker and an executive of the pre-trial investigation is becoming quite declarative as factually the prosecutor is commissioned to lead such procedural actions that are not a part of the process.

LITERATŪRA

Teisės norminiai aktai

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija (Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1992. Nr. 31).
- 2) Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. (Valstybės žinios. 1995. Nr. 40-987). [Žiūrėta 2011 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/EBDFB6BB-2A0E-48D0-935F43AFC0A961C7/0/LIT_CONV.pdf>.
- 3) Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. (Valstybės žinios. 2002. Nr. 77-3288).
- 4) Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 str. pakeitimo įstatymas Nr. IX-1379. 2003 m. kovo 20 d. (Valstybės žinios. 2003-04-02. Nr. 32-1316).
- 5) Constitución Española // Boletín Oficial del Estado. Número 311 de 29/12/1978. [Žiūrėta 2011 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-1978-31229>.
- 6) Constitution of the Portuguese Republic. Seventh revision (VII revisão). 2005. [Žiūrėta 2011 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą:
<http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitiv_e.pdf>.
- 7) United States Bill of Rights. Introduced by James Madison. Ratified December 15, 1791. [Žiūrėta 2011 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://topics.law.cornell.edu/constitution/billofrights#amendmentv>>.
- 8) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įsakymu Nr. VIII-1968, įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 dieną. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Vienuoliktoji laida. Vilnius: Registrų centras, 2010.
- 9) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įsakymu Nr. IX-785, įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 dieną. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Devintoji laida. Vilnius: Registrų centras, 2009.

- 10) Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas Nr. IX-1518. 2003 m. balandžio 22 d. (Valstybės žinios. 2003. Nr. 42-1919) (aktuali redakcija).
- 11) Lietuvos Respublikos prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai. LR generalinio prokuroro 2011 m. sausio 11 d. įsakymo Nr. I-8 redakcija. (Valstybės žinios. 2011-01-13. Nr. 5-204).
- 12) Albanijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). [Žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1654/file/3e7ef0be7ad60ee6e16cbd8b63db.htm/preview>>.
- 13) Armėnijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). [Žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1656/file/7b41931f4d887e18084d413f1a27.htm/preview>>.
- 14) Estijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). [Žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1666/file/1f0a92298f6ba75bd07e101cdb93.htm/preview>>.
- 15) Moldovos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). [Žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1689/file/ebc7646816aadca2a3a1872057551.htm/preview>>.
- 16) Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). [Žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/preview>>.
- 17) Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). [Žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1698/file/3a4a5e98a67c25d4fe5eb5170513.htm/preview>>.
- 18) Uzbekijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). [Žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1713/file/d6356a54f81eebad3ba253f23eac.htm/preview>>.

- 19) LR generalinio prokuroro rekomendacijos dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant (Patvirtinta 2004 m. vasario 25 d. įsakymu Nr. I-40, pakeista 2008 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. I-86). [Žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.prokuraturos.lt/Teisinėinformacija/Rekomendacijos/tabid/166/Default.aspx>>.
- 20) LR generalinio prokuroro rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos (Patvirtinta 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. I-110).
- 21) LR generalinio prokuroro rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų tyrimo paskirstymo ikiteisminio tyrimo įstaigoms (Patvirtinta 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47, pakeista 2008 m. rugpjūčio 8 d. įsakymu Nr. I-109).
- 22) LR generalinio prokuroro rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų tyrimų sujungimo ir atskyrimo (Patvirtinta 2004 m. sausio 29 d. įsakymu Nr. I-20).
- 23) Kardomosiomis priemonėmis (išskyrus suėmimą) nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės tvarkos rekomendacijos (LR generalinio prokuroro patvirtinta 2003 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. I-58, pakeista 2008 m. birželio 13 d. įsakymu Nr. I-83).
- 24) LR generalinio prokuroro rekomendacijos dėl nusikaltimų, už kuriuos baudžiamoji atsakomybė numatyta tarptautinių sutarčių pagrindu (LR BK 7 str.), ikiteisminio tyrimo organizavimo ir atlikimo (Patvirtinta 2004 m. rugsėjo 28 d. įsakymu Nr. I-133).
- 25) LR generalinio prokuroro rekomendacijos dėl proceso baigimo pagreitinto proceso tvarka (Patvirtinta 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47, pakeista 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu Nr. I-187).
- 26) LR generalinio prokuroro rekomendacijos dėl proceso baigimo baudžiamuoju įsakymu (Patvirtinta 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47, pakeista 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu Nr. I-187).
- 27) LR generalinio prokuroro rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagal naujojo baudžiamojo proceso kodekso 213 straipsnį (kai yra padarytos kelios skirtingo sunkumo nusikalstamos veikos) (Patvirtinta 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47).
- 28) LR generalinio prokuroro rekomendacijos dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui (Patvirtinta 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47, pakeista 2007 m. gruodžio 13 d. įsakymu Nr. I-179).

Specialioji literatūra

- 1) ABRAMAVIČIŪTĖ, I. *Prie-trial Investigation – Interrogation*. European Criminal Bar Association. 2005-09-13. [Žiūrėta 2011 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ecba-eaw.org/cms/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=998>.
- 1) ANCELIS, P. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Vilnius: Saulelė, 2007.
- 2) ASSEFA, S. K. *Criminal Procedure Law: principles, rules and practices*. San Francisco: Xlibris Corporation, 2010.
- 3) AŽUBALYTĖ, R. *Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis*. // Jusrisprudencija. Nr. 1(79). 2006, p. 16-24.
- 4) BERGMAN, P.; BERMAN, S. J. *The Criminal Law Handbook – know your rights, survive the system*. Eleventh Edition. Berkeley: NOLO, 2009.
- 5) BUČIŪNAS, G.; GRUODYTĖ, E. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2009.
- 6) CLAVIER, S. M. *Perspectives on French Criminal Law*. Paris and San Francisco. San Francisco State University. July 1997, p. 1-30.
- 7) COLE, G. F.; SMITH, C. E. *The American System of Criminal Justice*. Eleventh Edition. Belmont: Thomson Wadsworth, 2007.
- 8) DOW, P. T. *Report of the County Prosecutor Study Commission*. New Jersey. Trenton: Office of the Attorney General. 2011-02-04, p. 1-67. [Žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nj.gov/oag/dcj/pdfs/Report-of-the-County-Prosecutor-Study-Commission-2011.pdf>>.
- 9) EMANUEL, S. L. *Criminal Procedure*. Sixth Edition. New York: Aspen Publishers, 2009.
- 10) FLOYD, J.; SINCLAIR, B. *Another Rogue Prosecutor-Immunity Case*. October 23, 2010. [Žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.johntfloyd.com/blog/2010/10/23/another-rogue-prosecutor-immunity-case/>>.
- 11) Germany. Country report. Eurojustice. *The relation between the Public Prosecutor and the Police*. Chapter I. [Žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.euro-justice.com/member_states/germany/country_report/2787/>.

- 12) GODA, G. *Procesinės prievartos priemonės samprata* // Teisė. Nr. 32. 1998, p. 54-68.
- 13) GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, Pr., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
- 14) GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, Pr., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. II knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
- 15) GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, Pr. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
- 16) HAYES, L. D. *Introduction to Japanese Politics*. Fifth Edition. New York: An East Gate Book, 2009.
- 17) HELMHOLTZ, R. H., et al. *The privilege against self-incrimination: its origins and development*. Chicago: The University of Chicago Press, 1997.
- 18) JURKA, R. *Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas* // Teisės problemos. Nr. 2009/1(63). 2009, p. 54-74.
- 19) JURKA, R.; AŽUBALYTĖ, R.; GUŠAUSKIENĖ, M., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
- 20) JURKA, R.; JOVAIŠAS, K.; KANAPECKAITĖ, J., et al. *Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai*. Vilnius: Teisės institutas, 2005.
- 21) KUNOSIK, A. *The Slovak Prosecution Service*, p. 104-109. [Žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.csd.bg/fileSrc.php?id=1699>>.
- 22) MERKEVIČIUS, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: Registrų centras, 2008.
- 23) POSNER, R. A. *The Problems of Jurisprudence*. Cambridge: Harvard University Press, 1993.
- 24) RAHMAN, M.; GROSSMAN, D.; ASKEN, M. *High Velocity Human Factors: Factoring the human being into future police technology*. PoliceOne.com. 2008-02-05. [Žiūrėta 2011 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.policeone.com/training/articles/1646301>>.
- 25) Russia (Federation). *The Prokuratura in a state governed by the rule of law*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1998.
- 26) Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.

- 27) VILIMAITĖ, E. *Gerės sąlygos, bus daugiau teisingumo* // Teisės žinios. Nr. 4 (17). 2006, p. 20-21.
- 28) WILLIAMS, R. F. *The New Jersey State Constitution – a reference guide*. Connecticut: Greenwood Press, 1990.

Praktinė medžiaga

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl kai kurių Baudžiamojo kodekso nuostatų, reglamentuojančių juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę“. // Valstybės žinios. Nr. 69-2798. 2009.
- 2) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas „Dėl „Mažeikių naftos“ ir jos dukterinių bendrovių reorganizavimo įstatymo“. // Valstybės žinios. Nr. 27-1098. 2003.
- 3) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. // Valstybės žinios. Nr. 1-7. 2005.
- 4) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis c. b. *Michailas Bolotovas v. Teisingumo ministerija ir Generalinė prokuratūra* dėl asmens teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimo ir šiuo pažeidimu padarytos žalos atlyginimo, Nr. 3K-7-298/2004, kat. 39.6.2.3. // Teismų praktika. Nr. 22. 2005.
- 5) *Barker v. Wingo*. U. S. Supreme Court. 407, U. S. 514 (1972). No. 71-5255. Argued April 11, 1972. Decided June 22, 1972. [Žiūrėta 2011 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/407/514/case.html>>.
- 6) *Yurick v. State of New Jersey*. New Jersey Supreme Court. A-34/35-2004. Argued March 29, 2005. Decided June 22, 2005. [Žiūrėta 2011 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://caselaw.findlaw.com/nj-supreme-court/1029167.html>>.
- 7) *Miranda v. Arizona*. U. S. Supreme Court. 384 U. S. 436 (1966). Argued February 28 – March 1, 1966. Decided June 13, 1966. [Žiūrėta 2011 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=384&invol=436>>.

Travaux préparatoires

- 1) KUODYTĖ, D.; TAMAŠAUSKAS, E. Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo proceso kodekso 176 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto. Nr. XIP-1269. 2009-10-20.
- 2) Išvada dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. Teisės departamentas. Nr. IXP-1728. 2002-07-01.

Interneto tinklapiai

- 1) Informacija apie rezonansinę bylą dėl D. Kedžio mirties priežasties nustatymo. [Žiūrėta 2010 m. lapkričio 23 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.prokuraturos.lt/Pirmaspuslapis/Rezonansin%C4%97sbylos/ITd%C4%97IDKed%C5%BEiomirtiesprie%C5%BEastiesnustatymo/tabid/468/Default.aspx>>.
- 2) Policijos departamento pranešimas apie paskelbtą H. Daktaro paiešką. [Žiūrėta 2010 m. lapkričio 24 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.policija.lt/index.php?id=4819>>.
- 3) Policijos departamento pranešimas apie Bulgarijoje sulaikytą H. Daktarą. [Žiūrėta 2010 m. lapkričio 24 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.policija.lt/index.php?id=6900>>.
- 4) Policijos departamento pranešimas apie iš Bulgarijos į Lietuvą pargabentą H. Daktarą. [Žiūrėta 2010 m. lapkričio 24 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.policija.lt/index.php?id=7272>>.
- 5) Informacija apie prokuroro įgaliojimus Vengrijoje. [Žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_prof/legal_prof_hun_lt.htm>.
- 6) Pranešimas apie Moldovos Respublikos prokuratūros sistemos reformavimą. [Žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/moldova/69557>>.
- 7) Informacija apie rezonansinę nusikalstamą veiką – šuns numetimą nuo tilto (žiaurus elgesys su gyvūnais pagal BK 310 str.). [Žiūrėta 2011 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-12584471741257704893-nuo-tilto-sered%C5%BEiuje-numestas-%C5%A1uo-liko-gyvas-%C4%AFtariamasis-ie%C5%A1komas-papildyta-nuotraukos.htm>>.

PRIEDAS

Ikiteisminių tyrimų trukmė		5.			
		BPK			
		Baigtų			
		ikiteisminių tyrimų trukmė			
		(išskyrus 3 str.1d.2p.,			
		212 str. 10 p.)			
		iki	iki	iki	virš
		6	12	2	2
		mėn.	mėn.	m.	m.
		1	2	3	4
:Iš viso	1:	36814:	8268:	4725:	2626:
:Polic. įstaigos	2:	34501:	7431:	3811:	2117:
:Alytaus aps.	3:	1702:	296:	223:	78:
:Kauno aps.	8:	6847:	1857:	995:	341:
:Klaipėdos aps.	22:	3600:	1021:	585:	373:
:Marijampolės aps.	32:	2070:	264:	100:	61:
:Panevėžio aps.	38:	2718:	239:	85:	64:
:Šiaulių aps.	46:	3390:	680:	366:	171:
: Šiaulių VPK	47:	523:	118:	119:	47:
:Tauragės aps.	55:	1619:	120:	78:	32:
:Telšių aps.	60:	1299:	290:	202:	188:
:Utenos aps.	65:	1761:	247:	108:	130:
:Vilniaus aps.	72:	9317:	2396:	1045:	424:
:PD prie VRM	87:	:	:	:	:
:PAGD prie VRM	88:	59:	8:	6:	9:
:VSAT prie VRM	89:	544:	126:	102:	51:
:FNNTT prie VRM	90:	711:	372:	490:	275:
:STT	91:	147:	101:	146:	37:
:VSD	92:	:	:	:	11:
:Kalėjimų dep.	93:	185:	40:	4:	2:
:Muitinės dep.	94:	127:	31:	40:	6:
:Karo policija	95:	47:	10:	3:	4:
:LKPB	96:	178:	21:	24:	255:
:LPEPT	97:	:	:	:	:
:Gen.prokuratūra	98:	33:	18:	7:	10:

Pastaba: yra detalesnė ikiteisminių tyrimų trukmės lentelė pagal apskrityse esančius atskirus policijos komisariatus. [Žiūrėta 2011 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=201012/f-2-it-201012.data.txt&ff=%3C!--|2-IT|5|--%3E&tt=Duomenys%20apie%20ikiteismini%F8%20tyrim%F8,%20atliekam%F8%20ikiteisminio%20tyrimo%20%E1staigose%20ir%20prokurat%FBrose,%20trukm%E6%20\(Forma_2-IT\)>](http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=201012/f-2-it-201012.data.txt&ff=%3C!--|2-IT|5|--%3E&tt=Duomenys%20apie%20ikiteismini%F8%20tyrim%F8,%20atliekam%F8%20ikiteisminio%20tyrimo%20%E1staigose%20ir%20prokurat%FBrose,%20trukm%E6%20(Forma_2-IT)>).

Statistikos šaltinis: Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos statistinės ataskaitos per 2010 m. 12 mėnesių. [Žiūrėta 2011 m. vasario 19 d.].

Prieiga per internetą:

http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=10&metai=2010&menuo=12®ionas=0&id3=1&idAta=2#Atas-2-IT.